

N. MIHAESCU

Îndrumări
pentru studiul

LAMBA
ROMÂNĂ

VOCABULAR ȘI GRAMATICĂ

N. MIHAESCU
doctor in filologie

Îndrumări
pentru studiul

LIMBI ROMANE

VOCABULAR ȘI GRAMATICĂ

EDITURA DIDACTICĂ
ȘI PEDAGOGICĂ,
BUCUREȘTI, 1976

CUPRINSUL

Cuvînt înainte	5
--------------------------	---

I. CUVINTELE

1. Însușiri esențiale ale elementelor de vocabular: proprietatea, precizia, claritatea	7
2. Sensul și forma unor verbe	15
3. Termeni tehnici cu accepții figurate	17
4. Pleonasmul și tautologia	19
5. Șablonul	23
6. Cuvinte confundate sau inventate ad-hoc	26
7. Formule fixe	27
8. Cuvinte cu valoare superlativă	29
9. Expresii și locuțiuni	31
10. Arhaisme și regionalisme	32
11. Repetițiile...	37

II. ELEMENTE ALE MORFOLOGIEI

1. Substantivul: sensuri disociate ale pluralului; forme derivate de la numele de persoane	41
2. Adjectivul: forme de plural	47
3. Pronumele: „al său” și „al lui”	48
4. Verbul: forme și sensuri	49
5. Adverbul: forme de superlativ; „deopotrivă” — element al sinonimiei	51
6—7. Prepoziția, conjuncția: „din”, „prin”, „întru”, „de”, „de către”, „pe”, „decît”, „în” și „dintre” în context; „dar” și „sau”.	53

III. STRUCTURI SINTACTICE

1. „Elementul predicativ suplimentar“	60
2. Alte aspecte ale acordului gramatical	61
3. Variațiile unei formule	72
4. Construcția cu „fie că... fie că...“	73
5. Conexiuni incomplete	74
6. „În ceea ce privește“, „în ce privește“ și „în ceea ce privesc“	78
7. O construcție corelativă	79
8. Omisiunile de cuvinte	80
9. Particularitatea unei construcții	83
10. Frazele complicate	84

CUVÎNT ÎNAINTE

După cum e dovedit, limba noastră se perfecționează neînterupt. Ea ține pasul cu dezvoltarea culturii și a civilizației, îmbogățindu-se cu noi și noi termeni, fie științifici sau tehnici, fie abstracti, care desemnează cuceririle spiritului creator al omului.

Deopotrivă, prin contribuțiile oamenilor de cultură și prin inventivitatea maselor largi ale poporului, graiul se mlădie, se nuanțează, lărgindu-și capacitatea de a exprima cele mai subtile idei și mai delicate sentimente.

Dar limba se perfecționează nu numai prin aceea că dobîndește, continuu, noțiuni și sensuri nemaștiute; în același timp cu îmbogățirea lexicală, ea cunoaște o sensibilă îmbunătățire din punctul de vedere al sintaxei, adică al raporturilor logice dintre cuvinte, propoziția și fraza devenind mai suple, mai ingenios alcătuite.

Putem afirma deci cu deplin temei că mijloacele de expresie ale limbii noastre se află în plin progres. Remarcabile succese au fost obținute, în ultima vreme, și din punctul de vedere al respectării regulilor și normelor menite să asigure corectitudinea în scrierea și rostirea limbii românești.

Semnalăm — în această ordine de idei — ca judicioasă opinia acad. Al. Graur, potrivit căreia „nu orice inovație trebuie combătută din principiu, nu numai pentru că uneori este osteneală zadarnică, deoarece limba ascultă de propriile ei interese, ci și pentru că, mergînd pe o linie greșită, punem în calea evoluției juste a limbii piedici care totuși îi pot fi dăunătoare” (Tendințele actuale ale limbii române, 1968, p. 15). Tabloul general al limbii române prezintă — spuneam — un remarcabil progres atît din punctul de vedere al

dezvoltării capacității ei lexicale, cât și sub aspectul construcțiilor sintactice. Cu toate acestea, în exprimarea curentă pot fi observate unele imperfecțiuni provenite fie din ignorarea regulilor, fie, destul de frecvent, din însăși natura mai dificilă a faptelor lingvistice. Aceste iregularități sînt de ordin atît lexical, cât și propriu-zis gramatical.

În lucrarea de față, ne propunem să luăm în discuție unele tipuri de încălcare a regulilor privitoare la corectitudinea exprimării, analizîndu-le printr-un număr de citate cît mai edificatoare.

Nădăjduim că, în felul acesta, cititorul va fi de acord cu noi că limba este un bun comun, că trebuie nu numai s-o apărăm de tot ceea ce îi poate dăuna, dar să și contribuim, prin respectarea regulilor, la păstrarea nealterată și, dacă se poate, chiar la dezvoltarea frumuseții ei.

Concepînd-o ca pe un îndreptar util studiului limbii române, cartea aceasta își întemeiază analizele — cum era și firesc — pe lucrările explicative și normative de specialitate și, în primul rînd, pe tratatul, în două volume, al Gramaticii apărute în Editura Academiei. Prin conținut, ea se adresează, în primul rînd, elevilor din școala generală și din liceu, care studiază felurite probleme ale limbii române, putînd interesa, totodată, cadrele didactice de specialitate și chiar un public mai larg de cititori, dată fiind preocuparea tot mai accentuată pentru cultivarea unei vorbiri românești corecte și frumoase.

Autorul

1. CUVINTELE

1. *Însușiri esențiale ale elementelor de vocabular: proprietatea, precizia, claritatea.* — 2. *Sensul și forma unor verbe.* — 3. *Termeni tehnici cu accepții figurate.* — 4. *Pleonasmul și tautologia.* — 5. *Șablonul.* — 6. *Cuvinte confundate sau inventate ad-hoc.* — 7. *Formule fixe.* — 8. *Cuvinte cu valoare superlativă.* — 9. *Expresii și locuțiuni.* — 10. *Arhaisme și regionalisme.* — 11. *Repetițiile...*

Cuvintele constituie materialul principal pe care limba îl are pentru a ne exprima, oral sau în scris, ideile și sentimentele. Este deci natural ca de manevrarea elementelor lexicale să depindă, în largă măsură, justetea și corectitudinea exprimării a ceea ce gândim și simțim.

1. ÎNSUȘIRI ESENȚIALE ALE ELEMENTELOR DE VOCABULAR

a. *Proprietatea, precizia, claritatea* — Atunci când se constată că un cuvânt nu-și avea locul — din punctul de vedere al înțeleșului — într-un anume text, se obișnuiește a se spune că respectivul element lexical este „impropriu“. O asemenea afirmație este, poate, abreviată din formula „cuvinte folosite impropriu“; dar cuvintele nu sînt și nu pot fi, în ele însele, *improprii*, de vreme ce fiecare are un înțeles. (Nu vorbim, firește, de acele cuvinte cu rol auxiliar care nu exprimă noțiuni.) Ceea ce putem numi *improprie* este numai folosirea inadecvată a unui cuvânt la textul care îl cuprinde.

Dacă sînt propriu sau impropriu folosite elementele de vocabular, aceasta rezultă numai din context.

De obicei, neajunsul semnalat se leagă de folosirea unor termeni aparținînd sectorului neologic, explicația constînd în faptul că, fiind intrate în limba noastră nu prea de multă vreme, sensul lor este mai puțin cunoscut.

Mai curios pare faptul că și unele cuvinte din fondul vechi sînt greșit întrebuințate în anumite formulări.

Iată, de pildă, cazul verbului *a adăsta*, care înseamnă — după cum se știe — *a aștepta* și care — este drept — se folosește astăzi mai rar. Să urmărim apariția acestui cuvînt în două exemple luate din surse diferite. Primul sună așa: „Preluînd titlul celui de-al treilea — în ordine cronologică — volum de poezii, culegerea recent apărută, în numărul jubiliar al *Bibliotecii pentru toți* — constituie cea dintîi reeditare integrală a poeziei lui Al. Philippide, alături de proza sa, asupra căreia se cuvine *a adăsta* cu alt prilej“.

În contextul dat: „...asupra căreia se cuvine *a adăsta* cu alt prilej...“, *a adăsta* exprimă un sens pe care el nu-l are, și anume: *a (se) opri!*

Iată și al doilea exemplu: „Măiorescu, cel care nu de puține ori *a adăstat* cursurile sale în kantianism...“. Aci, verbul capătă, de asemenea, un înțeles care îi este străin: *a poposi*, *a se opri*.

Și un cuvînt, la fel, îndeobște, cunoscut, cum este *răgaz*, care desemnează noțiunea de *timp liber*, apare nejust folosit în următorul pasaj: „Aci, la marginea orașului Craiova, în apropierea renumitei Cetăți a Băniei, s-a ridicat într-un *răgaz* de cîțiva ani nu mai puțin renumita cetate a chimiei moderne“.

Desigur, aci cuvîntul *răgaz* a luat locul lui *răstimp*, datorită faptului că el înseamnă și *timp liber necesar pentru a face ceva*. Oricum, în pasajul citat, *răgaz* este folosit eronat.

Să ne mai oprim la un exemplu: este vorba de vechiul și sugestivul cuvînt *ispravă*, în legătură cu care autorul unui articol, după ce relatează cum a fost săvîrșit multiplul asasinat din Los Angeles, se întreabă: „*Ispravă* macabră a unui maniac sau a mai multor dezechilibrați?“...

Sensul prevalent al cuvîntului *ispravă* este: *succes, reușită, izbîndă* — cu o valoare pozitivă în ordinea morală. De aci, și expresiile: *fără nici o ispravă*, adică *fără nici un rezultat bun și om de ispravă* = *om cu însușiri meritorii*. Cuvîntul poate exprima uneori și sensul *poznă, năzdrăvăn*, cu o nuanță ușor peiorativă. Dacă — să zicem — un copil sparge o cană, spunem că el a făcut o *ispravă*...

În nici un caz nu putem considera ca perfect echivalente, sub raportul accepției, *isprava cu crima*, pentru ca primul cuvânt să-l poată înlocui sau explica pe celălalt, chiar dacă termenul discutat are și accepția *faptă, treabă, acțiune dusă (bine) pînă la capăt*.

b. Fără a contesta funcția pe care unii autori ai creației poetice o încredințează expresiei, rămîne în afară de orice îndoială faptul că *însușirea de căpetenie a cuvintelor rezidă în capacitatea lor de a reda cu precizie noțiunile și înlănțuirile logice dintre ele*. Îndeosebi aceasta constituie o trăsătură esențială a stilului științific, chiar dacă uneori și el face apel la cîte o imagine artistică. Stilului amintit, prin care se comunică opinii, judecăți de valoare, îi aparține, prin excelență, între alte forme verbale ale gândirii, și *cronica literară*. Uneori însă textul acestui gen de comentariu este atît de alambicat, sub raportul topicii, și atît de pretențios, din punctul de vedere al vocabularului, încît cu greu se mai poate desprinde cîte o idee. Am avut prilejul să relevăm faptul și nu intenționăm să revenim, în rîndurile de față, asupra subiectului. Ceea ce ne propunem să aducem, de astă dată, în discuție este un alt aspect al expresiei unor cronici literare, aspect care ține tot de stilul acestora: este vorba de substituirea nerecomandabilă a unor elemente lexicale cu altele. „Fenomenul” duce, evident, la însăși denaturarea ideii pe care autorul textului a voit s-o comunice.

De pildă, titularul unei cronici literare scrie: „*Un evocator frenetic al cîmpiei, cu botanica și zoologia ei, asupra căroră aruncă priviri cînd delicat-nostalgice, cînd furioase și răstite...*” (sub. ns.). Dacă ținem seama de sensul exact al cuvintelor, poetul respectiv nu are cum fi „un evocator al cîmpiei, cu botanica și zoologia ei”! Cronicarul literar a voit, desigur, să spună că poetul în discuție este „un evocator al cîmpiei cu flora și fauna ei”, căci asupra acestora „aruncă priviri etc.”, iar nu asupra *botanicii și zoologiei*, care sînt, după cum se știe, numele a două discipline științifice! Cititorul a înțeles, fără îndoială, despre ce anume este vorba, dar pentru aceasta a fost nevoie de restabilirea adevăratelor accepții ale celor doi termeni.

Să deschidem, acum, cartea lui Lucian Blaga: „Geneza metaforei și sensul culturii”, la pagina în care este vorba de arta celebrului pictor Kandinsky, pentru a citi următorul pasaj: „Uneori, el alcătuiește compoziții de culori și forme, care amintesc explozii stelare (...), altă dată el face uz de *forme și culori furate faunei și florei* primare ale fundurilor de mare...” (sub. ns.). Lucian Blaga deci nu zice — cum ar fi putut să zică? — „forme și culori furate zoologiei și botanicii...”, căci una înseamnă *fauna și flora* și alta — *zoologia și botanica*!

c. Deși unele cuvinte s-au specializat pentru a exprima anumite sensuri, folosirea lor este totuși uneori forțată în alte enunțuri decât acelea care, de regulă generală, le justifică prezența.

De pildă, într-o lucrare de istorie literară, în rezumatul uneia dintre legendele comentate, citim acest pasaj: „...diavolul ia copilul și fuge cu el către mare. Sisin pleacă în urmărirea lui..., un măslin îi arată drumul. *Dracul este extras* din mare cu undița, bățut cu 82 (de) buzdugane de fier și silit a restitui...“.

Evident, verbul *a extrage* nu se potrivește în contextul amintit. *A extrage* înseamnă: *a scoate o substanță dintr-un material, a separa o substanță de alta prin diferite procedee*. (A se vedea și *Dicționarul limbii române moderne*, p. 72.)

Putem spune despre *cărbune* că *este extras*, fiindcă el este un element constitutiv al pământului. Ca atare, după cum este impropriu să se afirme că *un pescar extrage peștele din apă*, tot așa de nepotrivit este să ni se spună că *dracul din pasajul citat a fost extras* — fie chiar și cu undița — *din mare*. Poate că *a extrage* sună mai „ales“ decât *a scoate*, dar, în formularea semnalată, nu mai ultimul dintre cele două verbe e la locul lui.

Alte greșeli din sectorul vocabularului se datoresc nejustificat unui proces analogic. Bunăoară, cineva, știind că *viespar* (din *viespe* + sufixul *ar*) înseamnă *cuib de viespi* și crezând că — la fel — *stupar* exprimă noțiunea de *totalitatea stupilor*, scrie: „În sala înțesată de profesori și elevi domnește zumzetul de *stupar*, caracteristic liceului și adolescenței“. Numai că *stupar* (sinonim cu *prisăcar*) *este numele celui care se ocupă de îngrijirea stupilor și cu creșterea albinelor*. *Totalitatea stupilor* o desemnăm cu un alt nume: *prisacă*.

Amintim, în sfârșit, de acele greșeli de ordin lexical provenite din asemănarea fonetică a două derivate substantivale. De exemplu: *manifestare* și *manifestație*, *atribuire* și *atribuție*. Una înseamnă *manifestare*, alta — *manifestație*. (*Manifestare* = acțiunea de a (se) *manifesta* cu rezultatul ei — *a manifesta* însemnând: a (se) *exprima*, a (se) *face cunoscut*, iar *manifestație* = *demonstrație de masă*, ca dovadă a simpatiei sau a protestului față de un eveniment de interes general sau față de o persoană.) Chiar dacă uneori *manifestație* apare în locul lui *manifestare*, sînt anumite contexte în care folosirea lui *manifestație* este cu desăvîrșire neindicată. Ne gîndim, între altele, la redactarea buletinului meteorologic, în care pot fi întîlnite formulări cum este aceasta: „Vor cădea ploi locale însoțite de *manifestații* electrice“. De ce nu s-ar spune: „...însoțite de *descărcări* electrice“? În orice caz, chiar dacă mai puțin potrivit decât *descărcări*, e mai la locul lui, în contexte de felul celui amintit, cuvîntul *manifestări* decât *manifestații*.

Și mai izbitoare este greșeala atunci cînd în locul lui *atribuție* apare *atribuție* — sensurile celor două cuvinte fiind cu totul diferite. (*Atribuire* = acțiunea de a atribui, care înseamnă: a acorda, a conferi, a pune pe seama cuiva, iar *atribuție* = sferă de autoritate, de competență, de activitate, însărcinare, muncă dată spre îndeplinire.)

Așa se face că un pasaj cum este cel ce urmează și pe care-l desprindem din aceeași lucrare de istorie literară, la care ne-am mai referit, apare greșit redactat sub aspectul folosirii cuvintelor aci în discuție: „M. Kogălniceanu mai atribuia lui Nicolae Costin și Letopisețul Țării Moldovei. Că *atribuția* este greșită a dovedit C. Giurescu încă din 1907...”. Spre a fi corectă, redactarea pasajului trebuie refăcută astfel: „Că *atribuirea* este greșită...”.

Să nu atribuim deci cuvintelor întrebuițate sensuri pe care ele nu le pot exprima în anumite contexte.

Și mai flagrante sînt acele cazuri din categoria paronimelor, în care, deși absolut deosebite ca sens, un cuvînt e întrebuițat în locul altuia, confuzia fiind provocată de faptul că asemănarea corpului lor sonor este puternic marcată.

Cînd spunem aceasta, avem în vedere perechile de cuvinte: *original* (= nou, neimitat după altcineva, personal) — *originar* (= dintr-un anume loc); *literar* (= care se referă la literatură) — *literal* (= literă cu literă, cuvînt cu cuvînt); *familiar* (= apropiat, cunoscut) — *familial* (= condiții de viață sau alte lucruri legate de familie, privitoare la familie) etc.

Așa după cum menționam și după cum rezultă din accepțiile specificate în paranteze, întrebuițarea unui cuvînt în locul altuia dintre paronime nu se justifică nici măcar printr-o cît de vagă trășătură sinonimică, la mijloc nefiind altă explicație decît faptul că doar cîte un sunet le deosebește, dîndu-se astfel naștere confuziilor.

d. După cum se știe, nu puține sînt cuvintele care pot exprima două și chiar mai multe înțelesuri. Fenomenul acesta pe care-l observăm la anumite elemente de vocabular și care — cu un termen de specialitate — se numește *polisemantism* se produce, în general, astfel: din sensurile fundamentale se dezvoltă, cu timpul, altele noi, imensa majoritate a acestora avînd o accepție figurată.

Firește, dacă e vorba de un sens sau de altul, contextul este în măsură să arate aceasta. Pot fi însă întîlnite și unele enunțuri a căror claritate are de suferit. Cauza o constituie faptul că un anume cuvînt este folosit cu un sens vechi al lui, intrat de mult în zona pasivă a semantismului acelui element lexical.

Lucrurile se complică și mai mult atunci când cuvîntul întrebuintat, în decursul anilor, a ajuns să exprime un înțeles peiorativ.

Iată, de pildă, acest pasaj în care este vorba de activitatea desfășurată de Coresi cu atît de fructuoase silințe pentru dezvoltarea limbii noastre literare: „În general se susține că textele *oficinei* coresiene stau la baza limbii literare române, constituite mult mai tîrziu“.

Cîndva, *oficină* a putut avea înțelesul de *încăpere amenajată pentru a servi la efectuarea unor lucrări pozitive*.

Cu timpul însă cuvîntul s-a impus cu accepția lui figurată și circulă destul de puțin astăzi, însemnînd: *loc unde se urzesc intrigi, calomnii, comploturi*. Cum sensul cel vechi al cuvîntului este astăzi cu totul necunoscut, la ce bun să-l folosim în contexte de felul celui referitor la strădaniile lui Coresi?

Un alt exemplu, al cărui conținut — după cum veți vedea — se referă și la revista *Dacia literară*, al cărei rol de importanță istorică în progresul culturii noastre naționale nu mai e nevoie, credem, să-l relevăm cu argumente: „În Scrisoarea III (de Eminescu) își strigă indignarea patriotul lovit de spectacolul continuu al mascaradei politice burgheze. La fel cum ar fi procedat unul din *acoliții* «Daciei literare», Eminescu înscrie o pagină de cronică din trecutul glorios...“.

Cuvîntului *acolit* i se atribuie, în unele dicționare, și sensul de *persoană care urmează, care ajută pe cineva* (într-o acțiune, într-un domeniu de activitate), dar trebuie menționat că astăzi el s-a impus cu accepția: *părtaș la uneltiri și la acțiuni criminale*.

Se urmărește cumva „reabilitarea“ unor cuvinte al căror sens prevalent este cel peiorativ? Încercarea — după părerea noastră — nu are sorți de izbîndă. Chiar dacă am presupune că vechiul sens al cuvîntului nu este cu totul necunoscut, cel nou, activ, se impune atenției noastre. Acesta este, între altele, și cazul unui adjectiv care, deși în mintea noastră se asociază neplăcut cu una din accepțiile exprimate de verbul *a deborda* (= *a vomita*), este totuși — surprinzător! — folosit în formulări ca aceasta: „Măiestria cu care a fost interpretată compoziția a stîrnit în rîndurile auditorilor un entuziasm *debordant*...“ Chiar dacă prin *a deborda* se înțelege și *a ieși din albie, a se revărsa, a da pe din afară*, introducerea unui derivat al său în formulări de felul celei citate nu ni se pare a fi tocmai recomandabilă, ținînd seama de faptul că el deșteaptă în mintea cititorului asociații legate de celălalt sens.

e. A fi, din principiu, împotriva folosirii unor cuvinte împrumutate înseamnă a te opune însuși mersului înainte al limbii.

Aceasta, bineînțeles, nu înseamnă a accepta orice cuvânt din altă limbă și, mai ales, a-l folosi cum nu trebuie, adică neținând seama de sensul lui exact. Fără îndoială, ceea ce constituie o latură negativă, în privința aceasta, este apariția unor elemente lexicale care, din punctul de vedere al accepției lor, nu se justifică în contextele date.

Dintre multele exemple pe care le am la îndemână, iată-l pe acesta: „Sinceritatea sa (a poetului) este *tonică* și *tonifiantă*”. S-ar părea că, legate prin și, cele două adjective, pe care le-am subliniat, exprimă sensuri deosebite. Mai este nevoie să insistăm asupra faptului că ambele adjective *tonic* și *tonifiant* (acesta din urmă de la fr. *tonifiant*) înseamnă unul și același lucru — *întăritor* — și că avem de-a face cu un pleonasm?

Se dovedește și prin exemplul citat că, oricât de „originală” ar voi să fie mînuirea cuvintelor, ea nu poate nesocoti sensul acestora. N-aș subscrie, de aceea, o opinie ca aceasta exprimată într-un comentariu: „Cînd a apărut această carte (este vorba de lucrarea *Creație și frumos în rostirea românească*) nu ne mai interesează că nu e corect să zici *specios* în loc de *special*”. Și n-aș subscrie o atare aserțiune, deoarece, ținînd seama de etimologia celor două adjective — și lucrarea menționată tocmai pe un atare fundament este clădită — adică, știind că prin *specios* se înțelege: *aparent, înșelător, amăgitor* și că *special* înseamnă: *care se deosebește de alte lucruri prin unele particularități proprii*, nu le putem înlocui unul cu altul, ca și cînd ar avea același înțeles! ...

f. Destul de curios este faptul că, uneori, chiar cuvinte din fondul comun al limbii nu se integrează perfect în contextele respective. Exemplele ce urmează demonstrează, cred, aceasta. Primul dintre ele sună astfel: „Am fost la Chartres. Și n-am scris nimic. Sublimul, seninătatea care *a năpădit* pînă în ultima fibră a ființei mele au rămas în stare pură, nedegradate în vocabule insolite...” Cînd întîlnești un asemenea enunț treci — să zicem — peste faptul că același subiect (*sublimul, seninătatea*) este socotit ca fiind, deopotrivă, simplu: la *singular*, de vreme ce primul dintre predicate sună *a năpădit*, și *multiplu*, întrucît celuilalt verb i se dă formă de plural: *au rămas*, — treci, așadar, peste o asemenea... inadvertență de ordin gramatical și te oprești la... alta, de natură lexicală.

Astfel, cu drept cuvînt, îți spui că, în contextul dat, *a năpădi* este folosit cel puțin forțat, căci verbul respectiv, exprimînd, în-deobște, o acțiune cu efecte negative, poate mai puțin, dacă nu chiar deloc, să fie legat de un subiect cum este acesta: *sublimul, seninătatea*. Dicționarele limbii noastre consemnează prin exemplele citate

din textele mai multor scriitori tocmai această valoare semantică a verbului respectiv, așa cum ea s-a fixat printr-un îndelungat uz. Iată un exemplu din opera lui Ion Creangă: „...năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani“, și altul, din proza lui Cezar Petrescu: „A aruncat o privire spre conacul dărăpănat în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufişuri“.

Încă un exemplu: „În Țara Românească mișcarea literară se concentrează în jurul lui Heliade, la «Curierul Românesc» și Filarmonica, și poartă amprenta tumultuoasei personalități a celui care a fost poreclit, fără exagerare, părintele literaturii române“.

Se știe că sensul prevalent cu care s-au impus substantivul *poreclă* și verbul *a porecli* este cel cu valoare depreciativă. Dicționarele limbii noastre înregistrează — și în această privință — destule exemple din literatură în care înțelesul *poreclei* este: *nume sau epitet de batjocură*.

În consecință, o formulare ca: „Heliade a fost poreclit... părintele literaturii române“ trebuie evitată.

În sfîrșit, exemplul pe care îl cuprinde textul unei relatări asupra faptelor de eroism săvîrșite de mai mulți oameni. Autorul relatării, înregistrînd istorisirea acestor fapte din gura unui personaj, notează că acesta i se *lamenta*, pentru motivul de a nu fi consemnate undeva numele tuturor celor care s-au distins într-o anume împrejurare.

Întîlnindu-l pe *a lamenta* într-un asemenea context de semnificații, îți apare ca neadecvată folosirea verbului amintit, căci nu știi pe care dintre cele două sensuri ale lui să i-l atribui — pe cel de: *a manifesta o falsă desperare* sau, pur și simplu, pe cel de *a se plînge*.

g. În privința folosirii vocabularului, pot fi observate și alte substituiri nejustificate, de astă dată, în rîndul cuvintelor cu rol auxiliar. Spun nejustificate, spre a le deosebi, evident, de cele care reprezintă, în intenția autorului, scopul, cu succes realizat, de a conferi expresiei, prin substituiri lexicale cu valoare sinonimică, mai multă varietate, din punct de vedere stilistic.

Pentru a imprima sensul aproximației unei idei oarecare, limba noastră dispune de mai multe posibilități, printre care și folosirea adverbelor *oarecum* și *cumva*. Dar, deși ele au — nu aș zice *cumva*, ci *oarecum* — același sens, totuși substituirea unuia cu celălalt nu e recomandabilă oricînd și în orice text.

Va rezulta, cred, aceasta mai bine din cîteva citate în care înlocuirea lui *oarecum* prin *cumva* ne apare forțată. Iată, mai întîi, un pasaj dintr-o povestire: „Nici nu știuse că părul lui încărunțit

la tîmple este atît de aspru și dur (...) și în mare măsură se înșela, imaginația ei lucra asupra amintirilor și le îngroșa. *Cumva* toate aveau legătură cu acele cîteva cuvinte ale altcuiva“.

Dar „fenomenul“ poate fi observat și în stilul criticii literare. De exemplu: „...înnoirea expresivă și ideatică a literelor românești presupune *cumva* necondiționat...“ De asemenea: „Cu Bacovia, *Patimile după Bacovia* au în comun pretextul geografic și atitudinea expresionistă, structurală și inocentă la poetul *Plumbului*, incompletă și *cumva* parodică...“ Și: „...Ironia împinsă spre gestul mărunt de spleen burghez e teribilă și *cumva* dureroasă...“

Notînd că ultimele două exemple aparțin aceleiași cronici literare, aș adăuga că, măcar pentru a nuanța stilul, ar mai trebui folosit și *oarecum*, care este — iarăși nu aș zice *cumva*, ci *oarecum* — mai indicat în texte de felul celor citate...

2. SENSUL ȘI FORMA UNOR VERBE

a. Necesității pe care o simt adesea vorbitorii de a se exprima cît mai direct, cu cît mai puține cuvinte, îi corespunde uneori împrumutul lexical din alte limbi. Alteori, această necesitate este satisfăcută chiar prin mijloace proprii. Se înțelege că, și într-un caz și într-altul, lucrurile trebuie făcute cu pricepere. Altfel, se ajunge la folosirea unor forme lexicale cel puțin bizare, ca acelea ce pot fi observate, de pildă, în legătură cu verbul.

S-a simțit, bunăoară, la un moment dat nevoia ca ideea exprimată de formula *a da un titlu* (unei cărți, unui articol etc.) să fie redată mai concentrat și atunci s-a recurs la verbul francez *titrer*, care are același înțeles. Dealtfel, ca și *intituler* (= a intitula, primit tot din franceză).

Nu este, așadar, de mirare că pot fi citite în presa noastră contexte de felul acestuia: „Înainte sosirii echipei Angliei la Bogota, un ziar *a titrat* «Il vom vedea pe blindul Stiles»“.

Același este cazul lui *a alerta*, de la *alerter* — *a da alarma*, întîlnit în exemple cum este acesta: „*A alertat* imediat pe medicul echipei“, și al altor verbe care — așa cum spuneam — prezintă avantajul că fiecare redă — concentrat — ideea exprimată de o formulă alcătuită din mai multe cuvinte.

Sînt însă unele situații în care procedeul amintit, fie că se referă la împrumuturi din altă limbă, fie că privește formații proprii, nu mai funcționează — după cît cred — normal.

Este, iată, între altele, cazul verbului *a vernisa*, întrebuințat, de obicei, în cronicile plastice, cu sensul echivalent formulei: *a avea loc vernisajul* (deschiderea, inaugurarea unei expoziții).

Cităm, cu titlu ilustrativ, următorul enunț desprins chiar dintr-o notă în care autorul critică, în mod judicios, greșelile de exprimare existente în unele prefete ale cataloagelor de expoziții: „O cercetare a cataloagelor expozițiilor personale *vernissate* (pentru: al căror vernisaj a avut loc, n.n.) în ultimul an“.

Vernisat (*vernissate*) reprezintă, desigur, derivatul lui *vernissaj*, îndepărtându-se, ca sens, de ceea ce exprimă în franceză *vernissier*, adică: *a lăcui*, *a smălțui*, *a lustrui* (un tablou, un vas de lut etc.).

Cel puțin curioasă se dovedește încercarea de a forma — cu mijloace proprii limbii noastre — verbe din substantive de proveniență neologică, deși ele nu permit aplicarea procedului.

Din substantivul de origine franceză *gafă* nu putem forma un verb *a gafa*, așa cum a crezut autorul acestui pasaj: „... jucătorii au uitat și ceea ce știau, n-au putut realiza nici măcar indicațiile tactice primite, *au gafat* (adică au făcut gafe, n.n.) serios, în special în apărare“.

Este semnificativ faptul că dicționarele noastre nu înregistrează această formă verbală.

b. Există în românește — împrumutate sau formate pe teritoriul național — o serie de cuvinte în structura cărora intră sufixul *-iza*.

Printre ele se află și verbul *a poetiza*, întrebuințat, de obicei, cu unul sau cu altul dintre înțelesurile pe care una din lucrările lexicografice (DLRM) le notează astfel: „A da unui fapt, unui eveniment, unei idei expresia sau înfățișarea poetică; (familiar) a vedea sau a prezenta (ceva) sub o lumină favorabilă“.

Din punctul de vedere al sensului, cu privire la apariția verbului respectiv în textele pe care le-am întâlnit, n-avem de formulat nici o obiecție. În schimb, sub aspectul formei, trebuie să declarăm că nu putem fi de acord cu „inovația“ care ni se prezintă în unele situații, ca în exemplul ce urmează: „... ne-am putea prelungi tine-rețea mult în timp, până la înțelepciune, *poetînd* în fiecare mișcare ceea ce ne învață...“.

Așa după cum se știe, și după cum și noi arătam mai înainte, forma verbului aci în discuție nu este *a poeta*, pentru a putea spune *poetînd*, ci *a poetiza*; prin urmare, aspectul gerunziului nu poate fi decât *poetizînd*.

Am fi trecut — poate — sub tăcere forma necorectă la care ne-am referit, dacă nu am fi constatat că tendința „inovatoare“ în

sensul eliminării sufixului *-iza* din structura unor verbe se manifestă și prin alte exemple. Iată acest pasaj dintr-un studiu consacrat operei scriitorului Thomas Mann: „În același timp, noi am ajuns la o înțelegere mai diferențiată și deci mai justă a romantismului, mulțumită căreia putem *individua* sorgintea temelor, contura evoluția conceptelor...” Verbul care desemnează acțiunea de a scoate în evidență individualitatea, particularitatea, specificul unui personaj, unui fapt, unei situații etc. (într-o creație artistică) este *a individualiza*.

Formele verbale *a poeta* și *a individua* par atât de aberante, încât te întrebi dacă nu cumva ele sînt regretabile greșeli de tipar...

Socotim necesar să creăm, după normele proprii limbii noastre, unele cuvinte de care avem nevoie, așa cum este cazul verbului subliniat de noi în pasajul următor: „...să încerce (unii critici literari, n.n.) a detecta sunetul nou, acele modulații inedite ivite în glasul liric, și chiar unele schimbări în modul de *a poematiza*”. Autorul pasajului a format corect verbul acesta *a poematiza* (al cărui sens stă în legătură cu cel exprimat de *poem* (*poemă*): *operă literară în versuri de proporții mai mari sau operă literară în proză, caracterizată prin ritmuri poetice*); el nu a spus *a poemata*, ci de la *poematic*, cu ajutorul sufixului *-iza*, *a poematiza*.

...Rezultă, așadar, o dată mai mult, că nu putem da cuvintelor orice fel de formă.

3. TERMENI TEHNICI CU ACCEPȚII FIGURATE

Cum e firesc, vocabularul limbii noastre se îmbogățește continuu. Cu deosebire crește numărul termenilor care desemnează noțiuni privind felurite domenii de specialitate și care, astfel, îndeplinesc o importantă funcție în însuși procesul de dezvoltare a științei și tehnicii.

Este interesant de observat faptul că o bună parte a unor noi termeni propriu-zis tehnici nu-și limitează utilizarea la preocupările specialității pentru care au fost adoptați; sfera lor semantică se lărgeste, ajungînd, la un moment dat, să cuprindă și alte sensuri. Firește, această extindere a înțelesului pe care inițial îl exprimă un termen tehnic și care dobîndește o accepție „figurată” se produce datorită capacității asociative a inteligenței omului.

Un cuvînt cum este, de pildă, *parametru* a început să circule în limba noastră cu sensul pe care îl înregistrează și *Dicționarul*

politehnic: „mărimă care intră într-o ecuație și căreia i se poate da o valoare dorită, de care depind valorile rădăcinilor ecuației“.

Din acest înțeles al termenului matematic s-a putut dezvolta o accepție nouă, așa cum atestă acest enunț pe care îl desprindem dintr-un text aparținând — prin tematică și prin limbajul folosit — stilului publicistic: „Secunda (e vorba de categoria celor care au magnetismul scadenței faptelor — și *magnetismul* încetează aci de a mai fi un termen tehnic) își plasează viitorul în trecut pentru că atingând noi și noi *parametri*, mereu, mereu trece ceva în urmă și primește în schimb neliniștea gândului și faptei ascendente“.

Cuvântul *parametri* se încarcă, în contextul dat, cu o inedită valență semantică, menită să asocieze ideii comunicate sugestia că rezultatele celor din categoria de care vorbește autorul pasajului nu se obțin întâmplător, ci se ivesc pe baza unor criterii de comportare strict determinate.

Dacă, de asemenea, observăm în ce formulări apare uneori verbul *a detecta*, va trebui să conchidem că nici el nu-și mai circumscrie apariția la domeniile tehnicii, în care este utilizat cu înțelesul *a găsi, a descoperi, a identifica un obiect, un corp, un fenomen oarecare*, ca în exemplele: „detectarea grizuului într-o mină“ sau „detectarea unui avion“. Iată în ce fel de formulări mai poate fi întâlnit: „(Titu Maiorescu) *a detectat*, de la început, scriitorii de mare valoare și a înțeles specificul operei lor“.

Este evident că pasajul citat capătă o mai pătrunzătoare forță expresivă prin *a detecta* decât prin *a găsi* sau chiar prin *a descoperi*, deoarece primul verb sugerează existența aceluși complex de factori (intuiție, pasiune, ingeniozitate, efort) care, pentru atingerea țelului, acționează cu rigoarea unor atribute tehnice.

Și exemplele pot fi înmulțite, de la cele deja intrate în limbă și recunoscute ca atare, pînă la cele de proveniență mai nouă și — am zice — cu un caracter îndrăzneț. Din prima categorie, verbul (substantivul) *sondare*: „Satisfacerea, împlinirea destinului imagistic al poeziei lui Blaga se realizează acum în strînsă determinare cu adînci mișcări sufletești, *sondînd* domeniul de umbră al subconștientului...“ și: „*Sondările* inconștientului deci sînt patronate de Blaga de *ținte* în primul rînd gnoseologice...“ (de *cunoaștere*). După cum se vede, am subliniat, în acest pasaj, și cuvîntul *ținte*, care exprimă, aci, prin extensie, sensul: *ceea ce devine obiectul atenției*, pornindu-se de la accepția fundamentală: *semnul sau locul în care se ocheste cu o armă de foc sau cu o săgeată*.

Urmează un exemplu și din a doua categorie amintită mai sus, și anume aceea a cuvintelor specifice unei terminologii, cărora li se dă, — spuneam, — cu îndrăzneală, o valoare figurată. E vorba

de cuvîntul *prestație*: „Astăzi însă prin considerarea complexului de semnificații și idei în care se încadrează întreaga *prestație* literară și filozofică a lui Blaga...”

Dar nu în toate cazurile termenii tehnici își află o justă folosire cînd sînt scoși în afara accepției lor fundamentale.

Să observăm, în această privință, contextul următor: „Dar poetul nu pare a fi tot una cu poezia și atunci, talentul odată afirmat, poezia poate să sufere asaltul *demolării*”.

Departe de a releva mai pregnant un anume sens, folosirea cuvîntului *demolare*, în pasajul citat, ni se dezvăluie ca artificioasă.

Și tot astfel, forțată ni se pare a fi prezența verbului *să mă deconectez* în fraza: „În ce mă privește, cînd mă gîndesc la o problemă importantă am nevoie să realizez o mare concentrare: mi-e foarte greu *să mă deconectez* la iuțea de o problemă și să mă concentrez imediat pe alta”.

Dealtfel, întrebuițarea excesivă și nu întotdeauna indicată a lui *deconecta* în texte de felul celui semnalat diminuează caracterul obiectiv al comunicării, autorul acesteia imprimînd — evident, fără să vrea — propriului său mod de a se exprima o notă de persiflare...

4. PLEONASMUL ȘI TAUTOLOGIA

a. Dintre imperfecțiunile de exprimare care privesc vocabularul, cele mai frecvente sînt, fără îndoială, *pleonasmul* și *tautologia*. Apariția greșelilor integrate în sfera primului sau a celui alt termen e favorizată de o tendință existentă în limbă — aceea de a întări o idee prin cuvinte cu valoare augmentativă. Dar — ne grăbim să precizăm — una este să vrei a lămuri mai bine o idee, o înlănțuire de judecăți, un raționament oarecare, prin sensuri suplimentare — și alta să folosești termeni care repetă în mod inutil aceleași noțiuni (ca în cazul *pleonasmului*) sau să formulezi, de două ori, schimbînd cuvintele, aceleași idei, într-o singură propoziție sau în aceeași frază (ca în cazul *tautologiei*).

Zice, la un moment dat, autorul unei monografii consacrate lui Michelangelo: „El (Michelangelo) este încă — și aceasta constituie un al treilea titlu de glorie, tot atît de important pentru acest mare geniu — autorul cupolei bisericii Sf. Petru, o altă minune a lumii”.

„Mare geniu“? Și *geniu* — și *mare*? Dar *geniu* înseamnă *capacitate creatoare extraordinară* și *persoană înzestrată cu o astfel de capacitate*. Se știe doar că unele cuvinte — și printre acestea se numără și *geniu* — exprimă ele însele anumite însușiri în cel mai înalt grad, nemaiavind, prin urmare, nevoie să primească unele elemente augmentative.

Altcineva notează în cronica sa săptămînală, intitulată *Micul ecran*: „Nu e vorba de o *încorsetare rigidă* a tuturor orelor de emisie (corect: *emisiune*, n.n.) în tipare prestabilite“.

„*Încorsetare rigidă*“? *Încorsetare* — în sens figurat — înseamnă *rigiditate*, iar *rigid* = *încorsetat*...

Un alt comentator observă că personajele unei piese de teatru „au, toate, *aceeași trăsătură comună*“.

Dacă zici că personajele „au toate, *aceeași trăsătură*“, nu poți adăuga atributul *comună*. Ții, poate, la adjectivul *comună*. Atunci, n-ai decît să spui că personajele „au toate o trăsătură comună“ și este destul.

Autorul unei cronici cinematografice enunță astfel una din observațiile sale: „Cineastul s-a oprit însă la anecdota pură, imaginînd o serie de încurcături fanteziste, evoluînd strict în zona *elucubrațiilor absurde*“.

Este destul să cauți în dicționar și să afli că *elucubrație* înseamnă: *combinație haotică de idei absurde*, pentru a-ți da seama că nu pot fi asociate cele două cuvinte pe care le-am subliniat în pasajul citat.

Un reportaj începe astfel: „De sus, de la înălțimea străvechiului turn al Goliei, *ochiul* cuprinde cu *privirea* întreaga panoramă a orașului“. Te întrebi: *ochiul* putea cuprinde cu altceva decît cu *privirea* panorama orașului? Fără îndoială că nu; deci era de ajuns să se spună fie: „...*ochiul* cuprinde întreaga...“, fie: „*privirea* cuprinde...“.

Un alt exemplu, desprins de astă dată dintr-un studiu de critică literară: „...trandafirul cu foi de ceară din poezia lui Dimitrie Anghel vorbește despre *triste mîhniri*“. Dacă știm că *mîhnire* înseamnă *întristare* și că *trist* e sinonim cu *mîhnit* (a se vedea, pentru ambele definiții, și *Dicționarul limbii române moderne*, pag. 506 și 882), ne vom da numaidecît seama că nu e indicată asocierea celor două cuvinte în citatul respectiv.

Nerecomandabilă, de asemenea, este imbinarea cuvintelor în pasajul următor, întîlnit într-un studiu literar: „Scriitorul afectează o *simplitate voită*...“.

Ca și în cele două exemple anterioare, avem de-a face în acest citat cu o exprimare pleonastică, deoarece *a afecta* e tot una cu *a simula*, care înseamnă: *a da, în mod voit, o impresie falsă*.

Deci, nu putem spune: „afectează o simplitate voită”, formula corectă fiind: „Scriitorul afectează simplitatea”.

b. Unele pleonasmе — bunăoară — își au proveniența sau — dacă vreți — originea în faptul că, în loc să se folosească pentru o anume noțiune un singur cuvânt, se recurge la două elemente de vocabular sinonime legate prin conjuncția *și*. (Dacă — de pildă — noi am fi spus că unele pleonasmе își au *proveniența și originea* în faptul etc., ne-am fi făcut noi înșine vinovați de săvârșirea greșelii discutate aici.)

În pasajul care urmează și pe care-l desprindem dintr-un studiu de critică literară, poate fi observată folosirea nerecomandabilă chiar a celor două cuvinte citate mai înainte: „... Concluziile și aprecierile lui Odobescu asupra *originii și provenienței* tezaurului...”.

În *Dicționarul* amintit, la pagina 570, cuvântul *origine* e definit astfel: *început, proveniență*, iar la pagina 674, despre *proveniență* se spune: *faptul de a proveni, a proveni* însemnând *a-și avea originea*.

Nu pot fi, prin urmare, asociate cele două cuvinte (*origine și proveniență*), ca și când ele ar avea sensuri deosebite.

Același este și cazul exemplului: „Autorul operează, cu o economie redusă de unelte, *firesc și natural*”, în care *firesc și natural* exprimă același înțeles.

Nici chiar atunci când două cuvinte cu sens absolut identic se succedă fără a fi legate prin conjuncția *și*, exprimarea nu scapă de greșeala pe care o numim *pleonasm*. De exemplu, în pasajul: „...drăgălășeniile cu fiul său Vasiliie îl fac pe Nesfîntu un personaj din familia țăranilor dunăreni — vioi, *ironic*, *zeflemitor*, duios — un personaj bine prins...”, folosirea unuia dintre cele două cuvinte subliniate este de prisos, deoarece amîndouă înseamnă același lucru — *ironic* = *zeflemitor* și — firește — *zeflemitor* = *ironic*.

Alteori, unul dintre cele două cuvinte asociate (fără *și*) exprimă o trăsătură intrinsecă a noțiunii celuilalt element al vocabularului, ca în citatul următor: „Cu toate că uneori nuvelele par a mai fi fost citite altundeva, volumul e interesant prin impresia de *variațiuni diferite*, pe aceeași temă a moștenirii morale”.

Este pleonastică prezența adjectivului *diferite* lângă substantivul respectiv, deoarece *variațiune* înseamnă (a se vedea, dacă mai este nevoie, oricare dintre dicționarele limbii noastre) *schimbare, transformare, stare a unui lucru care se prezintă sub diferite forme*.

c. Să ne referim, în sfârșit, la cazul acelei greșeli de exprimare care — rudă bună cu pleonasmul — constă în repetarea inutilă — sub altă formă — a aceleiași idei dintr-o propoziție și care e cunoscută sub numele de *tautologie*.

Iată un exemplu: „De-i privi, măre, privi/Mîndrii codri-n țara ta, / Mereu ți-i vei aminti / Și nicicînd nu-i vei uita“.

În strofa aceasta, pe care am desprins-o dintr-o lucrare cu caracter didactic și care — creație proprie a unui profesor — a fost utilizată la o lecție de ortografie, versul al III-lea și cel de-al IV-lea constituie o exprimare tautologică, deoarece ele redau — în forme diferite — aceeași idee. Cu toate acestea — ați observat — cele două versuri reprezentînd fiecare cîte o propoziție, distincte — cum spuneam — ca formă, dar identice ca sens, sînt legate prin conjuncția și ...

Citatul care urmează este și el ilustrativ pentru ceea ce desemnăm cu termenul *tautologie*, definit mai înainte: „Mai mult încă, autorul îl lasă pe Erhan (unul dintre personajele romanului *Bărăgan* de V. Em. Galan, n.n.) să *simuleze* un proces de zguduire sufletească *aparent sincer*“.

Așadar, ideea exprimată prin verbul *să simuleze* e reluată prin cuvintele *aparent sincer* raportate la grupul *un proces de zguduire sufletească*.

În cazurile de felul celor analizate aici nu este, prin urmare, vorba de întărirea unei idei prin termeni augmentativi, suplimentari, ci, pur și simplu, de încărcarea formulării cu expresii sinonimice și chiar cu definiția unora dintre cuvintele contextului, ceea ce este, după opinia noastră, nerecomandabil.

Este necesar să facem cuvenita distincție între *tautologia* care constituie, în adevăr, o greșală de exprimare și cea care, de obicei, are o funcție stilistică, intensificînd, prin repetare, un anume sens, ca în acest exemplu din opera lui Ion Creangă: „Lasă-mă, jupîneșică, cu cărțile cele a d-voastră, în pace; că eu știu ce știu“.

În graiul viu al poporului, asemenea formule pot fi destul de frecvent întîlnite și ele au rostul de a potența ideea exprimată. De exemplu: „Cînd spune o vorbă, e vorbă“ și: „Nu-i frumos ce-i frumos; e frumos ce-mi place mie“.

5. ȘABLONUL

a. Pentru a califica un obiect, o acțiune, o stare de lucruri etc., recurgem — după cum se știe — la acele cuvinte cunoscute sub numele de adjective (care au uneori valoare de epitete). Unele dintre acestea exprimă, cu mare forță, însușirea substantivelor la care se referă, altele au o putere de determinare mai slabă. Când, de pildă, Bolintineanu zice: „Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel“, adjectivul *vechi* desemnează o trăsătură cu caracter oarecum general; când însă Eminescu spune: „Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri...“, epitetul *singuratic* definește o caracteristică mult mai particularizată, spre a nu mai vorbi de aura lui metaforică, bogată în sugestii și asociații.

Apare deci evident — fie chiar și dintr-un singur exemplu — că valoarea unui epitet stă în capacitatea lui de a individualiza, cît mai pregnant, un obiect, o acțiune, o stare de lucruri etc. Izbește, de aceea, în mod neplăcut, folosirea cîte unui adjectiv într-atît de palid, de inexpresiv, încît ar putea foarte bine să lipsească din contextul respectiv. Când frecvența excesivă a adjectivului în cauză îi dă acestuia și marca de neînviat a *șablonului* — atunci faptul devine și mai strident. Este, între altele, cazul adjectivelor *notabil* și *definitoriu*, întilnite aproape la tot pasul în textele aparținînd mai tuturor stilurilor limbii literare.

Să urmărim, întîi, apariția lui *notabil* în cîteva numai dintre numeroasele pasaje pe care le-am putea cita din surse diferite: „*Notabilă* e, la acest versificator cu totul modest (e vorba de Vasile Aaron, n.n.), o poemă în genul virgilienelor Georgice, intitulată „Anul cel mănos“; „Un poet de tranziție e și Barbu Paris Mumuleanu. Primul volum *Rost de poezie* imită fără vibrație personală pe Conachi. Ultimul, publicat de Heliade, în 1837, conține cîteva meditații *notabile*...“; „Este *notabilă* în acest sens creația solidă...“; „...sînt *notabile* două cupluri de adolescenți...“ și „Momente *notabile* sînt și în celelalte povestiri, mai ales...“.

Se pare că *notabil*, care exprimă același sens cu *remarcabil*, se luptă să-și învingă, prin frecvență, emulul, judecînd după faptul că în tot mai multe contexte de tipul celor semnalate își face apariția. În orice caz, măcar pentru a asigura, cît de cît, varietatea vocabularului, n-ar trebui să se renunțe cu totul la *remarcabil*, dacă altfel — adică pentru o exprimare mai precisă, mai exactă, în

ceea ce privește relevarea unei anume însușiri — se crede că nu se poate, deși mijloacele lexicale nu lipsesc...

Acum, câteva exemple — tot din surse diferite — privitoare la *definitoriu* (*definitorie*): „(autorul) ajunge la formula *definitorie* a filozofiei bunului simț...”; „Cine ignoră viziunea lui lipsește universul arghezian de unele dimensiuni, valențe și semnificații *definitorii*”; „Rămîne de asemenea de reținut faptul *definitoriu* pentru maniera satirică...”; „...făcînd din ele momente-cheie pentru descifrarea unui personaj, obligat la gesturi clare și *definitorii*”; „Formula *definitorie* de mai sus...”; „În 1929 i-a apărut primul volum de versuri, *Schituri cu soare*, unde se întrezăresc liniile *definitorii* ale personalității sale artistice”; „...doar din legendă am ales culoarea *definitorie* pentru loc...”; „E *definitoriu* faptul că la mulți istorici literari...”; „Una dintre trăsăturile *definitorii* ale poeziei...” și „În poemele argheziene se scoate în relief o trăsătură *definitorie* a omului contemporan și anume puterea de a gîndi“.

Prin urmare, o trăsătură nu mai poate fi *esențială*, o formulă nu mai are dreptul să fie *caracteristică*, un fapt nu mai are cum fi *determinant* — totul este și trebuie să fie *definitoriu*... Uneori, apariția acestui *definitoriu* este atît de abuzivă, încît adjectivul poate fi întîlnit chiar de mai multe ori în același text, care se întîmplă să ocupe doar spațiul unei jumătăți de coloană de revistă (cum este și cazul ultimelor două dintre exemplele citate mai înainte).

De semnalat este și faptul că din unele formulări acest *definitoriu* ar putea să lipsească fără nici o pagubă, dacă ținem seama că ideea exprimată definește ea însăși trăsătura unui obiect în așa fel, încît nu se simte nevoia a mai fi și numită.

Oricum, nu constituie un fapt pozitiv insistența cu care apar cele două elemente determinative discutate aci și care — exemplele citate sînt, credem, concludente — imprimă cuvintelor un cusur în plus: devin *șabloane*.

b. Dintre cuvintele foarte des folosite, mai ales în stilul numit publicistic, *memorabil*,-ă atrage cu deosebire atenția nu atît prin marea lui frecvență, cît datorită faptului că din contextele în care își face apariția nu rezultă destul de clar, de precis, ce sens trebuie să i se acorde.

Nu e nici o îndoială că înțelesul cuvîntului este cel pe care îl inserează *Dicționarul limbii române moderne*, la pag. 491: „vrednic de ținut minte, important“. Este justificată și precizarea ce se face în același loc în ceea ce privește valoarea morfologică a cuvîntului, care, în general, e întrebuițat ca adjectiv. Cum însă *memorabil* se poate raporta și la o creație literară (sau la un pasaj din ea)

ce se poate învăța și debita apoi fără textul respectiv, folosirea adjectivului creează uneori confuzie.

Am amintit mai întâi acestea, pentru ca, în lumina lor, analiza exemplelor la care ne vom opri să fie mai lesnicioasă.

Într-un studiu consacrat operei istoriografice a lui Dimitrie Cantemir, am întâlnit fraza: „Dacă în descrierile de natură Dimitrie Cantemir se dovedise un creator de imagini *memorabile* prin desenul lor, de data aceasta își face cunoscută capacitatea de a realiza imagini viu colorate“.

Ce trebuie să înțelegem prin *imagini memorabile*, care — după cum ați văzut — sînt opuse *imaginilor viu colorate*? *Imaginile viu colorate* — subliniem: *viu colorate* — nu sînt *memorabile*, adică vrednice de ținut minte? Fără îndoială că da. Atunci, ce sens trebuie să atribuim adjectivului *memorabile* din contextul „Cantemir se dovedise un creator de imagini memorabile“?

Un alt exemplu, în care de astă dată confuzia dintre cele două sensuri ale adjectivului este evidentă: „Tratînd aceste teme, poetul își conturează treptat un profil ale cărui linii originale devin pregnante în cîteva piese *memorabile*“.

Este cazul să ne întrebăm: ce înțeles se cuvine să atribuim adjectivului în discuție? Citatul se referă la o culegere de poezii. Crede oare autorul că piesele (adică unele poezii) la care se referă în pasajul semnalat sînt *vrednice de ținut minte*, sînt — adică — *de neuitat* sau că ele *trebuie* — cum se spune — *învățate pe dinafară*? ...

Desigur, autorul cronicii literare din care am extras pasajul a vrut să spună că unele dintre poeziile analizate sînt importante, că sînt — adică — mai valoroase decît celelalte. Cum însă aprecierea se referă la un gen de producții care, prin natura lor, putînd — cînd e cazul — să fie considerate vrednice de ținut minte, nu exclud eventualitatea memorării lor, ni se pare că adjectivul *memorabile* are în contextul dat un sens imprecis.

Identic este cazul aceluiași cuvînt care apare în următorul pasaj: „Sînt, firește, în această plachetă, versuri mai strălucite și versuri mai prozaice, dar așa-zise perle *memorabile* nu sînt“.

Să ne oprim, în sfîrșit, la acest exemplu, care — vom vedea — dintr-un anumit punct de vedere se deosebește de cazurile precedente și pe care l-am întâlnit într-o monografie asupra operei lui Ion Creangă: „... în vreme ce fata moșneagului, personajul pozitiv, nu se desprinde în nici un fel *memorabilă* din text“.

Fiindcă ar fi fost forțată o integrare a adjectivului *memorabilă* într-un context ca acesta: „fata moșneagului nu ne apare ca fiind *memorabilă*“ (*fată memorabilă!*), s-a recurs, în pasajul citat, la o

formulare — ca s-o numim așa — sui-generis: *memorabilă* ar vrea să fie adverb, dar, în forma aceasta, proprie genului feminin, nu poate fi; ar vrea să fie adjectiv, dar nici această funcțiune nu o poate îndeplini, dacă avem în vedere construcția defectuoasă a pasajului amintit.

Am vrea să adăugăm că, judecînd după marele număr de contexte în care poate fi întîlnit acest *memorabil(-ă)*, avem de-a face, în acest caz, cu un clișeu lexical.

Clișeele lingvistice nu aduc însă nimic bun vorbirii — ba dimpotrivă: o uniformizează, răpindu-i strălucirea originalității; este de nădăjduit, așadar, că se va renunța la folosirea nu numai excesivă, dar, uneori, și nejustă a adjectivului în discuție, ca și a altor cuvinte supuse aceluiași tratament.

De semnalat că unii elevi recurg mai degrabă la formule-cliseu, decît la exprimări proprii, pentru a caracteriza fie o creație literară, fie o epocă ori o stare de lucruri. De exemplu: „Opera scriitorului poartă *amprenta* inspirației *axate pe...*”; „Romanul lui... este o adevărată *monografie* a satului...” și altele, de acest fel, care diminuează valoarea reliefului stilistic propriu al vorbitorului.

6. CUVINTE CONFUNDATE SAU INVENTATE AD-HOC

O serie de cuvinte și de expresii apar greșit folosite datorită faptului că ele sînt confundate cu altele, pe baza unei vagi asemănări din punctul de vedere al formei sub care se prezintă. Fenomenul poate fi dovedit și prin alte exemple decît cele aduse în discuție altă dată.

Iată, bunăoară, începutul unei fraze dintr-un studiu literar: „Un excelent gazetar, cu vechi *stagii de serviciu* în presa democratică din trecut...” Desigur, în acest context nu de *stagii de serviciu* poate fi vorba, ci de *state de serviciu*, expresie prin care desemnăm meritele cuiva într-un anumit domeniu de activitate.

În adevăr, dacă știm cu precizie ce înseamnă *stagiu* (= 1. perioadă de timp în cursul căreia un începător lucrează pentru a dobîndi experiență într-un anumit serviciu și 2. perioadă de timp necesară pentru prestarea unui serviciu, de ex. *stagiu militar*), atunci avem explicația de ce nu putem spune *stagii de serviciu*:

expresia nu numai că nu redă sensul urmărit de autorul pasajului respectiv, dar este și pleonastică.

Dacă formele alese obținute în modelarea materiei plastice a limbii merită a fi subliniate cu interesul cel mai viu, nu trebuie trecute cu vederea situațiile de încercări eșuate, căci — imitate — ele ar putea să capete un caracter dăunător.

Un exemplu cum este acesta: „Dar buba rea sub astfel de pojghiță / *Va cățeli* și-ți va minca-n ascuns / Tot sufletul...” sau un altul, cum este următorul: „scriitorii se simt legați *ființial* de graiul străbun”, se ambiționează să introducă în circulație fie așa-zise creații lexicale proprii, fie anumite cuvinte cărora li se schimbă cu totul înțelesul.

Vorbeam, mai înainte, de procedeul derivării: se știe că acesta acționează conform legilor interne ale limbii și, ca atare, „creații” cum sînt *a cățeli* sau *ființial* ne apar hibride: de la *cățel* se „creează” o formă „*a cățeli*” și, tot așa, de la *ființă* se ajunge la „*ființial*”...

Cît privește accepția nouă pe care termenul *șevalet* o capătă în contextul: „un exotism floricol explodînd într-un *șevalet* zglobiu”, ea nu se justifică — se vede bine — prin ceea ce marchează una din căile de îmbogățire a vocabularului — adică prin evoluția semantică a limbii. *Șevaletul* este — se știe — *un suport*, iar nu ceea ce se pare că a intenționat autorul să exprime, și anume — sensul cuvîntului *paletă*.

7. FORMULE FIXE

a. Vocabularul limbii noastre cunoaște o mare bogăție de formule și sintagme, care, prin lapidaritatea lor, dau stilului vioiciune și sugestivitate. Apariția lor nu numai în textele literaturii propriu-zis beletristice, dar și în acelea care aparțin altor laturi de manifestare a spiritului — cum sînt domeniile științific, publicistic etc. — arată cît de necesare sînt ele pentru a comunica o anumite idee în termeni pe cît de concisi, pe atît de elocvenți.

Firește, pentru a-și îndeplini cu maximum de efect funcțiunea lor stilistică, aceste expresii și locuțiuni trebuie să fie folosite în formele care le sînt proprii și în care uzul vorbirii le-a consacrat. Apare, de aceea, cu totul surprinzător faptul că unii autori de texte

Încearcă să modifice forma în care au cristalizat sensurile concentrate ale unor expresii și locuțiuni.

Iată un exemplu: „Unui textier trebuie să i se ceară, *în ultimă judecată*, să fie, ca și scriitorul, un pedagog“.

Și încă unul asemănător, din punctul de vedere care ne interesează aici, cu cel precedent, deși el aparține altui autor: „Gîndind, răspunzînd și lucrînd, ei (elevii) arată nivelul și calitatea cunoștințelor și priceperilor dobîndite, preferințele, interesele și aptitudinile lor, atitudinea față de îndatoririle școlare și, *în ultimă perspectivă*, atitudinea lor etico-estetică“.

Există, după cum se știe, în limba noastră, două expresii, cu forme distincte, dar cu înțeles identic, apte să figureze — una sau alta — în contexte de felul celor citate: *în ultimă instanță* și *în ultimă analiză*. Formule cum sînt *în ultimă judecată* și *în ultimă perspectivă* nu sînt cunoscute în limba noastră și — deoarece sună artificial — ele nu pot înlocui pe cele consacrate.

Mai cităm un caz: „...am întreprins o anchetă printre cei antrenați în problemele cercurilor literare, considerînd că, în afara particularităților impuse de ambianța locală, ele păstrează perspectiva generalității. *Din această prismă*, considerăm că cele discutate...“

Are oare vreun sens logic o formulă cum este „din această prismă“? Fără îndoială, nu. Există — după cum se știe — locuțiunea *prin prisma...* (*a vedea sau a privi ceva prin prisma...*) De ce să schimbăm o formă care corespunde gîndirii logice cu alta fără sens?

Dar, în pasajul citat, la locul ei ar fi fost nu *prin această prismă*, ci: *în această perspectivă...* Se-nțelege că atunci autorul contextului semnalat — pentru a evita o repetiție nerecomandabilă — ar fi trebuit să înlocuiască termenul *perspectivă* din fraza precedentă cu — de pildă — cuvîntul *caracterul*, formularea urmînd a suna: „ele păstrează caracterul generalității; *în această perspectivă*, considerăm că cele discutate...“.

Așadar, în ultimă analiză, se impune constatarea că expresiile și locuțiunile au pretenția — pentru a-și putea îndeplini rolul — să li se respecte forma impusă de logică și de uz.

b. Substituirea neindicată a unei formule cu alta se datorează uneori analogiei, adică asemănării parțiale — fonetice sau de conținut — a două elemente de limbă, unul dintre acestea schimbindu-se sub influența celuilalt. Exemplele ce urmează fac parte — și ele — din această categorie.

Se cunoaște expresia *a pune (ceva) la dispoziție* cu sensul *a fi (ceva) la îndemîna (cuiva)*.

Poate sub înrîurirea acesteia a luat naștere o construcție neuzitată, cum este *a pune la contribuție*, din acest pasaj: „Pentru ca descrierea să fie cît mai exactă, *s-au pus la contribuție* aparatele...?” Am spus *poate*, fiindcă n-ar fi exclus ca noua formulă nerecomandabilă să fi provenit prin analogie și cu expresia *a pune (ceva) la bătaie*, al cărei înțeles este *a oferi (ceva) spre a fi cheltuit sau consumat*.

Este, de asemenea, greșită și formularea: „Locatarii blocului de locuințe din strada... *sînt nemulțumiți pe administrație*...”, deoarece verbul *a fi mulțumit* (sau *nemulțumit*) nu se construiește cu prepoziția *pe*, ci cu *de*. În adevăr, corect spunem: *sînt mulțumit* (sau *nemulțumit*) *de ceva* sau *de cineva*. Desigur, construcția greșită a rezultat tot prin analogie, de astă dată fiind vorba de *a fi supărat pe cineva*.

Cităm, apoi, acest pasaj: „Ansamblul artistic s-a prezentat *la un mod* calitativ superior”.

Aici autorul a folosit, greșit, *la un mod*, în loc de *la un nivel*. *La un mod* sună neromânește, căci noi spunem: *în mod* sau *într-un mod*.

Amintim și tendința ce se manifestă la unii vorbitori de a înlocui formula corectă *pe teme* (*pe teme* economice sau politice etc.) cu *pe probleme*, în formulări ca: „*Pe această problemă* va putea fi ascultată conferința tovarășului...”.

Dar *pe această temă* a construcțiilor incorecte, provenite prin analogie, s-ar mai putea scrie, stîndu-ne la îndemînă și alte exemple. Acum însă ne oprim la cele semnalate.

8. CUVINTE CU VALOARE SUPERLATIVĂ

Se știe: aspectele lumii materiale, ca și ale celei morale, nu seamănă unele cu altele; însușirile lor specifice pot fi rediate prin mijloace de expresie deosebite. Dintre acestea, categoria cuvintelor cu sens determinativ — am numit adjectivele — se utilizează într-o largă măsură pentru a desemna calitatea unui lucru.

Cînd însușirea la care ne referim cunoaște trepte diferite, fie cu caracter pozitiv, fie în ordinea negativă, cuvîntul care desem-

nează trăsătura respectivă poate primi ceea ce se înțelege prin *grade de comparație*.

Un lucru poate fi *mai bun, tot atât de bun, foarte bun* sau *mai puțin bun* decât altul. Înlocuiți pe *bun* cu *frumos, cu dulce* sau cu alt atribut și veți avea scara unor modalități de expresie menite să redea cât mai exact însușirea obiectelor.

Dar — după cum se poate observa — există o serie de adjective care nu primesc forme de comparație, înțelesul lor exprimând — invariabil — valoarea superlativului.

Referindu-se la problema aci în discuție, reputatul lingvist și filolog I.-Aurel Candrea, care, între anii 1929—1933, ne-a fost și nouă profesor, la Universitatea din București, semnală greșeala unor vorbitori în ceea ce privește folosirea cuvintelor cu valoare superlativă, în sensul că ei adaugă acestora formula *cel mai*, devenită, astfel, pleonastică. Eminentul profesor spunea: „Un lucru e esențial, adică neapărat trebuincios, foarte însemnat, de care nu te poți lipsi“, adică un cuvânt care indică un superlativ absolut. E deci o greșeală a scrie — după cum citesc adesea — „acesta e lucrul *cel mai esențial*“. *Excelent* înseamnă „foarte bun“, „minunat“, deci o însușire în gradul superlativ, care nu poate admite grade de comparație. Citesc totuși într-un ziar: „ar fi putut trece drept *cel mai excelent* avocat...“. Un lucru e *autentic*, când e făcut după toate formele legale sau când nu poate fi pus la îndoială, când e de netăgăduit. E vorba deci de o însușire care nu admite jumătăți sau sferturi de grad. Citesc totuși într-o revistă: „Această piesă rară este una din *cele mai autentice* rămășițe ale civilizației de acum două mii de ani“.

Citatele profesorului se opreau la cele trei adjective din pasajul de mai sus. Lor li s-ar putea adăuga și altele nu mai puțin flagrante.

Am vrea să semnalăm, cu deosebire, pentru — cum să zicem? — marea lui... vitalitate, exemplul adjectivului *optim*, care, deși înseamnă *cel mai bun*, provenit din superlativul latin *optimus*, poate fi totuși întâlnit sub forma *cel mai optim*!

Într-un comentariu literar s-a putut citi: „...avem serioase rezerve la adresa autorului, pentru că se lasă furat nu de *cele mai optime* convenții și nu-și strunește mijloacele când licăresc prin preajmă facilul și artificialul“.

Este evident că avem, aci, de-a face cu un pleonasm — de vreme ce *optim*, după cum am amintit, înseamnă *cel mai bun*.

9. EXPRESII ȘI LOCUȚIUNI

a. Scriitorul Victor Eftimiu s-a referit odată la „vorba” a *nimerit* orbul *Brăila*, specificînd că ea nu are înțeles logic decît dacă știm că a sunat altfel la început, și anume a *nimerit* orbul *brila* (*brila*, cuvînt de origine germană, însemnînd *ochelari*).

Explicația dată unei astfel de modificări a formei este plauzibilă, asemenea fenomene petrecîndu-se destul de frecvent în limba oricărui popor. Lingviștii numesc astfel de transformări *etimologii populare*.

Pentru a se produce etimologia populară, cuvîntul influențat trebuie să fie asemănător din punct de vedere fonetic cu acela care influențează, așa cum este cazul lui *brila*, devenit — în „vorba” citată — *Brăila*. Un astfel de fenomen ia naștere atunci cînd un cuvînt auzit pentru întîia oară sau rar folosit, din cauză că noțiunea pe care o exprimăm nu este curentă în viața de toate zilele, nu mai este redat în forma lui corectă.

Este, alături de numeroase situații rezultate prin modificarea unor vechi cuvinte, și cazul multor expresii românești, cum sînt: *apă chioară*, care inițial a sunat *apa chiara* (*chiara* derivînd din latinescul *clara* = *clară*, *limpede*) și *coarne boierești* (din „melc, melc, codobelc, scoate coarne boierești”), adjectivul *boierești* înlocuind, de fapt, pe *bourești*, derivat din numele regional al melcului: *bourel*.

La rîndul lor, expresia *drac împielîțat* și locuțiunea *pe de rost* pot fi înțelese dacă ținem seama de sensurile mai vechi, astăzi dispărute, ale cuvintelor *pielîță* și *rost*.

Pielîță însemna în româna veche *trup*; ca atare, expresia *drac împielîțat* a fost creată pentru a exprima sensul figurat de *drac întrupat*.

Cît privește *rost* din cealaltă formulă, trebuie să știm că termenul (derivat din latinescul *rostrum*) a circulat, de asemenea, în limba noastră veche, cu sensul *gură*.

E de adăugat că fenomenul etimologiei populare, produs întîi la un individ izolat, poate să se generalizeze cînd înrudirile dintre cuvinte, sub aspectul fonetic și al înțelesului, sînt mai evidente, ori să nu se integreze în limbă, cînd asemănările lexicale sînt mai șterse.

b. În legătură cu forma sub care circulă unele expresii și locuțiuni, este de observat că ea variază, ceea ce nu reprezintă un fapt

pozitiv. Este, între altele, cazul locuțiunii *a băga de seamă*, pe care am întâlnit-o, chiar în scris, și sub aspectul: *a băga seama*. E cazul, desigur, să ne întrebăm: care dintre ele este cea corectă?

Pentru a răspunde la întrebare, să cercetăm câteva dintre textele scriitorilor noștri clasici. Cităm: „Nu băga nici chiar de seamă...” (M. Eminescu: *Glossă*); „...Zic: «Bagă de seamă să nu scape...»” (I. L. Caragiale: *Bubico*); „Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent...” (Al. Odobescu: *Pseudo-kynegetikos*, cap. III); „Băgați numai de seamă ca nu cumva...” (I. Slavici: *Mara*); „Tu cam tremuri, bag de seamă...” (G. Coșbuc: *Cîntecul redutei*); „Asemenea sfori foarte tari (...) se găsesc pe ici, pe colo. Să bagi de seamă însă să le prepari c-un fel de uleiuri fierte...” (M. Sadoveanu: *Opere*, vol 9, p. 355) și „Ia seama bine, / Ceasul o singură dată vine / Bagă de seamă, / Nu tăcea dacă auzi că te cheamă” (T. Arghezi: *Versuri*, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, p. 195).

Într-o singură împrejurare, locuțiunea cunoaște o formă fără prepoziția *de*: atunci cînd subiectul vorbitor este la persoana I, numărul singular. De exemplu: „Bag seamă (adică observ) că...” Și, încă, și această formă se întâlnește destul de rar în vorbire, avînd, mai ales, un caracter regional. În orice caz, cînd subiectul verbului locuțiunii aparține uneia sau alteia dintre celelalte persoane (singular sau plural), forma corectă este cea cu prepoziție: *tu bagi de seamă*, *el bagă de seamă* și așa mai departe, locuțiunea fiind *a băga de seamă*, iar nu *a băga seama*, formă nerecomandabilă, rezultînd, după cum *ne dăm seama*, prin analogie cu locuțiuni de tipul celei pe care am folosit-o și noi acum și în construcția căreia nu intră prepoziția *de*.

10. ARHAISME ȘI REGIONALISME

a. După cum se știe, limba literară, care se conduce după norme bine determinate, se definește prin caracterul unitar al mijloacelor ei de expresie. Această principală trăsătură se constituie, între altele, din folosirea unui vocabular supradialectal. Altfel spus, elementele lexicale de bază folosite de oricare dintre stilurile ei (beletristic, publicistic, științific, administrativ) au caracteristica de

a aparține fondului comun al limbii și de a se bucura de o întinsă circulație pe teritoriul întregii comunități lingvistice.

Firește, aceasta nu înseamnă că, de pildă, într-o scriere literară sau într-un reportaj nu pot fi folosite și unele cuvinte specifice graiurilor regionale; ele însă pot să-și afle justificarea numai în măsura în care autorul care le întrebuințează, călăuzit de un conștient artistic, urmărește să caracterizeze și prin elementele de expresie un anumit personaj. (Notăm, în treacăt, că și atunci se pune problema unui anumit „dozaj”, care, bineînțeles, depinde de măiestria scriitorului.)

Dealtfel, apelul insistent pe care îl fac unii autori de texte, fie, propriu-zis, beletristice, fie de ordin publicistic, la sursele vocabularului cu caracter pronunțat regional — cu scopul de a da scrierilor lor un aspect lexical pitoresc — are și neajunsul că imensa majoritate a cititorilor, necunoscând sensul acelor cuvinte, nu-și pot da seama de tot ce se vorbește în lucrările respective.

Cu atât mai mult se întâmplă aceasta atunci când este vorba de scrieri destinate lecturii copiilor. În această privință, câteva exemple întâlnite în unele dintre istorioarele apărute în colecția *Traista cu povești* ni se par ilustrative.

Cităm, întâi, din *culegerea de povești* amintită: „Mama avu norocul că își prinse din zbor fiul în *pestelcă*”; „Dar o pisică băgă de seamă că mișcă ceva și începu s-o *zgreaptăne* cu ghearele”; „Văzu un flăcău *tăbîrcînd* în spinarea unui măgăruș”; „Într-o minunăție dimineată, se sculă el mai devreme și se urcă pe *ștebla* de bob...”; „Se *șupuri* încetișor spre casă...“.

Nu numai cititorii cei mici, dar și mulți dintre oamenii maturi nu știu că *pestelcă* înseamnă *șorț*, că *tăbîrcînd* (iar nu: *tăbîrcînd*) derivă din *a tăbîrci* = *a purta o greutate în spinare* (avem, de-a face deci, în exemplul respectiv, și cu un pleonasm: *tăbîrcînd în spinare*), că *șteblă* e tot una cu *tulpină*, *lujer* și că *a se șupuri* e sinonim cu *a se furișa*. Cît privește verbul *a zgreaptăna*, el înseamnă: *a zgîria*, *a rîcii*, *a se scărpină* (Cf. *Dicționar explicativ*, p. 1044).

Într-o altă culegere de mici povestiri, cititorul poate întâlni acest pasaj: „Cînd a intrat însă lumina soarelui pe *bageaua* acoperișului...” Ce înseamnă *bagea*? E drept, cuvîntul își găsește explicația într-o notă din subsolul paginii — unde însă e redat greșit: *begea* —, arătîndu-se că el înseamnă: *locul de unde iese fumul din pod*. Este, prin urmare, vorba de o deschizătură a podului. Atunci, de ce nu s-ar fi putut spune așa, în pasajul amintit?

Iată, în sfârșit, acest citat tot dintr-o culegere de povești: „Îndată ce s-a anunțat serbarea, cele două prințese mai mari au și început să se pregătească și-și petreceau zile întregi *grijindu-se* de găтели...”. De ce *grijindu-se* — forma regională a verbului — și nu *îngrijindu-se* — forma adoptată de limba literară?

Folosirea elementelor de vocabular regional în scrieri cum sînt cele la care ne-am referit ne apare cu atît mai nejustificată cu cît este vorba de textul unor traduceri și cu cît ele nici măcar nu sînt puse în gura vreunuia dintre personajele poveștilor respective, ci aparțin fiecăruia dintre autorii versiunilor în românește. Nici criteriul unității stilistice nu ar putea fi invocat, de vreme ce, paralel cu exemplele semnalate de noi, pot fi întîlnite și unele cuvinte cum sînt: *favorită* („...mîncarea lui favorită”) sau: *siesta* („...unde se odihneau și-și făceau siesta”) și *lugubre* („...care stătea în mijlocul acestor rămășițe lugubre”).

b. Uneori, cuvintele arhaice și cele regionale pătrund și în textele cu caracter științific.

De pildă, într-un astfel de text, autorul făcea mențiunea că un anumit critic literar „nu rareori își *slobozește* elanurile lirice”, iar în celălalt se sublinia faptul că „în limba noastră *odrăsește* peste milenii un oarecare cuvînt”.

Verbele semnalate au ieșit de mult din circuitul lexical activ al limbii noastre. Mai frecvente ele au fost în primele decenii ale veacului trecut. Cine, de pildă, străbate pitoreasca *Însemnare a călătoriei mele*, scrisă, în acea vreme, de Constantin Radovici din Golești (Dinicu Golescu), poate întîlni primul verb în acest pasaj: „Seneca, cînd singur se omoară în baie, *slobozindu-și* sîngele din venele mîinilor și ale picioarelor...”, iar pe cel de-al doilea — în contextul următor: „Aci vede omul adese dealuri din care unele sînt cu păduri, și altele ochiuri limpede semănate, și întocmirea pădurilor iarăș nu sînt precum firea numai le-*au odrăslit*”.

Firese era ca în aceeași epocă a orînduirii feudale să circule și adjectivul *slobod(ă)* pus adesea în legătură cu lupta omului împilat împotriva șerbiei. Pentru a desemna condiția descătușării social-politice, vocabularul de astăzi al limbii noastre ne pune la îndemînă un alt cuvînt, care, în concurență cu *slobod*, s-a impus prin larga lui răspîndire — și anume *liber*.

De ce, atunci, să bruscăm uzul general al vorbirii și să recurgem la vechiul cuvînt, ca în mai multe exemple pe care le-am întîlnit în ultima vreme și în care nici măcar nu este vorba de

evocarea unor stări de lucruri din trecutele veacuri? Iată o mostră: „În însăși creșterea de azi a orașului, vastă și ordonată, nu se rostește oare categoric o forță calmă care e a omului *slobod*?”

De ce „a omului *slobod*” și nu: „a omului liber”? Sună, oare, mai... poetic? Doar aci n-avem de-a face cu un text al cărui cuprins să țină de sfera istorisirilor vizînd efecte poetice...

Folosirea unui astfel de limbaj capătă un caracter și mai flagrant artificial atunci cînd — așa cum am avut prilejul să arătăm — se recurge la elemente de vocabular... creații proprii în manieră arhaizantă sau chiar la contexte în care cuvintele „neaoșe” își schimbă înțelesul.

Exemplelor de acest fel, deja semnalate în comentariul precedent, le vom adăuga, acum, altele asemănătoare.

De pildă, un poet, voind să numească printr-un termen generic cu... iz arhaic versurile sale, a crezut că le poate spune... *stihar*, înțelegînd prin aceasta... *totalitatea stihurilor*. Numai că *stihar* înseamnă ori *veșmînt lung pe care îl poartă preoții ortodocși în timpul serviciului religios*, ori *stihuator* (cel care face stihuri), ceea ce este cu totul altceva decît o anume *culegere de stihuri*!

Un alt exemplu ni-l oferă apariția cuvîntului *ospeție*, care, din cauza excesivei lui întrebuintări, își pierde, la un moment dat, în unele contexte, sensul lui cel adevărat. Într-o snoavă, întîlnim acest pasaj: „Samba mînca din bucatele *ospeției*, dar apa deșertului...” Cititorul se poate întreba: ce să însemne oare *bucatele ospeției*?

Numai dacă autorul respectivului pasaj a crezut că *ospeție* este sinonim cu *gazdă* s-ar putea justifica apariția cuvîntului respectiv în imbinarea citată. Dacă prin *ospeție* trebuie să înțelegem însă *primire bună*, *ospitalitate*, atunci felul în care este folosit cuvîntul în contextul dat nu este cel just.

...Acum mai bine de un secol, cînd și-a scris însemnarea călătoriei sale, Dinicu Golescu a manifestat un spirit avansat, între altele, prin faptul că — în condițiile de atunci ale limbii românești — cerea apariția unor „lexicoane”, pentru a pune în circulație — cum zicea el — cuvintele *noao (noi)* care lipseau. Odată cu progresul social-cultural, cu evoluția limbii naționale, lexicoanele au venit, cuvintele noi există și, ca atare, să nu recurgem la elementele de vocabular pasiv, dacă folosirea lor nu se justifică prin nici un considerent de ordin stilistic — spre a nu mai vorbi de acele cazuri în care ele apar cu sensuri schimbate.

c. Apelul insistent la forme lexicale arhaice pornește, desigur, din convingerea că, în felul acesta, se pot obține efecte stilistice

deosebite! Un atare scop poate fi atins, dar numai dacă sînt bine folosite. Altfel, iau naștere exprimări „căutate“, cum se poate vedea dintr-un pasaj în care este folosit *a cerca* și din altul în care apare *în dîrdora*, în ambele cazuri fiind vorba de studii aparținînd criticii literare, adică unor lucrări al căror stil are — prin definiție — un caracter științific.

În același studiu, intitulat *Literatura aniversării (orașului București)*, verbul amintit apare de două ori, spre a nu ne închipui — cumva — că la mijloc este vorba de o simplă scăpare din condei: „Conștiința care *cearcă* azi să-și lămurească ce reprezintă Bucureștiul...” și „N-o pomenim (e vorba de o însemnare apărută într-o publicație din 1935, n.n.) pentru că zugrăvea aspectul sordid al mahalalei Floreasca, dar (corect: ci, n.n.) pentru că aborda mizeria pe dimensiunea ei interioară, *cercînd* să ne împărtășească urîtul și tristețea cuibărite...”

Introducerea acestei vechi forme regionale (*cearcă*) într-un text în care ea nici măcar nu se armonizează cu celelalte elemente de vocabular — *conștiință*, *reprezintă* (din primul citat), *aspect*, *sordid*, *aborda*, *dimensiunea*, *interioară* (din cel de-al doilea citat) — pare artificială.

Iată acum în ce context apare și *în dîrdora*: „(Grigore Alexandrescu) publică fabule dintre care una — *Corbii și barza* — stîrnește furia marilor boieri și cereri de pedepsire. Scrie *Cometei anonsate pentru 13 iunie* și *Răspunsul cometei*, apoi, *în dîrdora* alegerilor pentru divanurile ad-hoc, *O profesiune de credință*“. De ce nu *în zorul (în toiul)* alegerilor? Desigur, fiindcă exprimarea n-ar mai fi avut același ... iz arhaic! ...

Dar tendința „neoașistă“ nu se manifestă — așa cum s-ar crede — numai în ceea ce privește folosirea unor vechi elemente lexicale ieșite din uz sau neadoptate de limba literară a zilelor noastre; tendința aceasta se concretizează și prin preferința pentru anumite întorsături de frază pe care limba noastră, prin evoluția structurii sintactice, le-a depășit de mult.

Vom ilustra aceasta printr-o serie de exemple referitoare la modul în care unii autori de texte înțeleg să exprime o anumită nuanță a ideii de comparație. Este vorba de folosirea — am zice, abuzivă — a lui *precum* în loc de *ca*, pentru a reda identitatea dintre două elemente comparate — fapt care imprimă construcției sintactice o notă pe cît de arhaică, pe atît de nefirească. Urmează citatele culese din surse diferite: „Dar cine gîndește cu luare-aminte asupra unei capitale *precum* Bucureștiul“; „Nu-i numai decît ne-

voie să fii aplecat, *precum* Hugo, spre spectaculoase interogații..."; „E un proces care, în ultima vreme, se desfășoară înțelept și sistematic, nu întâmplător *precum* în trecut"; „Ochiul care se apleacă peste oraș, *precum* în aceste versuri..."; „...ea (istoria a cunoscut fulgerarea unor mari momente de luptă socială, dominate de figuri *precum* Doja și Horia"; „Mii de țărani au pășit pragul școlii alese pe care o constituie un muzeu *precum* Brukenthalul..."; „Sau încă un lucru interesant, colaborarea cu o unitate industrială *precum* combinatul „Faianța“ sau: „Am o soră tare drăguță. Uca o cheamă. Părul ei e veșnic ciufulit, ochii vii parcă vorbesc, iar mintea ageră, harnică *precum* o albină“.

Cel puțin în ultimul exemplu apariția lui *precum* se justifică stilistic, în sensul că astfel a fost evitată cacofonia. Poate că preferința mai nouă pentru vechiul *precum* să fi pornit, inițial, tocmai din necesitatea de a se evita acele neeufonice exprimări care puteau rezulta din folosirea lui *ca*.

11. REPETIȚIILE...

a. Merită să fie semnalat ca pozitiv faptul că în unele comentarii se atrage — tot mai mult — atenția asupra imperfecțiunii de ordin stilistic observate în anumite contexte, fie artistice, fie publicistice, și anume folosirea supărătoare de două și chiar de trei ori a aceluiași cuvânt într-o singură frază.

De pildă, într-o revistă literară a putut fi citită următoarea judicioasă observație despre lipsa de stil: „Cînd tu folosești de trei ori în șir adjectivul *ciudat*, e cel puțin... ciudat să bați toba că altul îl întrebuințează pe *poate* de trei ori la rînd“.

Desigur, repetarea unui cuvânt, de mai multe ori, în aceeași formulare, fără ca ea să fie justificată de scopul obținerii unui anumit efect stilistic (accentuarea unei idei, potențarea unei impresii etc.), constituie o lacună de exprimare ușor evitabilă dacă, în această privință, există preocuparea corespunzătoare. Înclinăm să credem deci că fenomenul stilistic negativ se produce nu atît din limitarea vocabularului celui care se exprimă, cît dintr-o atitudine oarecum indiferentă față de soluționarea problemei discutate aici. Așa se face

că, uneori, poți întâlni formulări de felul acestora: „Privind considerabila bibliografie cu privire la poetul Catul, oricine se simte cuprins de scepticism la întrebarea dacă s-ar mai putea aduce vreun punct de vedere nou cu privire la personalitatea și opera Veronezului”; „... caută explicații psihologice pentru a-și explica...” sau: „Vom încerca în cele ce urmează să parcurgem cele mai importante itinerarii parcurse de poezia lui...”, în care apar elemente aparținând aceleiași familii lexicale.

Dar lipsa de varietate în folosirea vocabularului lasă o impresie neplăcută nu numai în astfel de situații, ci și atunci când un cuvânt este reluat o dată sau de mai multe ori într-un text de mai mare întindere.

Și acest aspect poate fi observat în unele comentarii. Autorul unei cronici literare face, între altele, această observație: „Există apoi (în volumul recenzat, n.n.) o supărătoare frecvență a unor cuvinte. Iată numai unul dintre ele: „delirează un plop”, „arborii de-ntuneric ai delirului”, „luna delirînd”, „într-un delir de-o clipă”.

Particularitatea lexicală la care se referă autorul pasajului amintit poate fi atestată prin atâtea alte exemple. Cîteva — dintre cele mai izbitoare — am putea cita și noi.

De pildă, într-un studiu care numără 15 pagini, cuvîntul *bucată* (*bucăți*), cu sensul de *poezie*, *creație literară*, apare de 31 de ori! Contextele care cuprind termenul amintit sînt uneori atît de apropiate, încît e de mirare cum faptul acesta nu a fost observat de autorul lor. Iată un singur exemplu: „În poezia cu conținut personal și, îndeosebi, în *bucățile* în care este vorba despre Lesbia, natura este relativ foarte puțin evocată. În faimoasa *bucată* 5, găsim comparația vieții cu o zi, în *bucata* a șaptea sînt evocate stelele nopții tăcute”.

Și mai elocvent este cazul unei monografii în care două cuvinte — *faceție* (*facețios*) și *jocular* (*jocularitate*) — au o întrebuințare excesivă. De pildă, primul cuvînt — care înseamnă *comicărie*, *carughiozlic*, *haz* — apare în aceste îmbinări: *povestire facețioasă*, *modalitatea lui stilistică favorită*, *facețioasă*, *specia stilului facețios*, în *registru facețios*, *înțelepciunea facețioasă*, un *hîtru ascet*, *facețios*, *ceilalți eroi facețioși*, *procedeele registrului facețios*, în *spiritul clasificărilor facețioase*, un *Picaro al faceției*, un *Guliver facețios*, *demiurg facețios*, prin *îngroșarea trăsăturilor facețioase*, în *intenția facețioasă*, *eroilor celor mai facețioși*, pe *tărîmul stilului facețios*, din *intenția facețioasă*, *pasaj satiric*, *facețios*. Deci de 18 ori!

Cît privește celălalt cuvînt — *jocular* (*jocularitate*) = *glumeț* (*glumă*) —, el izbește, nu mai puțin, prin insistența cu care revine:

debitate cu jocularitate, atitudine ludică și joculară (apropro de ludic: și acest cuvânt, care înseamnă: *simplu, naiv, fără experiență*, apare de mai multe ori în lucrarea respectivă, n.n.), temperament *încălinat spre jocularitate*, prin apariția *intenției joculară*, *registruul său preferat, cel jocular*.

La ce bun întrebuintarea excesivă a unor cuvinte de felul celor citate, care nici măcar nu aparțin terminologiei științifice? Se știe doar că repetarea cuvintelor — fără o îndreptățire de ordin stilistic — este dăunătoare diversității lexicale.

b. Aspectul lingvistic pe care îl discutăm are și alte trăsături. Le vom semnală pe cele mai des întâlnite. Iată, întâi, câteva exemple ilustrative pentru împrejurarea în care un cuvânt ni se înfățișează de două și chiar de trei ori în aceeași construcție: „Totuși *folosirea* acestei expresii exclude posibilitatea (...) și impune *folosirea* prepoziției...”; „*Ancorează* cităva vreme la *revista* (...), unde văd lumina tiparului curînd după apariția *revistei* primele lui lucrări...”; „Dar *abaterile* care ne preocupă direct sînt *abaterile* care înfrîngînd regula...”; „...pentru ca diversele *publicații* să nu răspîndească erori care, datorită prestigiului *publicației*, să poată induce în eroare pe...”; „*Culegerilor* fraților (...) alcătuite în cea mai mare parte sub influența *culegerilor făcute* de (...), le urmează numeroase *culegeri făcute* de cărturari...” sau: „...există tendința dispersării în vocabular, care e determinată atît de necesitatea clarității *comunicării* (...), cît și de amănunte asupra motivului *comunicării*”.

Urmează și alte exemple din aceeași categorie, căci ele, din păcate, sînt extrem de numeroase. „*Începînd* cu secolul trecut, a *început* matematizarea științelor despre materia vie...”; „Ca istoric a *denunțat* cu mari demonstrații documentare evoluția problemei, *denunțînd* exploatarea...”; „S-a *arătat* mai sus că complementul indirect *arată* uneori...”; „...care *costumează* perfect tragedia realului într-un *costum* de...”; „Este vizibilă aci *înriurirea* acelor elemente care *au înriurit* și...”; „...*culegătorii* de melodii populare *au cules* în primul rînd...”; „*Studii* recente, abordînd concomitent aspecte *studiate* de sociologie...” și: „Limba *unui poet* trebuie studiată în dezvoltarea ei temporală, pentru a ne da elementele evoluției vocabularului *poetic* în opera *unui poet*”.

Desigur, autorii pasajelor de mai sus și ai altora de același fel, pe care nu le mai cităm, ar fi putut să evite „repetițiile” semnalate dacă ar fi urmărit aceasta, dacă ar fi avut preocuparea să găsească soluția cuvenită.

Evident, repetiția la care ne-am referit pînă aci nu are nimic comun cu cea investită cu funcție stilistică — procedeu menit să permită reluarea unui element lexical de mai multe ori, conferindu-i-se acestuia o anume încărcătură afectivă. Iată, cu titlu ilustrativ, acest pasaj desprins din memorialul lui Mihail Sadoveanu „Anii de ucenicie”: „De atunci în ani și ani, n-am mai apucat, în acele locuri ale tîrgului meu de naștere, *asemenea* primăvară grabnică de sfîrșit de Faur, *asemenea* năvală de dezghețuri, *asemenea* lacuri alpine, *asemenea* popasuri glorioase ale sălbătăciunilor aripate”.

Repetarea de cîteva ori a lui *asemenea* nu numai că nu supără, dar devine utilă pentru sublinierea unei anume idei în contextul dat.

II. ELEMENTE ALE MORFOLOGIEI

1. Substantivul: sensuri disociate ale pluralului; forme derivate de la numele de persoane. — 2. Adjectivul: forme de plural. — 3. Pronumele: „al său” și „al lui”. — 4. Verbul: forme și sensuri. — 5. Adverbul: forme de superlativ; „deopotrivă” — element al sinonimiei. — 6. — 7. Prepoziția, conjuncția: „din”, „prin”, „întru”, „de”, „de către”, „pe”, „decît”, „în” și „dintre” în context; „dar” și „sau”.

În capitolul anterior, am subliniat ideea că folosirea corectă a cuvintelor o atestă contextul. De astă dată ne propunem să stăruim asupra comportării părților de vorbire în anumite situații, care — după cum se va vedea — scapă rigorilor strict gramaticale.

Să urmărim împreună aceste „derogări” și să reținem cuvenitele concluzii ale analizelor pe care le vom întreprinde.

1. SUBSTANTIVUL: A. SENSURI DISOCIATE ALE PLURALULUI

a. Există, după cum se știe, în limba noastră, o serie de cuvinte cu două forme de plural. Această caracteristică face ca unele dintre ele să-și schimbe înțelesul, iar altele — nu. Nu este indiferent, așadar, pe care dintre formele pluralului o întrebuițăm.

Uneori, deosebirea de sens dintre o formă și cealaltă nu apare unor vorbitori ca fiind categoric marcată, ca, de pildă, în cazul cuvîntului *vis*, al cărui plural apare cînd *vise*, cînd *visuri*, fie pentru a desemna ceea ce se înțelege prin *înlănțuirea de imagini și de idei care apar în timpul somnului*, fie pentru a reda sensul reveriei, al meditației sau pe cel — figurat — al iluziei.

Dacă în ceea ce privește substantivul *vis* poate apărea — și aceasta se observă mai ales în poezie — indiferent care dintre

cele două forme ale pluralului pentru a exprima un sens sau altul, nu la fel stau lucrurile dacă avem în vedere alte cuvinte.

Este, între altele, situația cuvântului *tip*, care la plural are două forme, fiecare exprimând un alt sens: *tipi* = *indivizi, inși* (în limbajul așa-numit familiar) și *tipuri* = *personaje din literatură sau din artă, care întrunesc, în modul cel mai expresiv, trăsăturile, caracterele esențiale din categoriile reprezentate de ele (DLRM)*.

Este, de aceea, greșită apariția formei *tipi* în loc de *tipuri* în pasajul care urmează și pe care-l desprindem din versiunea românească a prefetei la *Tartuffe* de Molière.

„Iată o comedie care a stîrnit mult zgomot, fiind multă vreme prigonită: și *tipii* ce-i (corect pe care-i, n.n.) pune în scenă au arătat limpede...“.

Nici cele două forme de plural (*profile* și *profiluri*) ale lui *profil* nu exprimă același sens. Fiecăreia dintre formele amintite îi corespunde un înțeles distinct. Astfel, prin *profile* înțelegem *moduri de organizare a unor instituții, întreprinderi etc. sau de confecționare a unor obiecte*, iar prin *profiluri* desemnăm *noțiunea de contururi* (în sens figurat: *portrete, figuri*).

Ca atare, se dovedește justă întrebuițarea formei *profiluri* într-un context cum este cel următor: „... și marea desena pe luciul stîncilor *profiluri* de nimfe himerice...“ (Din traducerea romanului *Ghepardul*), după cum la fel de îndreptățită se arată a fi apariția pluralului *profile* în pasajul: „Spre deosebire de alte *profile* muzeografice, muzeul etnografic se ocupă cu materiale perisabile prin excelență“.

În schimb, apariția formei *profiluri* — în loc de *profile* — în formulări cum este aceasta: „Pentru bărbați se vor fabrica bocanci potrivit unor *profiluri* noi...“ este nerecomandabilă.

Din unele exemple se poate deduce tendința ca deosebirea de sens la cele două forme de plural să dispară.

b. Într-o evocare pitorească a Bucureștiului, dealtfel bine scrisă, în general, am întîlnit și acest pasaj: „Se pot vedea des orașe mai grave, dar rar orașe atît de simpatice (ca Bucureștiul, n.n.); are *friguri* și arșiți și ploi, dar are un vino-ncoa' pe care bucu-reșteanul nu-l mai poate regăsi nicăieri...“

Că Bucureștiul are *arșițe* (acesta e pluralul lui *arșiță*, iar nu *arșiți*) nu încapă nici o îndoială, că are și ploi este, iarăși, de netăgăduit; dar că are și *friguri* — iată ce nu mai corespunde realității. Desigur, autorul pasajului semnalat a vrut să spună *geruri* — ceea

ce, bineînțeles, e departe de a fi tot una cu *friguri*. E adevărat, la singular, cuvântul acesta (*frig*) reprezintă noțiunea pe care semnatul evocării a intenționat s-o exprime; forma de plural însă, adică *friguri*, înseamnă, după cum se știe, cu totul altceva: temperatura ridicată a unui bolnav; boală (malaria).

Sînt destul de multe cazuri care pot fi întilnite și în care unele forme de plural iau locul altora, ceea ce are drept consecință schimbarea sensului în contextele respective.

Iată exemplul următor: „Între aceste trăsături sînt incluse două *timbre* existente și în limba română: tonalitatea bemolată și tonalitatea diezată“. Și încă un citat de același fel: „Din cercetarea textelor constatăm că *timbrele* fonologice proprii ale consoanelor finale îndeplinesc importante funcțiuni...”

Desigur că tonalitatea bemolată și tonalitatea diezată reprezintă două *timbruri* existente și în limba română, după cum, de asemenea, în cel de-al doilea pasaj citat e vorba de *timbruri* fonologice. Aceasta pentru motivul că în ambele texte amintite se face referire la proprietatea unui sunet care permite ca el să fie deosebit de alt sunet, independent de înălțimea, intensitatea și durata lui, adică la o noțiune pentru a cărei formă de plural avem cuvântul *timbruri*.

Cît privește cealaltă formă de plural: *timbre*, ea exprimă noțiunea *imprimatului de dimensiuni mici, emis de stat sau de o instituție special autorizată, imprimat care se lipește pe acte oficiale sau pe scrisori*; ștampila aplicată de oficiile poștale, care indică locul și data plecării sau a sosirii unei scrisori se numește, de asemenea, *timbru*.

Uneori, deși formele de plural aparțin unor cuvinte deosebite chiar la singular sub aspectul corpului sonor, ele sînt totuși substituite, ca în acest citat: „... acest Homer (caracterizarea se referă la Mihail Sadoveanu, n.n.), un Homer prin care au trecut toate rafinamentele povestirilor orientale, înțelepciunea stilizată a Răsăritului, melopeile ritmice ale întrebărilor fundamentale, umbra marilor *mite*...”

Fără îndoială, în contextul dat, fiind vorba de unul dintre sensurile cuvîntului *mit*, și anume: *născocire, basm*, trebuia folosită forma *mituri*, iar nu *mite*, care este, după cum se știe, pluralul unui cuvînt cu alt sens: *mită* și care, chiar dacă s-ar pretinde că reprezintă o formă arhaică, tot nu este recomandabilă, de vreme ce ea a trecut de mult în fondul pasiv al vocabularului și, ca atare, nu este cunoscută.

Este, astfel, evident că folosirea neindicată a unor forme de plural poate da naștere confuziilor sau chiar modificărilor de sens.

Ar fi de amintit și faptul că unele vechi forme de plural sînt nerecomandabile astăzi. De exemplu: școale, în loc de școli.

c. „Fenomenul” pe care îl discutăm prezintă și alte aspecte. Iată-le în exemplele ce urmează: „Înarmați cu *penele* și bisturie, pictorii refac imaginile deteriorate, le curăță de fum...”; „Dacă ținem seama de *tabietele* personajelor care populează nuvela...”; „Parcă-i sfredeleau în cap mai multe *burghiuri*...” și „Atunci apa va trece prin mai multe *filtruri*...”.

Desigur, formele de plural corecte ale substantivelor *penel*, *tabiet*, *burghiu*, *filtru* nu sînt: *penele*, *tabiete*, *burghiuri*, *filtruri*, ci: *peneluri*, *tabieturi*, *burghie*, *filtre*.

Cum se explică faptul că unele substantive de felul celor citate sînt folosite și cu forme de plural nerecomandabile?

Astfel de situații provin, credem, din confuzia cu alte categorii de substantive neutre care fac pluralul fie cu desinența -e, chiar dacă la singular sînt terminate în -l sau -t (de exemplu: *inel* — *inele*, *bilet* — *bilete*), fie cu -ie (scris -ie sau -e) cînd au la singular terminația -u semivocalic (de ex.: *chipiu* — *chipie*; *muzeu* — *muzee*), fie cu -uri, pentru cele cu singularul terminat în -u vocalic (de ex.: *lucru* — *lucruri*, *sufiu* — *sufuri*).

Se desprinde, de aci, concluzia că forma pluralului, chiar pentru substantivele care au același gen și prezintă din punctul de vedere al terminației, la singular, aceeași caracteristică, nu se stabilește în mod identic și că ea urmează reguli specifice uneia sau alteia dintre categoriile posibile.

Este, de aceea, recomandabil ca, ori de cîte ori se ivește o incertitudine în privința stabilirii formei de plural pentru unele dintre substantivele de tipul celor amintite, să consultăm lucrările de specialitate.

Acum, încă o chestiune legată de obiectul rîndurilor de față. Există, după cum se știe, în limba noastră, o serie de cuvinte care nu au fost întrebuințate niciodată și la plural. De la o vreme, se manifestă tendința ca unora dintre ele să li se creeze și o astfel de formă. În unele împrejurări, încercarea aceasta pare a fi motivată ca, de pildă, în cazul substantivului *dubiu*, care, trebuind să înlocuiască, în anumite situații, pluralul sinonimului său *îndoială* (*îndoieli*), poate deveni *dubii*, ca în acest citat: „Întîmplările prin care trecuse eroul romanului l-au determinat pe acesta să aibă unele *dubii* (adică *îndoieli*) în ceea ce privește...”.

Dacă într-o astfel de împrejurare forma pluralului (*dubii*) apare oarecum justificată, sînt situații în care altor cuvinte li se „creează” plurale. Este, între altele, cazul substantivelor *cinism* (= *mărturisire sfidătoare a unor gînduri și preocupări condamnabile*)

și aroganță (atitudine obraznică), a căror formă de plural nu poate spune mai mult decât aceea a singularului; ni se pare forțată și inutilă forma sub care le întâlnim în următorul pasaj: „Făniță (personajul principal din filmul „Un suris în plină vară” — n.n.) este un soi de flecar simpatic dublat de un suflet cald, generos, are *cinisme* și aroganțe care trădează de fapt sfială și modestie”.

Fără îndoială că exprimarea adecvată ideii respective este: „...are manifestări cinice și arogante care...”, căci atât *cinism* (ca și *optimism*, *pesimism*, *altruism* etc.), cât și *aroganță* (ca și *constanță*, *prestanță* etc.) fac parte din categoria acelor substantive folosite, în general, cu forma singularului. Așa apar ele în toate textele limbii literare. [Să nu se invoce stihul eminescian, din *Scrisoarea III*: „La Paris, în lupanare de *cinisme* și de lene...”, deoarece, cum atestă însăși grafia perfectă a textului original (cf. manuscrisul 2259, f. 48), nu e vorba de *cinisme*, ci de *cinismu* — formă de singular arhaizantă, ca și *basmu*, din altă poezie a scriitorului nostru („Și-n ochii tăi e-un basmu de durere”), cunoscându-se deci astăzi că forma eronată (*cinisme*), apărută întâi în *Convorbiri literare*, a fost preluată de prima dintre edițiile poetului — cea maioreșciană — și perpetuată apoi de toate celelalte.]

N-ar fi exclus ca înregistrarea formei *cinisme* în unele dicționare să fi fost determinată de existența ei în amintitul vers eminescian și ca tot aceluiași fapt să se datorească preluarea sa de către unii vorbitori.

B. FORME DERIVATE DE LA NUMELE DE PERSOANE

În traducerea unei povestiri de Henri Murger (*Scene din viața de boem*), publicată în volumul „Proză satirică franceză”, am dat peste cuvântul *ugolină*. Iată pasajul respectiv: „...și apoi la urma urmei, n-are decât să fie vineri, eu mă simt apucat de o poftă de mincare *ugolină* și vreau să mă înfrupt pe săturate, asta-i...”.

Cuvântul adus în discuție nu cunoaște o frecvență întinsă. El face parte din categoria acelor elemente de vocabular care au o proveniență așa-numită cultă — sint, adică, formații lexicale create ad-hoc pentru a exprima, în chip original, o anumită nuanță semantică. Unele dintre aceste „creații” par artificiale și, de obicei, nici limba literară nu le asimilează; altele însă își mențin existența prin reflexul stilistic nou pe care-l aduc în ansamblul celorlalte mijloace ale expresiei. Printre acestea din urmă poate fi socotit și adjectivul *ugolină*.

Am adăuga observația că meritul unor asemenea formații lexicale constă în faptul că acestea pot suscita asociații literare dintre cele mai felurite, fiind derivate din numele unor personaje celebre, create de marii scriitori în operele lor.

Ugolină descinde, fără îndoială, din *Ugolino*, numele unui senior din părțile Pisei (Toscana), care, în timpul luptelor politice dintre Ghibelini și Guelfi (secolul XIII), fiind închis cu doi copii și doi nepoți ai săi într-un turn, la instigațiile arhiepiscopului Ruggieri, muri cu ai săi în chinurile foamei și pe care Dante ni-l prezintă într-o zguduitoare scenă din *Infernul*: cel osîndit cu ani în urmă se răzbună mușcînd cu poftă feroce din țeasta celui care pusese la cale teribilul supliciu.

În pasajul citat, atributul *ugolină* este asociat sintagmei *poftă de mîncare*, cu intenția de a se potența, hiperbolic, sensul actului amintit: personajul din povestirea lui Murger avea o foame cumplită!

Derivarea de adjective sau de substantive comune de la numele unor personaje literare, care s-au impus atenției printr-o anume trăsătură de caracter dominantă, constituie — așa cum relevam mai înainte — un procedeu frecvent folosit pentru îmbogățirea mijloacelor de expresie.

Spre exemplu, pentru a sublinia marea capacitate a cuiva de îngurgitare, se recurge la *pantagruelică*, adjectiv derivat din *Pantagruel*, numele unui personaj, de proporții uriașe, ajuns vestit printr-una din cărțile lui Rabelais, după cum o acțiune oarecare săvîrșită în spiritul aventurilor lui *Don Quijote* primește, de obicei, denumirea *donchișotism*, iar o atitudine de ipocrizie atrage termenul de *tartuferie*, obținut din *Tartuffe*, numele faimosului personaj creat de Molière.

Ar putea fi citate și alte exemple — toate formațiile lexicale de acest tip imprimînd expresiei un colorit stilistic particular și atestînd, totodată, faptul că numele acelor personaje care au dobîndit celebritatea literară pot deveni substantive comune și adjective prin procedeul lingvistic al derivării.

După cum menționam, uneori însă formațiile lexicale de acest tip nu par prea reușite. Este, între altele, cazul derivatului *stancian* pe care l-am întîlnit într-un comentariu literar și care nu pornea — cum s-ar crede — de la numele *Stancu* (*Zaharia*), ci de la regretatul poet clujean *Stanca*, acest nume nepermițînd, de fapt, o creație lexicală de genul celor discutate aci.

2. ADJECTIVUL: FORME DE PLURAL

În vorbirea curentă și chiar în texte tipărite, cuvântul *suficient* apare, cu funcție adjectivală, și la masculin, plural. Întîlnim, de pildă: „Au fost de față *oameni suficienți*...“.

Formularea nu e recomandabilă, în primul rînd pentru că dă naștere la un echivoc: *suficient* nu are ca adjectiv numai înțelesul de *atît cît trebuie*, *de ajuns*, *destul*, *îndestulător*; el desemnează și însușirea unui om „care se crede capabil fără să fie, plin de sine, înfumurat, vanitos, îngîmfat“ (*Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. al IV-lea, p. 294). Ar putea rezulta deci, dintr-o formulare ca aceea pe care am semnalat-o, că oamenii respectivi erau... înfumurați. Dublul înțeles al cuvîntului poate fi evitat dacă acestuia i se dă funcție adverbială: corul a repetat *suficient*.

Pentru a exprima această idee, putem apela la un sinonim al lui *suficient*, și anume: *destul*.

În al doilea rînd, chiar dacă nu ar fi fost echivocă, forma aceasta: *suficienți*, raportată, în general, la un substantiv care desemnează un nume de ființă, ia un caracter forțat. Astfel, pare nefirească și o exprimare de felul acesta: „pe cîmp erau *cai suficienți*“.

În schimb, determinînd substantive ce exprimă nume de obiecte, adjectivul pare mai la locul lui. Astfel, putem spune: *becuri suficiente*, *stîlpi suficienți*.

Alta este însă situația adjectivelor: *asiduu*, *perpetuu*, *continuu*, care prezintă formele de plural: *asidui*, *perpetui*, *continui*.

O frază ca aceasta dintr-o prefață la *Basme, legende, snoave de Petre Ispirescu*: „Este foarte adevărat că cei mai *asidui* admiratori de întîmplări fermecate sînt copiii“ nu surprinde prin pluralul masculin al adjectivului *asiduu*, chiar dacă nici unul dintre exemplele pe care le prezintă *Dicționarul* amintit pentru adjectivele *asiduu*, -ă, *continuu*, -ă, *perpetuu*, -ă nu conține forma pluralului proprie substantivelor masculine, adică: *asidui*, *continui*, *perpetui*.

Ar mai fi de adăugat că *atît suficient*, *cît* și celelalte trei cuvinte citate mai sus au pătruns în limba noastră și ca adverbe și că întrebuițarea lor cu această funcțiune, deși nici *Dicționarul limbii române literare contemporane* și nici *Dicționarul limbii române moderne* nu le înregistrează ca atare, este destul de frecventă și corectă: răspunde *suficient*, lucrează *asiduu*, luptă *continuu*, soarele se mișcă *perpetuu*.

3. PRONUMELE: „AL SĂU” și „AL LUI”

Extrem de numeroase sînt enunțurile în care cele două forme ale pronumelui de persoana a III-a — *al său* și *al lui* — își dispută înțietatea.

Observîndu-le cu atenție, se poate constata că în situații absolut identice apare cînd *al său*, cînd *al lui*. De exemplu: „Volumul său de versuri...”, „Cartea lui de citire...”, „Vocea ei caldă...”, „Penele sale albe...”. Am putea foarte bine spune: „Volumul lui de versuri...”, „Cartea sa de citire”, „Vocea sa caldă...”, „Penele ei albe...”.

Așadar, indiferent de faptul că numele „posesorului” aparține sau nu unei ființe umane, cele două pronume se pot înlocui unul pe altul. E necesar să facem această subliniere, deoarece gramaticile de odinioară recomandau ca, atunci cînd „posesia” e atribuită unui „posesor” — nume de ființă umană, să fie folosită forma pronumelui posesiv (*al său*). De pildă: „Băiatul său este primul în clasă” sau: „I-a vorbit mult de fetița sa”. Pentru celelalte cazuri — și anume acelea în care „posesorul” nu este un nume de ființă umană — se recomandă forma pronumelui personal (*al lui*): „Vîrful lui (al muntelui) era acoperit de zăpadă”.

Gramaticile mai noi, printre care și cea elaborată sub auspiciile Academiei, nu mai fac această distincție arbitrară, nejustificată nici de practica vorbirii obișnuite, nici de aceea a limbii literare.

Adresîndu-ne, bunăoară, operei sadoveniene, vom întîlni nenumărate cazuri de alternare a unei forme cu alta, indiferent dacă „posesorul” ori „posesia” sînt sau nu nume de ființă umană. Iată cîteva exemple în care întîlnim pe *al său*: „...însă avea pe el strai prea împodobit pentru acea călătorie din urmă a părintelui său” „Ne poștește în chilia sa și ne cîstește cu vin...” și „Punîndu-și calul în trap întins și poftind pe tovarășii săi să grăbească...”

Urmează două citate, în care, de astă dată, apare cealaltă formă a pronumelui: „Pe obrazul lui era zîmbet” și „Jitnicierul Niculăieș Albu se opri un răstimp înainte de a trece pe sub bolta porții, întîi ca să urmărească din ochi pe jupîn Iațco cu jupîneasa și jupînița lui...”.

Alteori, ambele forme se întîlnesc în același context: „Cînd își isprăvi Jder toate socotelile de bani și primi de la cămări toate cîte ceruse, își strînse în cătărâmi chimirul pe straiul lui de șieac, pofti rămas bun celor de față, ieși și încălecă strigînd la slujitorii săi”.

Desigur, în acest pasaj, alternanța celor două forme răspunde unei exigențe de ordin stilistic, evitându-se astfel repetiția.

De adăugat că uneori — așa cum atrage atenția și *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 205 — se impune folosirea pronumelui *al lui* și nu a celui alt. Este vorba de acele situații în care, datorită faptului că pronumele personal (*al lui*) se acordă în gen și număr cu numele posesorului, el poate aduce o precizare în plus față de posesivul *al său*. Astfel, dintr-o exprimare cum este *hainele lui*, ne dăm seama că numele posesorului este de genul masculin, ceea ce nu poate rezulta din formularea *hainele sale*.

Menționăm că, în exemplele date, pronumele *său* a devenit adjectiv posesiv.

4. VERBUL: FORME ȘI SENSURI

a. Între cuvintele formate cu așa-zisele „elemente de compunere” se află și verbul *a coexista*, alcătuit — după cum se vede — din *co-*(care, ca și *con-* din *a conlocui*, *a conlucra*, *a conviețui* etc., înseamnă *împreună cu*) și *exista* (= *a fi*, *a se găsi în realitate*).

Cînd, prin urmare, spunem: *a coexista*, exprimăm înțelesul: *a exista în același timp (împreună) cu cineva sau cu ceva*. De exemplu: „Cele două sensuri ale lui a deservi (= 1. a servi o colectivitate și 2. a face cuiva un rău serviciu) *coexistă* în limba română de mai multă vreme”.

Întrebuințarea verbului *a coexista*, în acest exemplu, ne apare corectă, dacă ținem seama de înțelesul elementelor lexicale care îl compun și care fac nerecomandabile exprimările de felul celor următoare: „În adevăr, *alături de* obiceiuri, cîntece și dansuri care reflectă străvechi forme de viață *coexistă* forme mai noi”; „În realitate, în opera lui G. Topîrceanu *coexistă* poetul cu un înalt simț al umorului *alături de* poetul grav”.

Caracterul pleonastic al formulărilor de acest tip este evident, căci, după cum arătam, *a coexista* înseamnă *a exista împreună cu* (sau *alături de*) *cineva* sau *ceva*: sensul prefixului *co-* se impune pregnant atenției.

Pentru același motiv, sînt de evitat și construcțiile de felul celei care urmează, chiar dacă aici verbului *a coexista* nu i se asociază una sau alta dintre locuțiunile prepoziționale amintite (*împreună cu*, *alături de*), ci numai prepoziția *cu*: „Doinele, cîntecele de jale sau de răzvrătire, cîntecele de haiducie, de cătănie, de dor

coexistă în paginile antologiei cu versuri care respiră optimismul, încrederea în viață, cu poeziile de dragoste, de nuntă, de joc“.

În lumina explicațiilor amintite, e nevoie ca pasajele aparținând celor două tipuri de construcții semnalate să fie în așa fel refăcute, încât cuvintele-părți de propoziție, cu funcție de complement, introduse fie cu una sau cu alta dintre locuțiunile amintite, fie numai cu prepoziția *cu*, să dobândească rol de subiect.

Astfel, vom spune: „În adevăr, *coexistă* obiceiurile, cîntecele și dansurile care reflectă străvechi forme de viață și formele mai noi“; „În realitate, în opera lui G. Topîrceanu *coexistă* poetul cu un înalt simț al umorului și poetul grav“.

De asemenea, vom spune: „Doinele, cîntecele de jale (...) și poeziile de dragoste (...) *coexistă* în paginile antologiei cu versuri care respiră optimismul, încrederea în viață“.

Desigur, sînt posibile și formulările în care să intre împreună *cu*, *alături de* sau *cu*, dar aceasta numai dacă folosim verbe cum sînt *a exista*, *a se afla* și altele, care — fără a da naștere pleonasmului — se pot construi cu locuțiunile amintite sau cu prepoziția citată.

b. Observația că folosirea justă a cuvintelor se vădește cu deosebire în contexte — adică în feluritele îmbinări lexicale — poate fi ilustrată și prin alte exemple aparținînd categoriei verbului.

O formă verbală cum este, de pildă, *a fi lipsit* (de o anume însușire de tip moral) nu se asociază cu orice fel de noțiune. Dacă zicem despre cineva că *este lipsit de bună-credință* ne exprimăm corect; dar dacă, într-o altă situație, am spune că o persoană oarecare *este lipsită de rea-credință* am obține un context fără greșală din punctul de vedere al stabilirii relațiilor gramaticale dintre cuvinte, dar nerecomandabil sub raportul limitelor pe care le prezintă formula verbală amintită de a se combina cu alte elemente de vocabular.

Dacă nu se ține seama de această exigență pe care cuvintele o impun cînd este vorba ca ele să fie introduse într-un anume context, rezultă pasaje de felul acestuia: „În comentariile și studiile lui, cele mai greu penetrabile sisteme de gîndire se ordonează, fără sacrificiul profunzimii, intrînd în sinteze noi, pe care, *lipsit de ostentație*, teoreticianul le desfășoară elegant“.

Pentru a respecta criteriul justelor asocieri de cuvinte, contextul citat trebuie refăcut astfel: „...intrînd în sinteze noi, pe care, fără ostentație, teoreticianul le desfășoară elegant“. Altfel rezultă că teoreticianul respectiv, care „desfășoară elegant sinteze noi“, are ...

lipsa de a nu avea ostentație, de vreme ce ni se spune că este *lipsit de ostentație!* ...

Deci, logic vorbind, nu putem spune despre scrisul cuiva că e lipsit de ostentație — ca și când ostentația ar fi o calitate!

5. ADVERBUL. A. FORME DE SUPERLATIV

Dacă vrem să comunicăm ideea că însușirea unui obiect este la gradul cel mai înalt, avem la îndemână mai multe forme. Dintre ele, una ne-a atras atenția în mod deosebit — și aceasta nu fiindcă ea s-ar caracteriza prin însușiri excepționale față de celelalte sub raportul plasticității, ci pentru că fiecare dintre formele așa-numitului grad superlativ corespunde unei idei exacte, distincte.

Atunci când vrem să comunicăm gradul mai înalt al însușirii unui obiect în raport cu altul, recurgem la formula *cel mai*. Într-o astfel de situație, avem de-a face cu ceea ce se numește *gradul superlativ relativ*.

Spre a reda gradul cel mai înalt al însușirii unui obiect, privit nu în relație cu altul, vom apela fie la *foarte*, la *prea* sau la *tare*, care sînt atașate direct adjectivului, fie la alte adverbe, cum sînt *grozav*, *negrăit*, *uluitor*, *nemaipomenit*, *minunat* etc., legate prin prepoziția *de*. Prin aceasta, am indicat formele *superlativului absolut*.

După cum spuneam, scopul rîndurilor de față este acela de a ne referi numai la una dintre expresiile pe care deja le-am amintit: ne gîndim la superlativul relativ, a cărui formulă — ați remarcat — conține adverbul *mai* precedat de articolul adjectival *cel* (*cea*, *cei*, *cele*): omul *cel mai* harnic, lectura *cea mai* plăcută.

Am ales-o anume pe aceasta, deoarece, după cum ni se pare, numai întrebuintarea ei se face uneori în mod greșit. Abaterea în cauză se produce fiindcă nu se ține seama de indicația gramaticală potrivit căreia, atunci când mai multe superlative relative se referă la același substantiv, articolul adjectival *cel* se pune, de obicei, o singură dată: „cel mai înalt și mai impunător edificiu“.

Este de observat însă că, uneori, se omite și adverbul *mai* de pe lîngă toate superlativele, cu excepția celui dintîi. De exemplu: „Poezia comentată atestă cea mai viguroasă și vibrantă expresie artistică“ (în loc de: „... cea mai viguroasă și mai vibrantă expresie...“) și „(Poetul) instalînd în floră, în faună și-n zona minerală o nouă rînduială, grație căreia nasc cele mai subtile și neașteptate

expresii" (în loc de: „...cele mai subtile și mai neașteptate expresii“).

Dar și în alte situații este omis *mai*. Astfel, avem în vedere acele construcții în care formula superlativului relativ e cerută de unele adverbe cum sînt: *tîrziu*, *devreme*, zicîndu-se: *cel tîrziu* (*cel devreme*) *mîine*, în loc de: *cel mai tîrziu* (*cel mai devreme*) *mîine*.

B. „DEOPOTRIVĂ“ — ELEMENT AL SINONIMIEI

Să ne oprim acum la caracteristica unei formule care, deși destul de frecventă, nu face totuși obiectul — după cît știu — nici al gramaticilor normative și nici al celor explicative. Respectiva construcție este alcătuită din doi factori puși în relație unul față de altul cu ajutorul adverbului *deopotrivă*, care exprimă sensul „în mod egal“, „la fel“, ca în următorul exemplu: „Aceasta ar stimula gîndirea și practica teleaștilor și, *deopotrivă*, interesul activ al spectatorilor pentru orientarea televiziunii“ (*Scînteia*, nr. 9669, 3 X 1973). Exact aceeași idee din pasajul citat poate fi exprimată și cu ajutorul elementelor lexicale corelative: „atît... cît și...“, după cum urmează: „Aceasta ar stimula atît gîndirea și practica teleaștilor, cît și interesul activ al spectatorilor“.

Vom reține deci că exprimarea sensului caracteristic unor construcții de tipul celor semnalate se poate efectua fie prin *deopotrivă*, fie prin *atît... cît și...*, cele două soluții avînd valoare sinonimică.

Se întîmplă însă, uneori, ca, din aceste două construcții la fel de corecte, să rezulte o a treia, nerecomandabilă, ca în cazul acestui enunț: „Apelînd *deopotrivă* la metoda descriptivă cît și la cea istorică și comparatistă...“. Ce observăm? Autoarea pasajului combină în mod greșit cele două tipuri de construcție, zicînd *deopotrivă* și, totodată, *cît și...* Aceasta în ciuda faptului că *deopotrivă* conține, pe lîngă sensul „atît“, și pe cel exprimat de „cît și“.

Ca atare, ori zicem „Apelînd *deopotrivă* la metoda descriptivă și la cea istorică...“, ori spunem: „Apelînd *atît la... cît și la...*“. Altfel, dacă asociem elementele de relație în felul atestat de exemplul care conține și pe „*deopotrivă*“ și pe „*cît și*“, ne exprimăm pleonastic...

6.-7. PREPOZIȚIA; CONJUNCȚIA

a. Între părțile de vorbire care mijlocesc stabilirea relațiilor sintactice, *prepozițiile* ocupă un loc important. Cu toate acestea, rolul lor este nu o dată minimalizat, ceea ce face ca numărul formulărilor defectuoase, întâlnite nu numai în graiul viu, ci și în scris, să crească.

Să exemplificăm, pornind de la următorul citat: „Criticul *s-a situat* de la început *din* unghiul de vedere al studiului sistematic“.

Este, oare, corect a spune despre cineva că „*se situează din* cutare unghi de vedere“? Fără îndoială, nu — căci verbul *a (se) situa* (*a ocupa un anumit loc, a lua o anumită atitudine față de o problemă dată, a activa de pe o anumită poziție și a (se) așeza într-un anume loc*) nu se construiește cu *din*, ci cu acele prepoziții care pot introduce complementele respective, potrivit anumitor norme sintactice.

Ca atare, putem zice: *X s-a situat pe poziții înaintate sau X s-a situat sub nivelul așteptărilor...* În schimb nu putem spune: *X s-a situat din unghiul de vedere*, căci, pronunțându-ne astfel, înseamnă a nu ține seama de normele gramaticale care determină folosirea lui *din*. În adevăr, dintre sensurile pe care le poate reda prepoziția respectivă, acela de indicare a locului din care pornește o acțiune se opune categoric valorii semantice a verbului amintit, acesta exprimând — după cum am văzut — ideea de localizare a acțiunii.

Prin urmare, ideea exprimată în citatul de mai sus trebuie altfel formulată: „Criticul *a considerat problema din* unghiul de vedere al studiului sistematic“.

Un alt exemplu: „*Într-un grup de vânătoare, ca într-o pînză olandeză, cu costumele caracteristice ale vremii, se desprind* eroul nuvelei și fiul său“.

Ar trebui ca prepoziția *dintru* să fie prezentă în formularea semnalată, iar nu *întru*. În adevăr, verbul *a (se) desprinde* se construiește, invariabil, cu prepoziția *din* (*dintru, dintre*), sensul acesteia fiind în perfectă concordanță cu acțiunea exprimată de verb — *aceea de detașare a unui obiect din mijlocul mai multora de același fel*.

Uneori, greșita folosire a prepozițiilor dă naștere unor construcții și mai nefirești decît cele amintite.

Cînd, de pildă, întîlnim în pagina unei publicații săptămînale (la rubrica pentru copii) ghicitoarea: „De n-ar fi cît un vițel / Ai crede că-i Motănel. / Îl privești cu mult curaj / Cînd stă *pe după* grilaj“ — ghicitoare a cărei dezlegare ni se spune că este tigrul —

observăm că aci avem de-a face cu o contaminare lingvistică: este vorba de influența unor expresii — cu un sens figurat — constituite cu grupul prepozițional *pe după* (*pe după gard, pe după piersic*), care redau ideea de *înconjur*, de *aproximație în afirmarea unei atitudini*, caracterizate — astfel — prin lipsă de fermitate. Așadar, construcția cu *pe după* e proprie unor expresii cu sens figurat și, totodată, unei exprimări de tip „familiar” — ceea ce o face nerecomandabilă pentru unul sau altul dintre stilurile limbii literare.

Și mai izbitor, din punctul de vedere enunțat, este exemplul ce urmează: „Sub cupola înaltă de 14 metri a halei, pământul este sfîrtecat în zeci de locuri și transportat *prin* alte părți”.

Spunîndu-ni-se că pământul este transportat *prin* alte părți, se poate înțelege sau că ideea exprimată privește locurile de trecere a vehiculelor care transportă pământul, sau că destinația acestuia nu este, topografic vorbind, bine determinată.

Dacă autorul pasajului citat ar fi zis că pământul este transportat *în* alte părți, n-ar mai fi fost vorba de nici o confuzie.

b. De obicei, complementul de agent se construiește cu prepoziția *de* și poate să stea fie pe lîngă o formă predicativă a unui verb pasiv (*sînt arăte și semănite de cooperatori*), fie pe lîngă participiul unui verb pasiv (*trece prin colbul stîrnit de cai*), fie pe lîngă un verb reflexiv cu sens pasiv (*cele încredințate nu trebuie să se afle de nimeni*).

Uneori însă complementul de agent se construiește cu prepoziția compusă *de către*. Prin ce se justifică apariția acesteia în locul lui *de*? *Gramatica limbii române* (volumul al II-lea, p. 121) subliniază că prepoziția compusă se folosește „din motive de claritate în special cînd complementul de agent e un nume de persoană, de instituție, de țară”. Observația e judicioasă, căci, în adevăr, dacă propoziția ce ni se prezintă — „Tot așa se spune și de către autorii greci” — ar fi construită cu prepoziția *de* (*Tot așa se spune și de autorii greci*), ar putea lua naștere o confuzie, înțelegîndu-se că „se spune despre autorii greci”, iar nu că „se spune *de către* autorii greci”.

Dar nu numai pentru motive de claritate e folosită prepoziția compusă *de către*. Uneori, apariția acesteia se justifică prin considerente de ordin stilistic. Să exemplificăm: „Săniile începeau să fie adunate și puse în rînduială de slujitori” (*Mihail Sadoveanu: Frații Jderi*) și: „Aceste buți, de cincizeci de vedre tocmai, sînt trimise de la Cotnari de către dumnealui Feltin, pivnicierul de acolo...” (*Ibidem*).

În ambele exemple, complementul de agent e un nume de persoană: *slujitori și dumnealui Feltin*; cu toate acestea, prepoziția compusă *de către* apare numai în cel de-al doilea citat și, de astă

dată, nu din motive de claritate, ci pentru a se potența impresia pe care o degajă întregul context — aceea de limbă veche.

Amintim, aici, de acele situații în care prepoziția compusă *de către* îi ia locul lui *de* fără ca aceasta să se justifice prin motive de claritate sau de ordin... stilistic. De pildă: „Este un fapt — devenit obișnuință — acela că apariția pe ecrane a filmelor documentare realizate *de către* studioul „Al. Sahia“ este...“. S-ar fi putut spune: „...documentare realizate de studioul...“.

Problema în discuție ne determină să ne oprim și la alte formulări, cu totul nerecomandabile.

Iată două exemple. Primul: „Lectura operelor literare în fața magnetofonului *de către* autorii înșiși ar trebui extinsă la un număr cât mai mare de scriitori...“.

Al doilea exemplu: „Experiența acumulată pînă în prezent și sarcinile noi care revin igienei și protecției muncii în etapa actuală fac necesară o analiză științifică *de către* specialiștii cu cea mai ridicată calificare...“.

Analizînd aceste citate, observăm că, în fapt, nu avem de-a face cu nici unul dintre tipurile de construcție pe care le-am amintit la începutul rîndurilor de față. În ambele formulări, înaintea lui *de* sau *de către* este necesară prezența unui participiu: „Lectura... făcută de către autorii“ și „analiză științifică efectuată de către specialiștii...“.

c. Se poate observa că, atunci cînd e vorba să fie folosite așa-numitele instrumente gramaticale — între acestea, prepozițiile și conjuncțiile —, imperfecțiunile de exprimare se arată, de obicei, sub două forme: ori unele — în mod abuziv — iau locul altora, ori, pur și simplu, sînt omise (fără a putea fi subînțelese), fapt care, după cum vom vedea, are drept consecință chiar schimbarea sensului comunicării.

Substituirea unor prepoziții sau a unor conjuncții cu altele poate fi ilustrată prin destule exemple. Un mare număr dintre acestea se referă la felul în care este construit verbul *a spicui*. Iată cîteva citate din surse diferite: „Astfel apare tetrametrul clasic, pentru care *spicuim* un exemplu în Boileau“; „...în al cărui volum *putem spicui* un mare număr de exemple...“; „...iată cîteva exemple *spicuite* în nuvele sau romane“ și „Exemplele de felul acesta *spicuite* în lucrările scrise la literatura română sînt numeroase“.

Știînd că *a spicui* înseamnă fie *a culege spice din lan*, fie — la figurat — *a culege (de ici, de colo)*, *a extrage* (materiale documentare, din diferite izvoare, alegînd dintr-o cantitate mai mare), e de mirare cum s-a ajuns ca verbul respectiv să fie construit cu prepoziția *în* și nu cu *din (dintre)*. Marea frecvență a exemplurilor de felul celor pe

care — ca să zicem așa — le-am spicuit doar din câteva texte ar putea fi pusă pe seama unui fel de mimetism lingvistic: cineva a folosit construcția greșită și alții l-au imitat.

Urmează, acum, un citat în care o conjuncție este aceea care ia — greșit — locul alteia: „Comportarea entuziastă, *dar* plină de răspundere a colectivului...“.

Este evident că, în acest context, nu are ce căuta conjuncția *dar*, al cărei rost este să lege propoziții sau părți de propoziție adversative. În pasajul citat, nu e vorba de nici o opoziție între cele două determinante ale substantivului *comportarea*: *entuziastă* și *plină de răspundere*. Dimpotrivă, *entuziastă* și *plină de răspundere* exprimă însușiri care se completează și, ca atare, ele trebuie să fie legate prin conjuncția cu funcție coordonatoare copulativă și, ori fără aceasta, în succesiune directă, exprimând, astfel, două idei adiacente.

d. Spuneam mai înainte că imperfecțiunile de exprimare în ceea ce privește minuirea instrumentelor gramaticale provin și din omiterea acestora.

Ce se întâmplă când din componența celei de-a doua formule a unei comparații (*ca pe...*) lipsește *pe*? Exemplificăm prin acest citat: „Cu X a dispărut un artist care a avut rolul de a afirma peste hotare virtuțile creatoare ale geniului românesc, *de a ne reprezenta pe meridianele globului ca un popor...*“.

Spunînd *un artist ne-a reprezentat ca un popor* și nu *ca pe un popor*, comparația nu se stabilește, cum ar trebui, cu complementul direct (*ne*), ci cu subiectul (*un artist*).

Vom cita, în sfîrșit, unul dintre pasaje în care ideea se modifică fiindcă lipsește o anumite conjuncție din context. Este vorba de redactarea unei rețete culinare dintr-o carte de bucate. Iată pasajul: „Aluatul pentru colțunași se taie în pătrate mici, care se umplu cu carne, cu brînză, cu marmeladă etc.“.

Rețeta este derutantă din pricina greșitei formulări a textului, care trebuie refăcut astfel: „Aluatul pentru colțunași se taie în pătrate mici, care se umplu cu carne *sau* cu brînză, *sau* cu marmeladă etc.“, adică incluzînd conjuncția *sau* de fiecare dată înaintea substantivelor, pentru a evita, astfel, echivocul, adică ideea că respectivul preparat culinar ar putea fi umplut, în același timp, cu carne, cu brînză, cu marmeladă etc.!

Iată și alte exemple: „Elevii *dovedesc* adesea *lipsă de atenție și interes* față de regulile punctuației“.

Chiar de la prima vedere, pasajul citat își dezvăluie imperfecțiunea formulării. Ea rezultă din faptul că nu e repetată prepoziția *de* înaintea substantivului *interes*. Această omisiune — vă rog, reci-

tiți citatul — dă naștere și unui nonsens, căci, de bună seamă, elevii nu pot dovedi lipsă de atenție și — în același timp — interes față de regulile punctuației... Se-nțelege, exprimarea corectă trebuie să sune astfel: „Elevii dovedesc adesea *lipsă de atenție și de interes* față de...”.

Un alt exemplu privitor, de asemenea, la omisiunea prepoziției *de*: „...poetul îngrămădește o serie de detalii care, în loc de a produce impresia de singurătate și lipsă de viață, trezește în cititor sentimentul de greutate și încărcare”.

Dacă nerepetarea lui *de* înaintea ultimului cuvânt al pasajului nu modifică prea grav sensul comunicării, rezultând că poetul respectiv trezește în cititor nu sentimentul de greutate și de încărcare, ci sentimentul de greutate și o anumită încărcare (spunem o *anumită*, fiindcă substantivul respectiv rămîne fără determinant), în schimb omisiunea prepoziției aci în discuție din contextul „produce impresia de singurătate și lipsă de viață” are consecințe mai serioase.

În adevăr, a spune că poetul respectiv *produce impresia de singurătate și lipsă de viață* (în loc de: *produce impresia de singurătate și de lipsă de viață*, pentru evitarea folosirii excesive a prepoziției, s-ar fi putut spune: *produce impresia singurătății și a lipsei de viață*) înseamnă a schimba complet înțelesul comunicării.

Să ne oprim, în sfîrșit, la următorul exemplu: „Pămîntul acesta ars și pustiu te face să simți cu adevărat seceta ca o fiară vie”.

Omitînd prepoziția *pe* din cuprinsul unității sintactice „ca pe o fiară vie”, spunînd — adică — „te face să simți seceta ca o fiară vie”, și nu — cum ar fi trebuit — „te face să simți seceta ca pe o fiară vie”, autorul pasajului a schimbat conținutul exprimării. În prima formulare, se redă sensul unei comparații referitoare la subiectul verbului a simți (tu simți ca o fiară vie seceta), iar în a doua — cea corectă — se comunică ideea că subiectul verbului amintit își reprezintă seceta ca pe o ființă vie — ceea ce e cu totul altceva...

e. Desprind dintr-o revistă literară două pasaje, caracteristice pentru felul în care sînt întrebuițate adverbele comparative cu valoare de prepoziție *ca* și *decît* în anumite situații. Primul dintre pasaje sună așa: „N-am cunoscut un fumător mai pasionat *ca* el”, iar cel de-al doilea, astfel: „Era mai tînăr *decît* mine, dar infinit mai descurcăreț”.

Deși în ambele cazuri avem de-a face cu același tip de construcție: o comparație în care unul dintre termeni stă într-un raport de inegalitate față de celălalt, totuși în primul citat apare *ca*, iar în cel de-al doilea, *decît*. Ne putem deci întreba: „Sînt oare corecte

ambele formulări? Nu cumva, în construcții de felul celor amintite, trebuie folosit numai *decît*?”

În căutarea răspunsului cuvenit, să ne adresăm unui număr mai mare de texte, ilustrative pentru modul în care sînt întrebuate cele două părți de vorbire (*ca* și *decît*), menite să înlesnească compararea a două sau mai multe lucruri, ființe, situații etc.

Din covîrșitoarea majoritate a cazurilor cercetate, care privesc, deopotrivă, texte mai vechi și mai noi, se desprinde constatarea că, atunci cînd cei doi termeni ai comparației exprimă un raport de egalitate, se utilizează adverbul *ca*. De pildă: „Tare ca piatra / Iute ca săgeata”. Sau: „Și după ce mi-a tras o frecătură bună cu oțet de leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele fierbincioare pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil” (*Ion Creangă: Amintiri din copilărie*). Sau: „Pe cel dintâi l-a chemat Harap: era curat ca un fulg. Pe-al doilea îl chiamă Vizir: are stea neagră în frunte ca și Catalan” (*Mihail Sadoveanu: Opere*, vol. 13, p. 66).

În același timp, cercetarea textelor învederează că, atunci cînd cei doi termeni ai comparației stau unul față de celălalt într-un raport de inferioritate sau de superioritate, se întrebuintează, îndeobște, prepoziția *decît*. De exemplu: „Și cînd învățam eu la școală, mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria mai bine decît mine...” (*Ion Creangă: Amintiri din copilărie*). Sau: „...iar altul nu vrea să cunoască alte naramze cu bun gust decît cele care au fost de la Chios...” (*Mihail Sadoveanu, Op. cit.*, p. 78). Notez că în acest exemplu predomină ideea de excepție.

Pot fi însă întîlnite — e drept, într-un număr extrem de mic — și cazuri în care, deși cei doi termeni ai comparației exprimă, unul față de celălalt, un raport de inegalitate, este totuși folosit adverbul *ca*: „Ce-i mai urît ca urîtul” (din *Culegerea de folclor Jarnik-Bîrseanu*) sau primul dintre cele două texte semnalate la început: „N-am cunoscut un fumător mai pasionat ca el” (*Viața românească*, nr. 9, an XVI (1963), p. 18).

Reiese, așadar, din exemplele analizate că, deși tendința, oarecum generală, este aceea de a se face, în sensul relevant mai înainte, distincția de nuanță a termenilor comparați, totuși aceasta nu exclude posibilitatea folosirii adverbului *ca* și în cazul acelor formulări în care nu se exprimă un raport de egalitate, ci unul de inferioritate sau de superioritate.

f. *În* și *între* sînt — după cum se știe — două prepoziții care, ca și altele din aceeași categorie gramaticală, ajută la exprimarea raporturilor dintre cuvinte. Construcțiile sintactice alcătuite cu ajutorul lor sînt extrem de variate. Pot fi însă întilnite unele formulări în care fie *în*, fie *între* nu află o bună întrebuințare. Despre cîteva cazuri din rîndul acestora ne-am propus să scriem acum.

Iată acest citat: „Criticul literar a dezbătut problema *în* convingerea că soluțiile propuse...” Este evident că *în* a luat locul altei prepoziții: *cu*, exprimarea corectă, în astfel de construcții, fiind: „...a dezbătut problema *cu* convingerea că...”

Nerecomandabilă este și tendința ce se manifestă pe alocuri în sensul de a se scrie *în unul* sau *în una*, în loc de: *într-unul* și *într-una*. Iată o astfel de construcție: „Apare tocmai *în unul* dintre exemple...”

În astfel de situații este bine să se folosească prepoziția *întru*, nu *în*. Deci, vom spune: „*într-una* din zile”, „*într-unul* din instruc-taje”, nu: „*în una* din zile”, „*în unul* din instruc-taje”.

Cît privește pe *între*, e de observat că această prepoziție apare greșit folosită atunci cînd spunem sau cînd scriem: „*Între* năzuin-țele sale și *între* faptele sale de fiecare zi era o deplină concor-danță...”

Într-o astfel de formulare, repetarea lui *între* înaintea celui de-al doilea dintre termenii separați prin prepoziția amintită este de prisos.

Alteori, *între* se substituie, în mod greșit, prepoziției *dintre*. Un exemplu: „...a parcurs distanța *între* punctul de plecare și cel de sosire...”

Într-o astfel de formulare, exprimîndu-se raportul de recipro-citate a două atribute, acestea trebuie să fie precedate de prepoziția *dintre* și nu de *între*, care, de obicei, introduce complementul unui verb.

Corect deci, exemplul citat trebuie să sune: „...a parcurs distanța *dintre* punctul de plecare și cel de sosire...”

Din exemplele pe care le-am amintit mai înainte rezultă, o dată mai mult, că, deși nu au un înțeles lexical de-sine-stătător, *prepozițiile* joacă un rol deosebit în formularea exprimării noastre, ceea ce face necesară folosirea lor corectă.

Această observație se impune și în ceea ce privește utilizarea conjuncțiilor, chiar dacă, în sectorul acestora, abaterile sînt mai puțin numeroase decît cele provocate de întrebuințarea prepozițiilor.

III. STRUCTURI SINTACTICE

1. „Elementul predicativ suplimentar”.
- 2. Alte aspecte ale acordului gramatical.
- 3. Variațiile unei formule. — 4. Construcția cu „fie că... fie că...”. — 5. Conexiuni incomplete. — 6. „În ceea ce privește”, „în ce privește” și „în ceea ce privesc”.
- 7. O construcție corelativă. — 8. Omisiunile de cuvinte. — 9. Particularitatea unei construcții. — 10. Frazele complicate.

Secțiunea de față a lucrării, odată cu relevarea exemplelor pozitive, rezultate din căutarea febrilă a unor noi și sugestive procedee sintactice, va stăruie asupra acelor construcții care pun anumite probleme din punctul de vedere al judicioasei lor rezolvări gramaticale.

1. „ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR”

Una dintre cele mai interesante particularități ale limbii noastre este aceea a dublei funcțiuni pe care unele cuvinte o pot dobîndi în anumite construcții sintactice.

Vă amintiți, fără îndoială, această strofă pe care o desprindem din poezia „Noapte de vară” de George Coșbuc: „De la gîrlă-n pîlcuri dese / Zgomotoși copiii vin; / Satul e de vuiet plin; / Fumul alb alene iese/ Din cămin”.

Nu vă sînt, desigur, necunoscute nici aceste stihuri eminesciene: „Călăreții împlu cîmpul și roiesc după un semn / Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn, / Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt, / Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt”.

Dar exemple aparținînd aceluiași tip de construcție ne întîmpină, deseori, și în proza literară, nu numai în poezie.

Iată un citat dintr-o nuvelă de Eminescu: „Florile erau în straturi verzi și luminau *albastre*, *roșii-închis* și *albe*”; un altul — din primele pagini ale „Zodiei Cancerului” de Mihail Sadoveanu: „Din risipiturile câtorva colibe acoperite cu stuh, grămădite în rovină, o ființă în zdrențe răsări *amenințătoare*...”

În fața unor construcții de acest tip, e firesc să ne întrebăm: ce funcțiune sintactică îndeplinesc cuvintele *zgomotoși*, *lungi*, *albastre*, *roșii-închis*, *albe*, *amenințătoare*, în contextele din care fac parte? Determină substantive — sint, adică, atribute — sau se referă la verbe și, atunci, trebuie considerate drept complemente?

A răspunde la aceste întrebări, categoric, într-un sens sau în altul, înseamnă fie a nu recunoaște valoarea atributivă (ca adjective) pe care, într-o anumite măsură, o au cuvintele semnalate, fie a nescoti funcțiunea lor de complement. Înseamnă — altfel spus — a interpreta mecanic un fenomen viu al limbii — ceea ce ar constitui o greșală.

Este evident că în formulările citate avem de-a face cu o modalitate expresivă care e specifică limbii noastre și prin care, conferindu-se unor cuvinte o dublă funcțiune (și de atribut, și de complement), se obține un efect stilistic de o mai pregnantă și mai profundă rezonanță.

Gramatica limbii române, vol. II, p. 206—207, ediția a II-a (Editura Academiei), referindu-se la tipul de construcție aci în discuție, atribuie numele de *element predicativ suplimentar* oricăruia dintre cuvintele care, sintactic, au un rol, în parte, de atribut, în parte, de complement. Este tocmai dubla funcțiune îndeplinită de cuvintele subliniate în pasajele amintite mai sus.

Așadar, „conținutul elementului predicativ suplimentar privește numele, dar este exprimat prin intermediul verbului însoțit; în felul acesta elementul predicativ suplimentar apare drept o parte de propoziție cu dublă subordonare” (G.A., II, p. 206).

2. ALTE ASPECTE ALE ACORDULUI GRAMATICAL

a. Tot mai frecventă este acea construcție sintactică în care se înfățișează două subiecte legate între ele prin *ca* și, primul — exprimat printr-un nume la singular, iar celălalt — printr-un nume

la plural, ca în acest exemplu: „Călăuza ca și însoțitorii săi mergeau spre pădure“.

Într-o astfel de formulare, cum se prezintă acordul gramatical dintre subiect și predicat? Firește, avînd de-a face cu un subiect multiplu: *călăuza și însoțitorii* — cel de-al doilea substantiv fiind legat de primul prin *ca și* —, predicatul nu poate avea decît forma pluralului: *mergeau*.

Se întîmplă însă uneori ca, deși construcția este de tipul celei amintite, acordul gramatical dintre părțile principale ale propoziției să aibă de suferit, în sensul că predicatul e pus la numărul singular.

Iată, cu titlu ilustrativ, exemplul următor: „Această particularitate artistică izbitoare ca și unghiul de vedere moral a înrîurit adînc atitudinea...“

De bună seamă, în pasajul semnalat, ca în orice altă formulare cu o structură sintactică identică, predicatul trebuie să aibă forma pluralului, deoarece — așa cum am arătat — avem de-a face cu un subiect multiplu.

Se naște acum întrebarea: de ce se produce această greșeală de ordin gramatical în construcțiile de felul celor discutate aci? Eroarea provine, desigur, din faptul că se atribuie celui de-al doilea element al subiectului multiplu — element introdus prin *ca și* — funcția unui complement al comparației.

În realitate însă, nu este vorba de așa ceva, ci — după cum am văzut — de două elemente lexicale cu funcție de subiect, legate între ele prin grupul *ca și*, sinonim cu *precum și*.

Încă o precizare: faptul de a izola, prin virgule, de restul contextului, intercalarea unității sintactice introduse prin *ca și* are o semnificație nu numai sub raport gramatical, ci și sub aspect stilistic. Ca atare, valoarea pe care o reprezintă cuvîntul intercalat — aceea de element al unui subiect multiplu — rămîne intactă, acordul gramatical respectiv urmînd a se efectua în consecință, adică la numărul plural.

b. Potrivit normelor limbii literare, acordul gramatical — sub diferitele lui aspecte — este, după cum se știe, obligatoriu și se efectuează în consecință. Se întîmplă însă, uneori, ca din dorința lăudabilă de a se respecta această regulă, concordanța gramaticală să fie stabilită nu între cuvenitele părți de propoziție, ci între altele — ceea ce duce la greșeli de exprimare.

În acest sens, amintim întîi de acele cazuri în care unei părți de vorbire invariabile i se schimbă forma pentru a i se stabili o legătură sintactică de care nu este nevoie, ca în exemplul: „Ne-am propus ca biblioteca noastră să aibă *cîți* mai mulți cititori“. În adevăr, formularea corectă este: „Ne-am propus ca biblioteca

noastră să aibă *cît* mai mulți cititori“, deoarece într-o astfel de construcție trebuie folosit *cît* (parte de vorbire cu formă fixă, care ajută la exprimarea unor sensuri comparative), iar nu *cîți*, întrebuintat, ca element corelativ, în fraze ca aceasta: „*Cîți* concurenți s-au înscris, *atîți* au participat la întrecere“, sau cu valoare interogativă, în propoziții cum este următoarea: „*Cîți* cititori are pînă acum biblioteca?“

E de observat că, în ultimele două exemple, *cîți* își schimbă forma în funcție de genul și numărul substantivului cu care el stă în legătură — ceea ce nu poate fi cazul exemplului de la care am plecat și în care corectă e întrebuintarea lui *cît*, iar nu a lui *cîți*, fiindcă nu e vorba de „*cîți cititori*“, ci de „*cît mai mulți cititori*“.

Greșite sînt și formulările de tipul: „Ce-s cu ei?“ („Ce-s cu astea?“), deoarece subiectul exprimat prin pronumele interogativ *ce* se află la singular, iar predicatul — la plural: -s (*sînt*). Eroarea provine, desigur, din faptul că sînt considerate ca avînd valoare de subiect pronumele *ei* și *astea*, care, în realitate — precedate cum sînt de prepoziția *cu* —, îndeplinesc funcțiunea de complement.

Firește, din exemplele citate nu trebuie trasă concluzia că pronumele *ce* nu poate intra în construcții de felul acestora: „Ce sînt ei?“, „Ce au ei?“ etc., în care verbul este la plural. De observat că în aceste formulări subiectele nu sînt exprimate prin *ce*, ci prin pronumele personal *ei*, cu care se acordă în număr predicatele respective.

Deci, corecte sînt formulările: „Ce-i (ce e) cu ei?“, „Ce-i (ce e) cu astea?“, „Ce-i (ce e) cu cărțile acestea?“

c. Acordul predicatului cu subiectul nu se face întotdeauna după aceeași regulă. Există numeroase situații în care concordanța dintre cele două părți principale ale propoziției se stabilește după norme gramaticale variate.

Atunci cînd subiectul este format din mai multe substantive de genuri și la numere diferite, iar predicatul se exprimă printr-un verb copulativ (*a fi*, *a rămîne* etc.) și printr-un nume predicativ adjectival, acordul acestuia din urmă urmează o anumită regulă.

Într-o asemenea împrejurare, substantivul de gen masculin din componența subiectului multiplu impune forma lui numelui predicativ.

Corect este să spunem: „Băiatul și fata sînt plecați“ și, de asemenea: „Bărbați și femei rămîn uimiți...“ De observat că, în acest ultim caz, substantivele sînt nearticulate și alcătuiesc un grup unitar.

Sînt însă și cazuri în care acordul se face cu substantivul de gen feminin, cînd acesta se află mai aproape de numele predicativ, ca în exemplul: „Pomii și florile sînt veștejite“.

Să vedem cum se prezintă, în lumina celor arătate, construcțiile de felul celei care urmează și pe care am întîlnit-o în prefața unei lucrări lexicografice: „Cuvintele comune ale limbii, precum și termenii de îngustă specialitate nu sînt prezente în dicționar“.

Ce observăm? Subiectul propoziției citate este alcătuit din două substantive articulate, de genuri diferite, fiecare cu formă de plural: *cuvintele* și *termenii*, iar predicatul se exprimă prin verbul copulativ *nu sînt* și prin numele predicativ adjectival *prezente*.

Dacă ținem seama de faptul că al doilea element al subiectului multiplu este un substantiv masculin la numărul plural și că tocmai acest gen impune îndeobște forma lui numelui predicativ adjectival, atunci formularea corectă trebuie să sune: „Cuvintele comune (...) și termenii (...) nu sînt prezenți“ ...

Aceasta cu atît mai mult cu cît substantivul de gen masculin *termenii* este și cel mai aproape de numele predicativ adjectival.

d. În fața unui enunț de felul acestuia: „Un grup de elevi, în excursie la țară, se întîlnesc cu un pădurar...“, se naște întrebarea dacă acordul predicatului cu subiectul este just, adică, dacă în loc de *un grup de elevi se întîlnesc* nu era mai bine să se fi spus *un grup de elevi se întîlnește*.

Este, așadar, vorba de un anume tip de acord gramatical care privește comportarea predicatului, din punctul de vedere al numărului, față de așa-numitele *substantive colective*, cînd acestea îndeplinesc funcția de subiect. Se știe ce se înțelege prin *termen cu sens colectiv*: este substantivul „care la singular numește o pluralitate de obiecte identice considerate ca un întreg, ca o totalitate“ (Dicționarul limbii române moderne, pag. 166).

Cu titlu ilustrativ, trebuie să spunem că unele dintre substantivele aci în discuție se formează cu ajutorul unor sufixe: *muncitorime*, *țărănime*, *tinerime*, *tineret*, *brădet* etc., desemnînd nu numai o pluralitate, dar și natura persoanelor și a obiectelor din care ea se compune, și adăugăm că altele, cum sînt: *grup*, *brigadă*, *detașament*, *echipă*, *stol* etc., au nevoie de o determinare pentru a se cunoaște conținutul colectivității respective. (*Grup de elevi*, *brigadă de muncitori*, *stol de rîndunele* etc.)

Specificitatea acordului dintre predicat și subiect, cînd acesta este exprimat printr-un nume colectiv, privește, așadar, după cum se vede, ultima dintre cele două categorii amintite, întrucît ea cuprinde substantive cu determinări de felul celor menționate.

În ce constă caracterul specific al acestui acord gramatical?

În anumite texte, cum este și cel de la care am pornit discuția, autorii lor cred de cuviință să pună verbul în relație cu elementul determinant (nu cu substantivul colectiv propriu-zis) și atunci spun: „Un grup de elevi se întâlnește cu...”; în alte exprimări însă, acordul predicatului se face cu numele colectiv: „Un grup de elevi se întâlnește cu...”

Se pare însă că predomină tendința de a se stabili respectiva concordanță gramaticală în acest ultim fel. Aceasta mai ales atunci când se urmărește a fi sugerată ideea de colectivitate, ca, de pildă, în acest pasaj: „Cum stăteau sub sălcii, într-o scobitură de mal, veni asupra lor stolul de rațe cu sunet de vijelie și căzu în cuibul de soare din apă” (*Mihail Sadoveanu: Opere*, vol. VIII, p. 340).

e. În stabilirea relațiilor dintre cuvinte, un rol dintre cele mai active îi revine, fără îndoială, acelei părți de vorbire pe care o numim *articol posesiv-genitival* și care se înfățișează sub patru forme — în funcție de genul și de numărul substantivului determinat — adică: *al, ai, a, ale*. Se întâmplă însă, extrem de frecvent, ca acordul gramatical al acestora să aibă de suferit. Greșeala provine din raportarea acestui element de legătură sintactică la un alt substantiv decât la acela pe care îl determină.

Să ne oprim la acest pasaj: „...să mîngîi obgrajii aceleia pe care ți-ai ales-o prietenă de nedespărțit, *a* aceleia care ți-a dăruit-o pe Mariana”.

Este evident că, de vreme ce articolul genitival stă în legătură cu *obrajii*, forma lui nu poate fi *a*, ci *ai*.

Dacă autorul construcției semnalate a crezut că articolul posesiv trebuie să se refere la substantivul *prietenă* — a greșit. Sensul formulării dovedește aceasta cu prisosință.

Un alt exemplu: „Acest itinerar cultural de-o săptămînă trebuie completat cu ceea ce în program nu scrie, dar constituie activitatea artistică a diferitelor formații *a* Casei de cultură”.

De asemenea, este greșit a spune „*a* Casei de cultură” și nu „*ale* Casei de cultură”, căci este vorba de *formații* și, ca atare, pentru a se stabili un acord gramatical corect, nu trebuie să apară forma pentru singularul feminin (*a*), ci *ale* (fiind vorba de *formații*).

Și mai numeroase sînt cazurile de imperfecțiune gramaticală provenite din construcțiile în care substantivul determinat nu precedă articolul posesiv (genitival), ci-i urmează acestuia. Este vorba de acele construcții în care articolul posesiv (genitival) se combină cu relativul *care*.

Îată un exemplu: „De fapt scriitorul se amuză să desfășoare, în decorul și vestimentația basmului, întâmplări cu tîlc, *ale* căror eroi aparțin, și nu prea, lumii lui Făt-Frumos“.

Într-o astfel de construcție, substantivul cu care articolul posesiv (genitival) stă în relație nu este *întîmplări*, ci *eroi*. Prin urmare, corect trebuie să spunem: „...întîmplări cu tîlc, *ai* căror eroi...“

Același este cazul construcției: „Și oamenii au ajuns la această concluzie în urma unor fapte și întâmplări, *ale* căror eroină a fost învățătoarea...“ Desigur, formularea corectă trebuie să sune: „...fapte și întâmplări, *a* căror eroină...“

Fiindcă greșelile de felul celor comentate sînt dintre cele mai stridente sub raportul regulilor gramaticale, un plus de atenție le va putea evita.

f. La grea încercare, în adevăr, pune pe cîte cineva folosirea articolului posesiv (genitival). Explicația trebuie căutată, pe de o parte, în caracterul particular al unor construcții și, pe de alta, în însăși neatenția celor care se exprimă.

Citim în prefața traducerii din limba franceză a unui roman acest pasaj: „În calendarul republican francez, după Revoluția din 1789, ca dovadă în plus că fața lumii se schimbă, *Germinal* era numele primei luni de primăvară (21 martie — 21 aprilie), *a* lunii în care semințele (germenii) încolțesc în pămînt“.

Desigur, era lesne de observat că într-o astfel de construcție folosirea formei *a*, proprie pentru stabilirea acordului cu un nume de gen feminin, la numărul singular, nu se justifică și că articolul posesiv (genitival) stă — logic — în legătură cu substantivul *nume*, exprimarea corectă fiind aceasta: „...*Germinal* era numele primei luni de primăvară, *al* lunii în care...“.

Să cităm și alte construcții nu mai puțin lacunare din punctul de vedere care ne interesează.

O categorie de exemple se caracterizează printr-o aglomerare de forme genitivale, fapt care împiedică stabilirea judicioasă a acordului gramatical pe toată întinderea seriei de substantive. De exemplu: „Perioada ultimelor trei decenii ale secolului al XVIII-lea este marcată de un avînt al tuturor breslelor, meseriilor, meșteșugurilor, *a* atelierelor manufacturiere“.

E de observat că autorul acestui pasaj a simțit nevoia să intervină în succesiunea substantivelor cu valoare genitivală (*avînt al breslelor, meseriilor, meșteșugurilor, atelierelor manufacturiere*) și să marcheze această particularitate gramaticală prin reluarea

articolului posesiv înaintea ultimului nume. A greșit însă scriind „a atelierelor manufacturiere“, căci, fiind vorba de *avînt*, forma corectă este „*al* atelierelor manufacturiere“.

Un alt tip de construcție poate fi ilustrat prin acest pasaj: „Cu ajutorul criteriilor palinologice, cercetătorii de la Institutul geologic au reușit să stabilească pentru prima dată vîrstele unor importante depozite geologice din țara noastră, *a* șisturilor cristaline din Carpații Meridionali și Centrali, *a* celor verzi din Dobrogea etc.“.

Ce particularitate prezintă acest citat din punctul de vedere al acordului gramatical aci în discuție? Construcțiile genitivale „a șisturilor cristaline“ și „a celor verzi“ conțin forma *a* — caracteristică acordului cu un nume de gen feminin la numărul singular —, deși raportarea trebuie să se facă la substantivul *vîrstele*. Gramatical vorbind, exprimarea corectă trebuie să fie: „... să stabilească vîrstele unor importante depozite geologice..., *ale* șisturilor cristaline..., *ale* celor verzi...“.

Autorul pasajului pe care-l comentăm a simțit însă că logic este a se vorbi nu de *vîrstele*, ci de *vîrsta* șisturilor cristaline și *a* celor verzi... Trebuia — atunci — să schimbe și forma substantivului cu care construcțiile genitivale amintite se află în directă legătură, zicînd: „... să stabilească vîrsta unor... etc.“.

...Așadar, cînd formulările ajung să fie mai complexe, ori încercăm să le găsim o structură mai simplă, ori trebuie totuși să descoperim soluția gramaticală justă.

g. În continuare, ne vom referi la aceeași categorie a construcțiilor deficitare sub aspect gramatical, provenite din utilizarea necorespunzătoare a articolului genitival. Avem în vedere anumite particularități ivite în construcția cu elementul gramatical specificat. Sînt, în adevăr, unele dificultăți peste care autorii pasajelor nu pot trece, deoarece ei nu știu cum să procedeze pentru a stabili cuvenita concordanță gramaticală.

Una din situații este aceea pe care o ilustrăm cu exemplul: „În concepția lui (este vorba de criticul literar francez Gustave Lanson, n.n.) istoria literară e o disciplină, în același timp istorică și estetică, presupunînd reguli obiective de selecționare, de verificare și control *a* faptelor“.

Cînd articolul posesiv (genitival) stă în relație cu un ansamblu sintactic alcătuit din mai mulți termeni dintre care ultimul — spre deosebire de ceilalți — intră în categoria masculinelor (sau a neutrelor), poate avea altă formă decît aceea pe care genul acestora

din urmă o impune, adică — spre a ne referi la exemplul de mai sus — *al*? Autorul pasajului a făcut acordul gramatical raportînd articolul posesiv la genul substantivelor *selecționare* și *verificare*, și nu — așa cum se cuvenea — la cel al ultimului termen (*control*) din grupul sintactic respectiv.

Alte „cazuri“ par și mai complicate. De exemplu, această construcție: „*Cu ajutorul unui ciocan, al unei lămpi de benzină, a diferite pile de fier și de lemn, a sîrmei de rășluit, a varului și a ghipsului, a detergenților de tot soiul...*“.

În acest pasaj, avem de-a face cu o suită de construcții genitivale legate de *cu ajutorul*.

Se întîmplă însă că seria acestor construcții este întreruptă, la un moment dat, de una prepozițională: „*a diferite pile de fier*“. Așa se face că, sub influența acesteia, construcțiile celelalte, care îi urmează, nu-și mai păstrează semnul distinctiv al cazului genitiv (în exemplul dat: *al*), ci devin și ele, evident, greșit: *a sîrmei de rășluit, a varului și a ghipsului, a detergenților de tot soiul...*

h. O situație specială, în ceea ce privește manevrarea articolului posesiv, e creată de acele îmbinări lexicale denumite în gramatică *sintagme*, adică *unitățile sintactice cu o formă stabilă, alcătuită din mai multe cuvinte*.

Dacă ne referim, de pildă, la grupul de cuvinte: *din punctul de vedere*, observăm că el exprimă o singură noțiune — aceea de *criteriu*. Sensul acesta rezultă, așadar, nu dintr-un cuvînt, ci din toate elementele care alcătuiesc sintagma respectivă. E de relevat, totodată, că grupul de cuvinte cu sens unitar nu poate fi folosit de-sine-stătător, ci trebuie să se afle în relație cu o parte de vorbire determinativă. De exemplu: „*Poezia este analizată din punctul de vedere al tematicii*“.

Observăm că, în această situație, e nevoie să se aplice regula acordului gramatical. Acesta — după cum se vede — se efectuează în exemplul nostru cu ajutorul articolului posesiv-genitival *al* — formă care este proprie substantivelor masculine sau neutre, la numărul singular. E întrebuintată această formă, fiindcă articolul prin care se stabilește concordanța gramaticală stă în legătură cu primul element al sintagmei (*punctul*) și nu cu ultimul (*vedere*). Aceasta pentru motivul că — spre a folosi și noi o sintagmă de același tip — centrul de greutate al grupului de cuvinte aci în discuție îl poartă primul termen. (E necesară această subliniere, deoarece — cum vom vedea mai departe — sînt situații în care

una sau alta dintre formele posibile ale articolului posesiv-genitival trebuie să stea în legătură cu cel din urmă termen al sintagmei.)

Iată de ce trebuie socotite ca eronate construcțiile de tipul celor care urmează: „Este nevoie ca livrările să fie mai bine coordonate cu graficele de montaj *al* utilajelor pe șantier“, „În timp ce urcau scările de marmură *a* palatului...“ și „Vlahuță ne-a lăsat în opera sa mărturii zguduitoare despre condițiile de viață mizere *a* celor săraci“.

În lumina celor explicate, formulările trebuie refăcute astfel în ceea ce privește sintagmele respective: „graficele de montaj *ale* utilajelor...“ (fiindcă substantivul *graficele*, și nu *montaj*, stă în legătură cu determinantul *utilajelor*); „...scările de marmură *ale* palatului...“ (căci *scările*, și nu termenul *marmură*, se referă la substantivul *palatului*) și „...condițiile de viață mizere *ale* celor săraci“ (deoarece pe *condițiile mizere* se pune accentul în formularea respectivă).

În legătură cu ultimul exemplu, e de observat că acordul gramatical s-ar fi putut stabili și cu ultimul termen al sintagmei dacă adjectivul *mizer*, -ă s-ar fi referit nu la *condiții*, ci la *viață*. În acest caz, formularea ar fi putut suna și „...condițiile de viață mizeră *a* celor săraci“.

Dar — spuneam — sînt și unele sintagme în care concordanța gramaticală se efectuează cu ultimul termen prin intermediul articolului posesiv-genitival, ca în acest exemplu: „Centrul de difuzare *a* cărții a distribuit în anul 1963...“

În construcțiile de acest tip, raportul gramatical se stabilește cu substantivul care, din punctul de vedere al înțelesului, precumpănește asupra celorlalte elemente ale sintagmei: accentul se pune pe *difuzare*.

Nu sînt deci corecte formulările de felul acestora: „Studiile de valorificare *ale* moștenirii literare cunosc astăzi...“; „Funcționează mai multe stații de preparare *ale* betonului...“ și „Principiile de funcționare *ale* tuburilor tetrode vor fi explicate...“ Ca și în cazul „Centrului de difuzare *a* cărții“, concordanța gramaticală se stabilește cu al doilea termen al sintagmelor — obținînd, astfel, construcțiile: „Studiile de valorificare *a* moștenirii literare...“; „...stații de preparare *a* betonului...“ și „Principiile de funcționare *a* tuburilor...“

Reiese, așadar, din analiza exemplurilor citate, că, în construcțiile de tipul sintagmelor, adică al grupurilor de cuvinte cu formă stabilă și cu valoare semantică unitară, există un termen prepon-

derent — primul sau al doilea — care dictează acordul gramatical prin mijlocirea articolului posesiv-genitival.

i. Tot mai numeroase sînt construcțiile în care pot fi observate exemple aparținînd unui alt tip al dezacordului gramatical.

Iată, în această privință, un citat ilustrativ: „Nectarul acestei extraordinare flori (autorul pasajului se referă la un episod din „Comedia erorilor“ de Shakespeare, n.n.), picurat pe pleoapele a doi muritori și a unei zîne este în ultimă instanță sursa discrepanțelor ce fac posibilă (corect: *posibile*, n.n.) acțiunea și efectele comice ale piesei“.

Intr-o construcție de acest fel, funcțiunea cazului genitival este dată în seama unei forme prepoziționale invariabile: *a*. Numai că, dacă în îmbinarea „pleoapele a doi muritori“ concordanța gramaticală este just stabilită, în ceea ce privește cel de-al doilea grup sintactic — „și a unei zîne“ — ea nu este corectă. În adevăr, conformă regulii gramaticale este exprimarea: „pleoapele a doi muritori și ale unei zîne...“, elementul morfologic la cel de-al doilea acord trebuind să fie articol posesiv.

Amintim, în sfîrșit, că destul de frecvent poate fi întîlnită construcția de tipul aceleia pe care o reprezintă următorul pasaj desprins dintr-o antologie de texte literare: „Dedicate, se pare, Doamnei de Sevigné, «Memoriile» Cardinalului de Retz constituie, în desfășurarea lor, una dintre cele mai vii și mai concludente cronici ale timpului, una dintre cele mai pătrunzătoare scrieri a epocii frondelor...“

După cum se poate observa, caracteristica acestei construcții genitivale (căci conține una dintre formele articolului posesiv: *al*, *a*, *ai*, *ale*) se leagă de *sensul partitiv* pe care îl conține enunțul: *una* (sau *unul*) *dintre*. Acestei formule care exprimă ideea specificată îi urmează un ansamblu sintactic alcătuit din pluralul unui nume în relație, prin articolul genitival, cu un determinant al său.

La cine trebuie raportat articolul genitival — la *una* (*unul*) sau la pluralul numelui? Răspunsul depinde de forma de singular sau de plural a articolului genitival. Logic și gramatical, acesta se leagă de pluralul numelui care, în exemplul nostru, se exprimă o dată prin *cronici*, a doua oară prin *scrieri*.

Ce observăm însă în pasajul citat? Autorul formulării a stabilit just numai în primul dintre cele două ansambluri sintactice concordanța gramaticală: „una dintre cele mai vii cronici ale tim-

pului", nu și în celălalt, care se prezintă astfel: „una dintre cele mai pătrunzătoare scrieri a (în loc de *ale*) epocii frondelor“.

Așadar, același autor folosește ambele forme: și cea corectă, și cea necorectă, prin aceasta dovedindu-se că unii vorbitori nu sînt siguri cum trebuie să procedeze spre a se exprima fără greșală.

j. Uneori, lipsa acordului gramatical ori schimbă sensul celor comunicate de autorul pasajului respectiv, ori lasă loc echivocului. (Asta, bineînțeles, nu înseamnă că pot fi tolerate acele greșeli de exprimare care nu-l împiedică totuși pe cititor să înțeleagă despre ce anume este vorba!)

Grave rămîn, desigur, în primul rînd, construcțiile imperfecte sub raport gramatical, care — cum spuneam — modifică înțelesul sau dau naștere ambiguității.

Desprindem dintr-un comentariu pasajul: „Cele patru roți, plus viteza locomoției, plus imaginea amețitoare a lumii privită prin parbriz, afectează psihologia făpturii ridicată pe două picioare...“

Potrivit unei reguli, adjectivul se acordă și în caz cu substantivul pe care îl determină. Corect, zicem: *coperta cărții ilustrate*, dacă vrem să exprimăm ideea că o anume carte este, în întregime, ilustrată. Dacă, pentru a comunica aceeași idee, am spune: *coperta cărții ilustrată*, atunci am greși, căci adjectivul — dată fiind forma lui — nu se mai asociază cu substantivul în cazul genitiv (*cărții*), ci cu *coperta*, el fiind la nominativ (*ilustrată*).

Așadar, cînd autorul enunțului citat vorbește despre „imaginea amețitoare a lumii privită prin...“, înțelegem că *imaginea este privită*; dacă ar fi zis „imaginea amețitoare a lumii privite prin...“, am fi înțeles că *lumea este privită prin...* Oricum, și într-un caz și într-altul, rezultă un sens logic, deoarece și o *imagine a lumii poate fi privită prin...*, după cum nu este greșit dacă reiese că *lumea este privită prin...*

Nu în aceeași situație este însă grupul sintactic din același pasaj: „psihologia făpturii ridicată pe două picioare“.

Strict gramatical vorbind, din formula amintită aflăm că *psihologia este ridicată pe două picioare*! Desigur, autorul pasajului respectiv a vrut să spună că *făptura (omenească) este ridicată pe două picioare*. Dar, pentru a exprima, fără echivoc, acest înțeles, el trebuia să zică: „psihologia făpturii *ridicate* pe două picioare“.

Am adăuga un amănunt care — drept vorbind — nu este chiar un amănunt: uneori, dintr-un dezacord gramatical rezultă nu numai

un înțeles greșit, ci un efect comic. Este, între altele, chiar cazul enunțului pe care l-am comentat și în care autorul ne prezintă, vrînd-nevrînd, o *psihologie... ridicată pe două picioare!...*

3. VARIAȚIILE UNEI FORMULE...

De obicei, prin ceea ce numim lipsa acordului gramatical înțelegem neconcordanța — în gen, număr sau persoană — dintre subiect și predicat. O asemenea abatere de la normele limbii constituie, fără îndoială, una dintre cele mai grave greșeli de exprimare. Dar tot atît de flagrantă este eroarea pe care o constituie și alte tipuri ale neconcordanței gramaticale. De pildă, folosirea unui element de joncțiune sintactică — am numit relativul *care* — provoacă nu o dată imperfecțiuni dintre cele mai frecvente și mai izbitoare.

Dar să notăm, întii, poziția corectă a amintitului element morfologic, atunci cînd acesta împreună cu articolul posesiv (*al, a, ai, ale*) exprimă valoarea genitivului. Iată un exemplu: „Lăudată fie memoria marelui poet, a cărui pană a știut să învieze umbrele glorioase ale eroicului nostru trecut ș-a împodobit vechile tradițiuni legendare ale istoriei naționale, îmbrăcîndu-le în strălucitele culori ale bogatei sale imaginațiuni“ (*Ion Ghica: Amintiri despre Grigorie Alexandrescu*). Este de observat că fiecare dintre cele două elemente joncționale — *articolul posesiv* și *relativul care* — are forma impusă de genul și de numărul substantivului cu care, logic, se află în relație. În exemplul citat, *articolul posesiv* stă în legătură cu *substantivul „pană“*, de unde și forma lui de singular — feminin, iar *care* se află în relație cu termenul „poet“, avînd, în consecință, aspectul corespunzător: (*a*) *cărui*.

Rezultă deci că forma fiecăruia dintre cele două elemente joncționale depinde de numărul (singular sau plural) și de genul (masculin — neutru sau feminin) pe care le reprezintă substantivele respective.

Să urmărim, acum, ce se întîmplă atunci cînd nu se ține seama de norma gramaticală specificată. Un exemplu sună așa: „Antrenorul a contrazis (prin declarațiile lui) propriul său club, de la a cărei conducere s-a primit o scrisoare...“, iar un altul — astfel: „...în apropierea celui mai mare combinat de clorofilă și sănătate al Capitalei — Parcul Herăstrău — se află o floare de casă în al

căruia desen citim aleasa prețuire pentru fecundele tradiții ale arhitecturii românești“.

Autorii pasajelor citate îi stabilesc lui *care* o formă greșită. În primul dintre exemple, *care* nu trebuie pus în legătură cu *conducere*, spre a avea forma femininului, ci cu *club*, corectă fiind exprimarea: „club, de la a căruia conducere“, iar în celălalt — elementul joncțional este greșit raportat la *desen*; logic, el se află în relație cu *floare de casă* și, ca atare, enunțul trebuie rectificat: „floare de casă în al cărei desen...“.

Aș adăuga, acum, că varietatea aspectelor necorespunzătoare ale formulei *al (a, ai, ale) căruia (cărei, căror)* provine, uneori, și din raportarea greșită a articolului posesiv, ca în exemplul: „Timp de zece săptămâni, vor apărea, în pagina de satiră și umor, diferite texte *ale* căror autori...“, în loc — evident — de „texte *ai* căror autori“, căci respectivul element morfologic se află, logic, în relație cu *autori*, nu cu *texte*.

4. CONSTRUCȚIA CU „FIE CĂ... FIE CĂ...“

Printre așa-numitele instrumente gramaticale cu ajutorul cărora se pot stabili unele relații dintre cuvinte — în propoziții, în fraze — se află și conjuncția simplă: *fie* . . sau compusă: *fie că* . . , ambele cu valoare disjunctivă. Potrivit structurii limbii noastre, cea dintâi leagă *părți de propoziție*, ca în următorul pasaj: „Aceleași năcazuri și aceleași dușmăni mai stăruiau din vechi; însă din când în când parcă se lămureau toate, fie într-o iertări și împăcări, fie într-o încuscriri, fie într-o nădejde a unor stări și mai bune...“ (Mihail Sadoveanu: *Opere*, vol. 14, p. 197).

Cît privește conjuncția compusă, ea leagă *propoziții* cu același caracter disjunctiv, exprimînd — ca și *fie* — ideea de alternanță sau de opoziție, ca în acest exemplu: „Fie că erau mai mari, fie că erau mai isteți decît mine, acești prieteni mă exploatau cu îndemînare“ (Gala Galaction: *Opere*, vol. I, p. 472).

De observat că atît *fie* . . , cît și *fie că* . . . intră în construcții cu caracter corelativ, fiecare avînd structura „*fie* . . . *fie* . . .“ și „*fie că* . . . *fie că* . . .“.

În bună și corectă limbă românească, conjuncțiile menționate se construiesc potrivit exemplelor pe care le-am citat cu titlu ilustrativ.

Din păcate, unii autori nu țin seama de ceea ce constituie caracteristica elementelor joncționale menționate. Ei — se pare — confundă cele două construcții — distincte, după cum am văzut —, folosind, de pildă, pe *fie* că... nu pentru a stabili cuvenitele relații într-o frază, ci pentru a coordona părți de propoziții, adică pentru situații în care recomandabil este a se folosi conjuncția simplă *fie*...

Rămîne acum să vedem sub ce forme apar cele două construcții. Iată un exemplu: „Așa stau lucrurile în problema binelui: mai curînd am găsi nuanțe intermediare între bine și rău decît între cele două concepții fundamentale privind binele. Fie acceptăm ideea maniheană a unei lupte continue între bine și rău, ca două principii concurente, fie acceptăm ideea platonice a non-existenței răului, orice existență fiind bună, iar răul numai neant“.

Fraza citată are, în adevăr, o structură corelativă, numai că autorul ei folosește înaintea propozițiilor nu pe *fie* că, așa cum ar trebui, ci pe *fie*... În orice caz, construcția, așa cum se prezintă, conduce la impresia că fraza este neterminată.

Alt tip de construcție avem în exemplul următor: „Or, tocmai această arie adîncă este aceea pe care autorul o explorează cu o rară forță analitică în fenomenul literar și artistic al veacului nostru, *fie* că este vorba de Pârvan, de Arghezi, de Ion Barbu“. Și această frază pare neterminată, deoarece chiar dacă *fie* că... introduce corect propoziția respectivă, acesteia nu-i urmează — așa cum cere această construcție corelativă — tot o propoziție precedată de *fie* că...

În sfîrșit, exemplul: „Fie că în lucrările sale s-a ocupat de scriitori și gînditori români sau de cugetători străini, analiza a fost întreprinsă...“. Autorii unor asemenea construcții care — și ele — par neterminate îl lasă pe *fie* că... fără corelativul său.

5. CONEXIUNI INCOMPLETE

a. Există, în limba noastră, anumite construcții care suferă din punctul de vedere al concordanței gramaticale, dar numai — ca să zicem așa — pe jumătate... Sub ce formă se prezintă o asemenea situație?

Să analizăm, sub raportul relațiilor dintre cuvinte, acest exemplu:

„Cu toate acestea, după părerea mea, *nu s-a ținut îndeajuns seama și nu s-au aplicat* cu toată consecvența indicațiile ca în procesul instructiv-educativ să se pună accentele îndeosebi pe aspectele de sinteză“.

În pasajul citat, primele două propoziții au același complement: *indicațiile*. E de observat însă că, strict gramatical vorbind, el nu se leagă decît cu a doua propoziție: *nu s-au aplicat ... indicațiile*. Cît privește cealaltă propoziție, ea rămîne — ca să spunem așa — în aer, căci o formulare ca *s-a ținut îndeajuns seama indicațiile* nu este posibilă în românește, corect fiind a spune „nu s-a ținut îndeajuns seama de indicațiile“.

Dacă ar fi fost intercalată însă prepoziția *de* la locul indicat, nu s-ar mai fi legat cealaltă propoziție cu complementul *indicațiile*, căci, de asemenea, sistemul limbii noastre nu permite un enunț cum este acesta: „nu s-au aplicat (cu toată consecvența) *de indicațiile*“.

Ca atare, o construcție de tipul celei comentate este pe jumătate deficitară din punctul de vedere al relațiilor sintactice dintre segmentele care, în frază, se leagă logic. Spre a fi pe deplin corect, pasajul în discuție trebuie refăcut.

Caracteristica acordului gramatical de tipul celui care face obiectul comentariului nostru poate fi observată și în unele construcții de felul celei următoare: „...o vedeam pe doamna aceea *nu prin, ci pe deasupra ochelarilor*“.

Desigur, numai forma genitivală a termenului *ochelari*, adică: (a) *ochelarilor*, se leagă corect de: *o vedeam pe deasupra ...*, căci o construcție: *o vedeam pe ... prin (ochelarilor)* nu este posibilă.

Inadvertența poate fi evitată, zicînd: „...o vedeam pe doamna aceea *nu prin ochelari, ci pe deasupra lor*“.

b. Pot fi citate și alte tipuri ale acordului gramatical incomplet.

Iată cum se exprimă, la un moment dat, autorul unui articol intitulat „Național și universal“: „Or, contextul acesta originar este întotdeauna reprezentat de o matcă în care se configurează anumite structuri mintale ale personajelor și ale autorului, *o anumită ideologie la care acesta aderă sau se opune*, precum și limba care funcționează ca o adevărată instituție socială cu rigorile ei normative specifice“.

Să detașăm, acum, din pasajul pe care l-am reprodus, contextul subliniat de noi: „o anumită ideologie la care acesta (autorul)

aderă sau se opune“. Se pune întrebarea: oare ambele verbe *adera* și *se opune* se leagă corect, gramatical, prin *la care*, de grupul lexical *o anumită ideologie*? Nicidecum, căci, dacă, în adevăr, putem spune: „o anumită ideologie la care acesta (autorul) aderă“, apare necorectă o construcție ca aceasta: „o anumită ideologie la care (cineva) se opune“.

În spiritul rigorilor normative specifice oricărei limbi — cum se pronunță autorul pasajului —, noi zicem: „o anumită ideologie căreia (cineva) i se opune“.

Ca atare, refăcut, contextul în discuție trebuie să sune astfel: „...o anumită ideologie la care acesta aderă sau căreia i se opune...“.

Iată și un alt exemplu, desprins — după cum atestă conținutul citatului — dintr-un articol critic destinat, de astă dată, altor preocupări — nu mai puțin importante! — decât acelea care au făcut obiectul studiului menționat mai înainte: „S-au luat măsuri pe loc pentru scoaterea din vânzare a acestor conserve, dar operația *putea* și *trebuia* făcută de cei care aveau obligația s-o facă înainte de a veni controlul“.

Desfăcînd, acum, și acest context, „operația *putea* și *trebuia* făcută“, spre a vedea cum se leagă verbele la modul indicativ *putea* și *trebuia* de participiul *făcută*, obținem construcțiile: „operația *putea* făcută“ și „(operația) *trebuia* făcută“.

Constatăm, așadar, că numai cea de-a doua dintre formulări sună românește, prima fiind respinsă de normele limbii noastre.

c. Chiar dacă uneori relațiile defectuos stabilite între cuvintele unui enunț oarecare nu împiedică înțelegerea sensului comunicat, încălcarea chiar și... pe jumătate a fireștii rînduiei gramaticale nu este mai puțin vinovată. Vom ilustra situațiile de acest fel prin două exemple. Primul dintre acestea ni-l furnizează textul unor note de călătorie: „Comparată cu imensele vapoare ce pot fi văzute zilnic venind și ieșind din portul Barcelonei, micuța corabie de lemn pare o nevinovată jucărie de copii“.

Fără îndoială, cititorul a înțeles despre ce este vorba în pasajul citat, chiar dacă numai cel de-al doilea verb (*ieșind*) se leagă corect, gramatical, prin prepoziția *din* cu substantivul *portul*. Dacă autorul contextului respectiv ar fi scris: „venind în și ieșind din portul...“, el ar fi respectat riguros normele de structură ale limbii noastre și ar fi redat exact sensul urmărit, căci un vapor nu are cum ieși din port înainte de a fi intrat în acesta...

Al doilea exemplu sună astfel: „Alegerea culorilor este tot atît de chibzuită ca şi motivele...”. Tot atît de chibzuită, alegerea culorilor ca şi motivele?... Sistemul gramatical al limbii noastre nu acceptă asemenea relaţii între cuvinte. Ideea din enunţul citat poate fi corect exprimată în două feluri, zicîndu-se ori: „Alegerea culorilor este tot atît de chibzuită ca şi aceea a motivelor”, ori: „Culorile, ca şi motivele, sînt tot atît de chibzuite alese”...

...Aceasta, dacă vrem să dăm gîndirii logice expresia gramaticală corespunzătoare!

d. Atunci cînd enunţurile au un caracter mai complex, se înţîmplă, uneori, ca din neatenţie relaţiile gramaticale cu fiecare dintre termenii enunţului să nu fie corect stabilite.

Vom ilustra observaţia prin două exemple, fiecare reprezentînd un tip distinct de relaţii sintactice.

Iată primul pasaj: „În afară de aceasta, încă de la primele pagini ale manuscrisului se poate observa tendinţa de sistematizare a materialului prezentat *sub forma a numeroase prescurtări... şi chiar un tabel*”.

De cuplul lexical *sub forma* se leagă doi factori determinanţi: „numeroase prescurtări... şi (chiar) un tabel”, introduşi prin *a*. Această prepoziţie introduce cuvinte cu valoare de genitiv în contexte de felul celui discutat. Aşa cum se prezintă enunţul citat, ea îndeplineşte însă funcţia cuvenită — strict gramatical vorbind — numai dacă o raportăm la primul dintre determinanţi: „sub forma a numeroase prescurtări”; al doilea nu se mai leagă just prin *a* de *sub forma*, căci construcţia *sub forma a un tabel* nu este corectă. Ca atare, contextul trebuie refăcut: „...sub forma a numeroase prescurtări şi chiar a unui tabel”.

Al doilea citat priveşte folosirea defectuoasă a aceluiaşi *a*, dar, după cum se va vedea, într-un context cu o altă particularitate decît cea prezentată de primul enunţ. Iată exemplul: „Mississippi primeşte şi duce către golf *debitul de apă a cincizeci şi patru de afluenţi navigabili cu vaporul, precum şi a altor cîtorva sute de afluenţi accesibili pentru ceamuri şi bărci cu chilă*”.

În prima parte a construcţiei subliniate, exprimarea „debitul de apă a cincizeci şi patru...” e corectă, căci întotdeauna aşa se procedează cînd respectiva prepoziţie (*a*) introduce un atribut exprimat printr-un numeral. Nu la fel este însă situaţia celei de-a doua părţi a construcţiei: *şi a altor cîtorva*. Aci, forma elementului de legătură nu mai poate fi aceeaşi, căci între determinatul *debitul*

tul de apă și determinantul a altor citorva au intervenit cuvintele de legătură: *precum și*. Într-o astfel de împrejurare, corect, zicem: „debitul de apă a cincizeci și patru de afluenți, precum și al (înțelegându-se debitul de apă) altor citorva...“.

6. „ÎN CEEA CE PRIVEȘTE“, „ÎN CE PRIVEȘTE“ ȘI „ÎN CEEA CE PRIVESC“...

Am fost odată întrebat care dintre formulele: „în ceea ce privește“ și „în ce privește“ este corectă.

Chestiunea merită, în adevăr, atenție și aceasta cu atât mai mult cu cât unii vorbitori — după cât știm — preferă o exprimare în locul celeilalte, crezând că astfel evită o greșeală de ordin lingvistic.

Trebuie să spunem, de la început, că, din punct de vedere strict gramatical, atât *în ceea ce privește*, cât și *în ce privește* nu prezintă nici o imperfecțiune. În adevăr, ambele formule au același înțeles (= *cu privire la*), intrînd în alcătuirea unor propoziții circumstanțiale de relație, de pildă: *în ceea ce privește literatura* și *în ce privește literatura*, singura deosebire, sub aspect formal, constînd în faptul că a doua exprimare conține numai relativul *ce*, pe cîtă vreme cealaltă are, în plus, demonstrativul *ceea*.

Așa stînd lucrurile, nu este nici un motiv ca una să fie considerată corectă și alta — nu. Dacă preferința se îndreaptă către cea dintîi sau către cealaltă, explicația trebuie căutată uneori în considerente de ordin stilistic. În adevăr, a spune: *în ceea ce privește* poate să i se pară, celui care utilizează expresia, mai nimerită într-un context, decît *în ce privește* — și invers. Amîndouă formulele însă, repetăm, sînt recomandabile sub raportul corectitudinii gramaticale.

De adăugat că alternarea lor într-o scriere dobîndește, prin însăși nota varietății pe care o conferă expresiei, o valoare stilistică.

În acest sens cităm, cu titlu ilustrativ, din însemnările de drum despre Olanda ale lui *Mihail Sadoveanu*, două pasaje. Primul: „Mai ales în ceea ce privește pictura, lumea cultivată de aici are o judecată ades fără greș și un gust sigur“ (*Opere*, vol. IX, p. 269). Acum, al doilea citat: „În ce privește cochetăria curățeniei, nu Am-

sterdamul este cel dintîi oraş din Olanda" (*Idem*, p. 272). De observat că pasajele amintite sînt situate, în textul operei, la o distanţă de trei pagini — ceea ce, desigur, a determinat folosirea celor două variante aci în discuţie.

Dar, fiindcă tot ne ocupăm de cele două formule: *în ceea ce priveşte* şi *în ce priveşte*, să relevăm greşeala care, de astă dată, în adevăr, trebuie considerată ca atare şi pe care o săvîrşesc unii vorbitori. Ei cred că atunci cînd complementul direct are formă de plural, şi verbul (*priveşte*) trebuie să fie la acelaşi număr. Aşa se face că nu o dată ne este dat prilejul să întîlnim exprimări de felul acesteia: „Practicarea lui (a tenisului de masă, n.n.) ca sport de performanţă a situat şi situează ţara noastră printre primele din lume în ceea ce *privesc* excepţionalele rezultate obţinute de sportivii români“.

Pasajul semnalat trebuie rectificat astfel: „... în ceea ce *priveşte* excepţionalele rezultate“.

7. O CONSTRUCŢIE CORELATIVĂ

Una dintre cele mai sugestive şi mai des întrebuintate formule ale corelaţiei sintactice este, fără îndoială, *nu numai... ci (dar) şi...*, despre care am mai avut prilejul să scriem, pornind de la faptul că deseori cei doi factori ai expresiei nu corespund perfect gîndirii logice, în sensul că lui „nu numai“ nu-i urmează — cum s-ar cuveni — „ci (dar) şi“, ci numai „ci“ sau „dar“, conjuncţii cu valoare adversativă, menite să intre în scheme gramaticale de alt tip. (De exemplu: „Nu zilele, ci nopţile...“.)

De astă dată ne propunem să privim sub un alt aspect folosirea formulei amintite. Astfel, avem în vedere acele situaţii în care ideile exprimate nu se află într-un raport de asociere („Nu numai proza, ci şi poezia...“), ci într-unul de subsumare; cel de-al doilea termen al construcţiei îl integrează pe primul, ca în acest exemplu: „Nu numai acest etaj, ci întreaga clădire a trecut prin transformări radicale“.

Deoarece noţiunea *acest etaj* se înglobează în aceea exprimată de grupul sintactic *întreaga clădire*, nu s-ar mai fi putut justifica prezenţa conjuncţiei copulative şi în componenţa celui de-al doilea termen al formulei sintactice.

Același este cazul în ceea ce privește pasajul: „Și nu numai pe aceștia, ci pe toți cei vinovați” (Mihail Sadoveanu, *Opere* vol. X, pag. 166). Deci, nu „ci și pe toți”, deoarece — așa cum am subliniat — noțiunea (pronumele demonstrativ *aceștia*) pe care o introduce primul termen (*nu numai*) se subsumează ideii exprimate prin *toți* din a doua parte a construcției.

De asemenea, pentru motivul menționat, pot fi considerate corecte formulările de felul acestora: „Transformarea personajelor este aceea ce îl preocupă pe autor și-l preocupă nu numai sub un singur unghi, ci sub întregul aspect...” (*Viața românească*, an. XIII, nr. 7, pag. 105) și: „Într-adevăr, bocetul vechi nu numai la slavi, ci la toate popoarele e un strigăt de revoltă împotriva morții” (*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, an. VIII, nr. 3—4, pag. 623).

În schimb, e greșit să ne exprimăm astfel: „...blîndețea ce-i caracteriza nu numai chipul, ci tot sufletul...” și: „Fetele multiple și colorate ale acestei realități pe care o numim copilărie — intrînd aci nu numai ceea ce trăiesc, sub forme specifice, viitorii cetățeni, ci și toate uimitoarele înnoiri ale lumii noastre de care copiii nu rămîn indiferenți...”.

În primul pasaj, raportul de subsumare a noțiunilor asociate e numai aparent și, aceasta, din cauza adjectivului *tot*. În realitate, este vorba de două noțiuni dintre care prima nu se integrează în cealaltă: *chipul* (fizic) și *sufletul* (fizionomia morală). Ca atare, termenii corelației sintactice trebuie să fie: „... nu numai chipul, ci și tot sufletul...”, iar nu: „...nu numai chipul, ci tot sufletul...”.

În ceea ce privește al doilea exemplu — și, asemenea lui, am putea cita și alte pasaje —, lucrurile sînt dintr-o dată evidențiate: avem de-a face cu un raport de subsumare a noțiunilor (căci „ceea ce trăiesc, sub forme specifice, viitorii cetățeni” face parte din „toate uimitoarele înnoiri ale lumii noastre”, de care — și aceasta se precizează, dealtfel — „copiii nu rămîn indiferenți”). Așadar, exprimarea corectă este: „...intrînd aci nu numai ceea ce trăiesc, sub forme specifice, viitorii cetățeni, ci toate uimitoarele înnoiri ale lumii noastre...”, nu: „...ci și toate”.

8. OMISIUNILE DE CUVINTE

a. Între factorii care ajută la dezvoltarea limbii se numără — după cum e dovedit — și acela legat de legea minimului efort, lege potrivit căreia ideile sînt enunțate prin cît mai puține cuvinte,

fără ca, bineînțeles, aceasta să afecteze precizia și claritatea formulării.

Dar concentrarea expresiei, bazată pe respectarea regulilor privitoare la raporturile dintre elementele propoziției, nu are nimic de-a face cu particularitatea prezentată de unele construcții frazeologice, din care sînt adesea omise unele cuvinte, nesocotindu-se fie normele propriu-zis gramaticale, fie anumite cerințe de ordin stilistic, cum ar fi, de pildă, aceea a nuanțării afective.

Din această cauză, unele exprimări se înfățișează cu lacune, asupra cărora socotim necesar să atragem atenția în rîndurile de față.

Iată, de pildă, această construcție: „...a făcut an de an însemnați pași înainte, fiind mereu prezente în creațiile sale o problemă și viziune dintre cele mai actuale” sau acest pasaj: „Nu am întîlnit nici un interviu și declarație...”.

Și un exemplu și celălalt aparțin aceluiași tip de construcție gramaticală defectuoasă. În adevăr, cele două pasaje sînt ilustrative — în sens negativ — pentru cazul în care dacă primul dintre cele două sau trei substantive primește înainte un element lexical cu valoare determinativă, același lucru trebuie să se întîmple și cu celelalte. Corect, bunăoară, spunem: „Au venit la noi *un* flăcău și *un* copil” — iar nu: „un flăcău și copil”. E nevoie, așadar, într-o astfel de enunțare să punem articolul nehotărît (*un, o*) înaintea fiecăruia dintre substantivele care țin de același predicat. Concludent, în acest sens, poate fi și următorul exemplu: „Jitnicerul nu nădăjduia de la jupîn Mihu atît o ușurare pentru bolnavă, cît un sfat pentru încurcătura lui” (*Mihail Sadoveanu: Izvorul alb*).

Ca atare, citatele în discuție trebuie refăcute astfel: „fiind mereu prezente în creațiile sale o problemă și o viziune...” și „Nu am întîlnit nici un interviu și nici o declarație...”.

Alteori, elementul determinativ antepus pentru primul dintre substantive este un termen al cărui înțeles trebuie reluat înaintea celui de-al doilea, fie prin repetarea cuvîntului respectiv, fie prin altul cu valoare sinonimică. De pildă: „Cu neputință li se părea cneaghinelor moldovence de-atunci să-și închipuie alt port și alt fel de cuviință decît cele pe care le moșteniseră din zile vechi” (*M. Sadoveanu: op. cit.*).

În consecință, o construcție cum este cea subliniată în fraza următoare: „La secția de copii unde lucrează, această femeie harnică și inimoasă pune *atît* suflet și *pricepere*, încît micii pacienți o identifică adesea ca pe o a doua mamă a lor”, trebuie îndreptată astfel: — „...pune *atît* suflet și *atîta* pricepere, încît...”. Aceasta cu atît

mai mult cu cât reluarea elementului determinativ e impusă și de caracterul afectiv al enunțării, repetiția îndeplinind, într-un asemenea caz, o funcție stilistică a cărei valoare nu trebuie nesocotită.

b. Dintr-un comentariu asupra câtorva emisiuni ale *Televiziunii* desprindem acest pasaj: „Problemele în discuție nu trebuie să fie tratate mai puțin aprofundat și diferențiat decât, să zicem, viața sportivă“.

Citatul acesta este caracteristic pentru tipurile de construcții defectuoase la care ne-am propus să ne referim acum.

Despre ce anume este vorba — cititorii noștri (sîntem siguri!), ațintindu-și atenția asupra enunțului amintit, au și observat: nerepetînd pe *mai puțin* înaintea lui *diferențiat*, autorul, mai exact, autoarea pasajului, exprimă o idee contrară aceleia pe care a voit să o comunice.

În adevăr, ceea ce s-a intenționat a ni se spune era obligatoriu să aibă această formă: „Problemele în discuție nu trebuie să fie tratate *mai puțin aprofundat și mai puțin diferențiat* decât, să zicem, viața sportivă“. Altfel, se înțelege că problemele în discuție nu trebuie să fie tratate... diferențiat!

Rezultă, așadar, și din exemplul discutat, că, într-o construcție cu valoare comparativă de tipul celei semnalate, adverbul *mai* sau unul dintre grupurile *mai puțin*, *mai mult* etc. trebuie să preceadă nu numai pe primul dintre elementele aflate în relație de coordonare, ci și pe fiecare dintre celelalte.

Pot fi citate și altfel de construcții în care, deși absolut necesară, reluarea unor elemente lexicale cu funcție auxiliară nu se produce totuși.

Iată un exemplu: „«Revista învățămîntului superior» publică numeroase articole care, prin tematică și mod de tratare, interesează un cerc mult mai mare de cititori“.

Sub raportul corectitudinii, acest context prezintă dealtfel o dublă lacună: nu e vorba, adică, numai de omisiunea lui *prin* dinaintea grupului sintactic *mod de tratare*, dar și de nearticularea primului termen al sintagmei, corectă fiind această exprimare: „«Revista învățămîntului superior» publică numeroase articole care, *prin* tematică și *prin* modul de tratare, interesează un cerc mult mai mare de cititori“.

Să ne oprim la încă un exemplu, din a cărui construcție autorul ei a lăsat de asemenea deoparte — evident, greșind — unele elemente necesare în stabilirea cuvintelor relații din context: „... vorbirea fără pretenții în aparență a autorului, expusă într-o formă epistolară, cu un lexic și o sintaxă a graiului popular, din

cronicari și din alte texte vechi, dublată de o fină ironie și glumă ușor presărată alături de lucrurile grave“.

Este evident că, dacă zicem: „... dublată de o fină ironie...“, nu putem continua decât cu: „... și de o glumă ușor presărată...“.

Deși ultimele două citate, din cauza omisiunii unor cuvinte, nu denaturează sensul comunicării — ca în cazul primului pasaj comentat —, credem totuși că și în privința lor — din punctul de vedere al exprimării corecte — ... s-ar fi putut face mai mult!

9. PARTICULARITATEA UNEI CONSTRUCȚII

Din analiza exemplurilor la care ne-am referit în acest capitol al cărții, rezultă cât de variate și cât de „inedite“ sînt unele construcții privite sub aspectul concordanței gramaticale. Vom semnala în rîndurile de față încă una dintre ele, caracteristică prin elementele expresiei folosite. Aș vrea să menționez întîi faptul că, în mai multe rînduri, unii cititori — elevi, studenți și chiar cadre didactice — s-au arătat preocupați de a cunoaște rezolvarea corectă a tipului de construcție pe care îl avem în vedere.

Astfel, un profesor și — independent de dînsul — mai mulți elevi au dorit să afle din parte-mi, în calitatea mea de membru al corpului didactic și titular al unei rubrici destinate dezbaterii problemelor lingvistice, cum să efectueze acordul predicatului cu subiectul într-o construcție ca aceasta: „Viața băiatului și a familiei lui era tihnită“.

Întrebarea care se naște este dacă nu cumva formularea corectă trebuie să fie: „Viața băiatului și a familiei lui erau tihnite“ — cu predicatul, adică, la numărul plural.

Dacă privim lucrurile strict logic, ultimul enunț este corect, deoarece este vorba de două vieți: una — a băiatului, alta — a familiei lui; dacă avem însă în vedere caracterul propriu-zis gramatical al formulării pe care o reprezintă prima variantă, atunci — întrucît se exprimă un singur subiect (*viața*) — verbul poate avea forma singularului.

Pentru a evita impresia unei discrepante de ordin gramatical — atunci cînd avem de-a face cu construcții de felul celei în discuție —, ideea se poate exprima astfel: „Viața băiatului și viața familiei lui erau tihnite“. (Spre a nu relua cuvîntul *viața*, — deși, în astfel de situații, nu e vorba de o repetiție supărătoare, ci, mai cu-

rind, de o precizare necesară, — se poate recurge la pronumele *aceea* sau *cea*, zicînd: „Viața băiatului și *aceea* — sau *cea* — a familiei lui erau tihnite“)

Iată acum, în afară de acest enunț care ne-a fost comunicat de un corespondent, profesor de limba română, două dintre exemplele aflate în fișierul nostru propriu, ceea ce atestă frecvența acestui tip de construcție. Într-unul e reluat subiectul, în celălalt — nu, ambele pasaje avînd verbul la numărul plural.

Primul exemplu: „... lipsa unor preocupări susținute, lipsa problemelor sînt în măsură să îndreptățească afirmația că în acea perioadă nu se poate vorbi decît de începutul formării unei școli românești de gramatică“.

Al doilea exemplu: „Mai ales originea propriului popor și a limbii moderne respective au avut un rol important în eforturile depuse pentru formarea limbii românești“.

În ceea ce privește soluția care trebuie adoptată în cazul unor astfel de contexte, înclinăm să credem că, după cum a și rezultat din cele expuse mai înainte, construcția recomandabilă este cea cu reluarea subiectului.

10. FRAZELE COMPLICATE

Pot fi întîlnite, nu o dată, unele structuri de frază atît de complicate, încît, cu toată bunăvoința pe care o manifesti spre a le descifra sensul, acesta rămîne bine ascuns în labirintul construcției sintactice.

Departa de noi gîndul — se înțelege — de a condamna — în principiu — o formulare cu ample succesiuni de unități frazeologice, cu o cristalizare chiar de tip arborescent: asemenea construcții sînt frecvente în practica oricăruia dintre stilurile limbii noastre literare. Desigur, nu acesta este cazul structurilor sintactice de tipul celei care urmează: „Toate judecățile critice, pe care sîntem îndreptățiți să le facem, sînt cele ce pot integra, într-o concepție filozofică pentru care ai optat, exclamațiile spontane, denunțînd reacția vie față de opera concretă ce ai în față, și cu care comunicî încă înainte de a fi apucat să-i găsești tîlcul, traductibil în cuvinte, sau nu (cum încerci să fie tradusă surpriza, pozitivă ori negativă neconceptualizabilă, ea, în fond, dar determinabilă ca teritoriu afectiv care se măr-

ginește în fiecare punct cardinal al sufletului tău cu altă experiență artistică, trăită, sau visată)“.

Din ce anume provine dificultatea de a înțelege despre ce este vorba în pasajul citat? Fără îndoială, din marele număr de construcții subordonate, unele dintre ele, din pricina aglomerării, greu de pus în legătură cu regentele lor.

Cum să mai poată rezulta atunci, limpede, dintr-o astfel de frază, ideile exprimate?

Cineva, de asemenea, a putut „construi“ o frază nu mai puțin complicată decât cea amintită mai înainte. Sensul ei devine și mai confuz din cauza excesului de elemente lexicale abstracte. Iată fraza în chestiune:

„Ele și-ar avea locul într-o încheiere, într-o privire globală și finală, asupra personalității acesteia singulare prin aceea că întrunește în sine atitudinile spirituale divergente ale epocii, că cuprinzând extremele, adunându-le, nu într-un amestec nebulos sau într-o sinteză palidă și descarnată, ci într-o comprehensiune dialectic agitată sub suprafața de armonie și echilibru olimpic și după paravanul stilului de o limpezime clasică crează (corect: *crează*) o sumă a secolului, în sens de însumare a problemelor și tendințelor de care e agitată și în sens de culme“.

... Poate autorul paradoxului care pretinde că omului îi sînt date cuvintele pentru ... a-și ascunde gîndurile a avut în vedere și unele formulări de tipul celei abia citate; în adevăr, astfel de construcții ascund perfect ideile ...

Tiraj: 60.000. Ex. S. P. 80 + 15 broșate.
Coli de tipar: 5,5
Hîrtia: Scris tipar înalt A.
Format: 16/61×86
Bun de tipar: 14. 08. 1976.
Nr. plan: 6 163.
Ediția: 1976

Intreprinderea Poligrafică Cluj
Str. Brassai Nr. 5—7
Municipiul Cluj-Napoca
Republica Socialistă România
Comanda Nr. 180/1976.